

БУРЯАД ОРОНОЙ ПРЕЗИДЕНТ КОРЕЙ РЕСПУБЛИКА ОШОХОНЬ

Эгээл дугын сагта Президент Леонид Потапов «Буряд Республика» аша туһада экономика харилсаа эрхилхэ тухай Россин Федерациин болон Корей Республикын Правительствоуудай хоорондох хэлсээлэй» хэмжээн соо Корей Республикада албанай хэрэгээр ошонон.

Буряд Республикын болон Корей Республикын хоорондо худалдаа аймаанай экономика харилсаанууд 90-ээд онуудай эхиндэ гадаадын худалдаа наймаанай хэмжээнүүдые баталагын, хамтын предпринтинуудыг байгуулгын үндэһэ һуури дээрэ тогтожо захалаа һэн.

1995 оной октябрь соо Президент Леонид Потапов түрүүтэй Буряд ороной Правительствын делегаци Корейдэ түрүүшнхөө ошонон байна. Эсэстэнь хэдэн меморандум, хэлсээнүүд баталагдажа, ажал хэрэгэй харилсаанууд эрхилжээн байгаа.

Буряд Республикын Президент хоёрдохиоо Корей Республикада 1997 оной апрель соо ошоно. Сеул хотодо Корей-Бурядай инвестиционно семинар үнгэргэгдэһэн, Корей Республикын финансын болон экономикын, промышленностин, худалдаа наймаанай, элсэ хүсэний министрүүдтэ уулзалганууд болоһон байна.

Корей Республикагай Буряд ороной гадаадын худалдаа наймаанай эрхэсэ 1997 ондо 15,5 миллион США-гай доллар, тэрэ тоодо экспортын хэмжээн (гол түлэб, шулуун нүүрһэн) - 14,6 миллион доллар, импорт - 0,9 миллион доллар болоо. 1998 оной түрүүшн хахдага Корейтэй гадаадын худалдаа наймаанай эрхэсэ 6277 мянган доллар, тэрэ тоодо экспорт 6127 мянган доллар, импорт - 120 мянган доллар болоо. Корейтэ телевизорнууд,

аудио-видеотехникэ, хэлхээ холбооной хэрэгсэлнүүд, угаалгын машинанууд, холодильнигууд, арһаар оёһон хэрэгсэлнүүд, мебель, эдэс хоол гэхэ мэтэ хэрэгсэлнүүд эд бараан республикада эрэнэ.

Республикын газардээрэ дүн хамта 168,3 миллион США-гай долларой уставай капиталтай Россин-Урда Корейн 9 хамтын предпринтинууд бүрихэдэ абтайгай. «Бурятия - Голд Стар» (худалдаа наймаан), «Бурятия - Голд Стар-1» (ресторанууд, аша туһанууд), «Феринш Арт» (мебель үйлдэбэрлэгэ) гэхэ зэргын СП-нүүд хүдэлмэриэ эгээл эдбхитэйгээр эрхилнэ.

Энэ удаа Буряд Республикын делегаци минерально-түүхэй эдэй комплекс ашаглалга, туризм, хамтын предпринтинуудыг байгуула, Улаан-Үдэн аэропортыг, Улаан-Үдэ-Баргажан гэхэн авто-харгы хөлбон шнэдхэлгэ гэхэ зэргын шэглэлнүүдээр ажал хэрэгэй харилсаануудыг хүжөөлгын саашанхи арга замуудыг зүбшэн хэлсэхэ зорилготой. Буряд ороной газар дээрэ али алинда аша туһатай үйлдэбэрин ажал ябуулгыг эмхидхэхын тула республикын Правительство газарай участогуудыг, ой модо отолох участогуудыг, хоһон байдаг гэр байра, түхээрлэгэнүүдыг, зогсоогдохон промышленна объектиүүдыг Корейн бизнесменүүдтэ арендэдэ үгэхэ арга боломжонуудыг хаража байнхай. Хамтын предпринтинуудыг байгуула талаар Корейн талатай харилсаанай ооһэдын проектүүдэй Улаан-Үдэ хотын мэр болон эгээл томо районудай нэгэнэй толгойлогшо делегацин бүрихэдэ орохо гэжэ хүдэлдэнэ.

Буряд Республикын Президентын болон Правительствын хэлбэлэй албан.

ХҮН БҮХЭНЭЙ АМИНАЙ ХЭРЭГ

Гэр байдалай болон коммунальна ажыхын реформо бэелүүлгэдэ гээшэ гү, али үгы гү гэхэн асуудалыг Буряд Республикын Арадай Хуралай экономика политикын, Байгаалин ноосэ байлигуудыг хэрэгсэлгын ба оршон тойронхи хамгаалгын талаар комитедэй дэргэдэ үнгэргэгдэһэн «түхэрээн шэрээдэхи» уулзалга дээрэ зүбшэн хэлсэгдэбэ.

Коммунальна ажыхын Гүрэнэй комитедэй түрүүлэгшэ В.Л.Думнов халбарида боложо байһан хубилалтанууд тухай элидхэбэ. Гэр байдалай хэрэгсэлжэ хангалтыг дэлгүүрэй эригтын ёһоор хэлбэрэн шэрээлжэ ажал манай республикада һүүлэй хоёр-гурбан жэлэй туршада ябуулагдажа байна гэжэ тэрэ мэдүүлэбэ. Нэгдэхээр, коммунальна ажыхыг эрхилэн хүтэлбэрлэхэ албанууд томдохгодожо, үсөөн болгодожо, шэнэ аргаар хүтэлбэрлэгдэжэ эхилэбэ. Хоёрдохиоо гэр байдалай эздэ болон коммунальна албануудай хоорондох харилсаа холбоон тусхай хэлсээнэй ёһоор захил-хангалтын хэрэг бэелүүдэг болобо. Тиймэһээ захилай тусхай албанууд Улаан-Үдэ болон Гусинозёрск хотонуудта эмхидхэгдэнхэй. Гурбадахар, хуули болон дүримэй тусхай актиүүд зохёогдоод, гэр байрын эздэй, коммунальна ажыхын албатанай анхаралда сонсохгодоно. Гадна түлбэрин тариф болон гэр байрын стандарт гурмишуулагдажа байна.

Улаан-Үдэ хотодо нэгдэмэл кассова түб байгуулагдаа, коммунальна хэрэгсэлжын бүхы түлбэрн нэгэ газарта абтагда болобо. Хэрбээ урдань хүн электрэнергийн, дулаанай, гэр байрын түлөө ондо ондоо газарнуудта түлэдэ байгаа хаа, харин мүнөө нэгдэхэн дэбтэрээр ганса түбтэ тоосоо хэхэ уялгатай.

Акционернэ «Бурятэнерго» бүлгэмтэй харилсаа холбоогоо эрид ондоо болохо саг тулажа эрээ. Юуб гэхэдэ коммунальна түлбэрнэ энэ бүлгэм булимгараһаар абаад, мүнгыемнай сэхэ шэглэлээрнэ хэрэгсэлнүү, ооһэдөө «эдижэрхин». Жинсэлхэдэ, Улаан-Үдэн захиргаан һүүлэй үедэ гурбадахын миллион-миллион түхэрнэ «Бурятэнерго» бүлгэмдэ оруулаа, харин тэрэ мунгыг ТЭЦ-1, ТЭЦ-2 хоёрто дамжуулахын орондо өөрынгоо хэрэгсэлжээр үржэрхинэн байха юм.

Реформын гол удхануудай нэгэн гэхэдэ, имагтал сэхэ хэлсээнэй ёһоор захилай мүнөө коммунальна албанда номолхо ёһотой, харин коммунальна албан конкурсоор буулагдажа, хангалтын ажал бэелүүлэхэ эрхэтэй. Эрхим лэ албан ходо ажалтай байха, захилыг хайн шанартайгаар

бэелүүлэхэ гэжэ оролдохо ха юм. Бирагүй албанда саашадаа хэһшэ хандахагүй, этигэхгүй. Тиймэһээ коммунальна албанууд угаа харюусалгатай боложо, ажалайнгаа шанарыг улам хайжаруулаха зэргэтэй.

Мүнөө жэл Улаан-Үдэн захиргаан нүүрһэ нөөсэлхэдөө, тендр сонсохон байха юм. Нүүрһэшэдэй хори гаран хангагшадаа дүрбэниен шэлэжэ, эгээн үнэгүй, хайн шанартай нүүрһэ худалдажа абаба. Шэлэн абаха иимэ тендр, конкурс хадаа саашадаа юрын ушар болохо ёһотой.

Гэр байрадаа гамгайгаар, эзэн ёһоор хандаха, дулаа, уһа, электричество арьбалхын тула хаа хаанагүй сэтчигүүдые олоор хэрэгсэхэ хэмжээнүүд ябуулагдажа эхилэнхэй. Тусхайлаа, дулаанай гаргыше тоолохо сэтчик Кабанскын Каменка тосхондо табигдаһанай ашаар нэгдэхэн нара соо аяр 8 миллион түхэрнэ гамнаһан байха юм. Эрхэ жэлдэ Улаан-Үдэдэ дулаа дамжуулгын гурбан трассын эхиндэ сэтчигүүд табигдаха, тэрэһэлэн зарим квартаануудта хамтын, зарим гэрнүүдтэ үмсын сэтчигүүд тодхогдохоор хараалагдана.

Оронхыдоо хэлсэдэ, теплосеть албан үндэһоор хубилгагдаха ёһотой гэжэ В.Л.Думнов мэдүүлэбэ. Гэхэтэй хамта котельнүүдые хаажэ, нэгдэмэл системээр дулаа дамжуулаха арга бэлдэгдэнэ. Котельно ашагалаа угаа сэхэ гаргашатай байна. Нүүрһэнэй шанар тодорхойложо байха тусхай лабораториууд Улаан-Үдэн зарим участогуудта байгуулагдаа.

Гэхэ мэтэ ажал коммунальна халбарида ябуулагдажа байна. Реформын «эсэгэ» Борис Немцов жэлэй эхиндэ Улаан-Үдэдэ эржэ, энэ халбарин байдлаар һонирхоходоо, алибаа туһаламжа үзүүлжэ, реформын ябадалыг түргэдхэбдэ гэжэ найдуулаа бэлэй. Вице-премьер туһаламжа буужэ, туһаламжын харгы хаагдаба, гэхшэ гүрэнэй туһагүйгоор реформо саашан ябуулахыг гайтай болонхой.

Олон даххар шулуун байшануудха гадна үмсын гэр байра бариха асуудалыг зүбшэн хэлсэхэдэ, үмсын гэрнүүдые барихань, ашаглахань дээрэ хан гэлсэбэ. Үмсын барилгашадта гүрэнэй зүгһөө хуулин ёһоор олон жэлэй урьһаламжын аргаар туһаламжа хэрэгтэй байһанинь арсаһагүй. Тиймэһээ республикын өөрын хэмжээнүүд энэ хэрэгтэ зориулагдаха ёһотой гэжэ «түхэрээн шэрээдэ» хоёрдэбэ.

Николай НАМСАРАЕВ.

Спешите заказать!

НОВОГОДНИЕ ПОДАРКИ

в ОАО «АМТА»
стоимостью от 18 до 50 рублей.

По предоплате действует система скидок:

- С 11 по 20 ноября - скидка 10%
- С 21 по 30 ноября - скидка 5%

По предоплате свыше 300 тыс. руб. - 5%
500 тыс. руб. - 10%

Обращаться по адресу:
г. Улан-Удэ, ул. Пирогова, 3а.
Тел.: 33-18-79, 33-26-32, 33-29-80

ОАО "НАРАН-СОЮЗ-СЕРВИС"

670000 г. Улан-Удэ, ул. Борсоева, 89
тел. (301-2) 21-67-50, 21-90-42
факс: (301-2) 21-23-36

- Валенки черные и серые;
- Войлок технический;
- Матрацы;
- Детский ассортимент из фланели.

«БУРЯДАЙ НОМ - 98»

Байгша оной ноябрийн 25-да үлөөнэй 10 сагта Буряд Республикын Үндэстэй номой санда нимэ гаршаг дор республиканска номой салон гурбан үдэрэй туршада нээгдэхэнэ.

Мэдээсэлэй, хэлбэлэй болон пиитын нэгдэлнүүдтэй харилсаануудай талаар комитет, Буряд Республикадахи Россин Федерациин олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдые бүрихэдэ абалгын ба хуули сахилгыг шалгалгын нютагууд хоорондын управлени, Буряд Республикын Соёлой министрство, Буряд Республикын Үндэстэй номой сан энэ хэмжээ ябуулгыг үнгэргэхэнэ.

Бурядай номой хэлбэлэй 75 жэлэй, республикын номой палатын байгуулагдаһаар 40 жэлэй ойн байрнуудта энэ салон зориулагдаһа. Хизаар ороноо шэнжэлгыг болон үндэһэн литературын харалга-наймаан, зохёолнуудай авторнуудтай уулзалганууд, «Санда ном бэлэглэ» гэхэн гаршагтай буян үйлдэһын хэмжээ ябуулаһууд салоной үедэ үнгэргэгдэхээр хараалагдана.

Хэлбэлэй хэрэгшэ олондо мэдээжэ болохо, мүн зохёолнуудыг хэлбэлдэ бэлдэһын технологи хайжаруулаха, үндэһэнэй номой шанарыг хайжаруулаха зорилготойгоор эмхидхэлэй комитет 1997-98 онуудта республикада хэлбэлдэһэн номуудыг нимэ бүлэгүүдтэ оруулаха хараха гэхэл: «Жэлэй эрхим ном».

«Буряд хэлэн дээрэ гараһан эрхим ном».

«Хүүтдэй эрхим ном».

«Эрхим номуудай харалга».

Конкурсдо табигдаха зохёолнуудыг эмхидхэлэй комитедтэ нимэ хаягаар элыгэхэ: 670000, Улаан-Үдэ хото, Ленинэй гудамжа, 54, Правительствын байшан 217-дохи талалга.

«Бурядай ном-98» гэхэн номой салон үнгэргэлгын эмхидхэлэй комитет хэлбэлэй, полиграфическа предпринтинуудыг, зохёохы болон бусадшэ нэгдэлнүүдые, республикын бүхы хүн зонинэ энэ хэмжээ ябуулагда эдбхитэйгээр хабаадаһынь урина.

Һонирхоомоор асуудалнуудар нимэ телефонуудар хандажа болон: 21-34-51, 21-92-31.

ЭМХИДХЭЛЭЙ КОМИТЕТ.

УРДАНАЙХЯАРААЛ ХЯМДА!

Жолоогүй хүлэгтэл жороо табилуулһан сэнгүүднай зоргондоо дээшэлһээр, газетэ, журналнуудта захилай сэн захидахаар бэшээр ургаһаар.

Иимэ эрхэ байдалда манай «Буряд үнэн» сонин олонитэ уншагшадайнгаа талыг хаража, 1999 оной 1 хахад жэлэй сэнгүүдые урданайхяараа хямда зандань үлөөбэ.

Тодорхойлол, нимэ гурбан захил байха:

1. «БУРЯД ҮНЭН» газетэ	Гурбан харын сэн 12 түх.
Тусхай дугаарнуудтайгаа -	3. «БИЗНЕС-ОЛЗО» долоон
«ДУХЭРИГ» БА «БИЗНЕС-ОЛЗОТОЙГОО» хамта:	хоногтоо нэгэ удаа, пятницада 12 нюур дээрэ
44 түх. 70 мүн.	гарана:
Гурбан харын сэн 22 түх.	19 түх. 75 мүн.
35 мүн.	Гурбан харын сэн 9 түх.
2. «ДУХЭРИГ»: долоон	75 мүн.
хоногтоо нэгэ удаа, четвергдэ	Ажаглалта: захилай
хорин нюур дээрэ гарана: 24	сэнгүүд, почтын сентээр
түх.	хамта.

ХЯМДА ЗАНДАНЬ ҮЛВӨНЭН УРМАН-ДАМНАЙ ОЛООРОО ЗАХИЛ ХЭЖЭ, ТҮРЭЛ СОНИНОЙНГОО НҮР НҮЛДЫЕНЬ, ХИИ МОРИМЕНЬ ҮРГЭЛСЫТ!

Редакколлеги.

Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикын ба эд хэрэглэгын дэлгүүрэй талаар комитедэй үүсхэлээр «Газар тухай» Буряад Республикын Хуулин проект зүбшэн хэлсэлгэ үнгэргэгдэбэ. Арадай Хуралай бага танхим соо үнгэргэгдээн энэ зүбшэн хэлсэлгэдэ республикын министрствэнүүдэй болон албан зургаануудай түлөөлэгшэд, эрдэмтэд хабаадаба. Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикын ба эд хэрэглэгын дэлгүүрэй талаар комитедэй түрүүлэгшын орлогшо Д.Д.Наханцаков энэ хэмжээ ябуулга хүтэлбэ.

«БУРЯАДАЙ ХУУЛИ АБТАХАНЬ ГҮ?»

Энэ проект бэлдэхэ талаар тусхай хүдэмэрлилгын бүлэг 1998 оной мартын 24-д байгуулагдажа, Газарай харилсаануудыг нарижуулгаар хуулиин үндэһэнүүдыг хараалан түсэлбэлхэн байна. Буряад Республикын Президентын дэргэдхи аграрна реформын талаар Советэй заседанида 1998 оной августын 4-д тус проект зүбшэн хэлсэгдээн байна. Байгша оной октябрийн 14-д «Бурятия» газетэдэ толилогдожо, олоной зүбшэн хэлсэлгэдэ дурдагдахандай.

Буряад Республикын «Газар тухай» Хуулин проект бэлдэжэ зүбшэн хэлсэлгэдэ табигдахан ушар хадаа саг зурын хэмжээн, мүн сагай эрилтэ болон гэжэ Газарай нөөснүүдэй ба байгаали ашаглалгын талаар комитедэй түрүүлэгшын нэгэдхи орлогшо Б.Б.Ральдин эцэ хэлбэ. Юуб гэхэдэ, Газарай Кодекс хуулига ёхоор баталан абтанагүй, газарые зүбөөр эдлэхэ хуули ёһоной документнүүд адуталдана. Газарай Кодексын баталан абтагдахандай, манай энэ хуулиин проектын статьянуудыг тааралдуулан зохилдуулахад, газар тухай Буряад Республикын хуули абтагддаг, хуули бусаар газар булйжа эзлэлгэтэй тэмсэхэ, тэрэниг гуримшуулха аргагүй болноо байнабади гэжэ Б.Ральдин тэмдэглээ.

Гадна хуулиин проектын анхрал хандуулаар бүлэгүүд дээрэ тэрэ дэлгэрэнгүйгээр тогтоходоо, тус проектын нэгэдхи бүлэгэй юрэнхы гуримууд Буряад Республикын Үндэһэн Хуулин 8-дахы статьяда үндэһэлгэдөө, гадна 1-дэхы статьягай 5-дахы

пунктын ёһоор зөөрин түхэлһөө болон газар эдлэхэ бусад эрхэнүүдхэ дуудыдангүйгээр газар хэрэглэлгэ гүрэнэй талаһаа хүтэлбэрилэгдэхэ, мүн гуримшуулагдаха ёһотой гэхэн гол бодомжо хуулиин проект соо хүтэлбэри болгодоо гэжэ тэрэ онсолон хэлбэ.

Энэһэнэ гадна энэ проектын 8-дахы бүлэг соо хэлэгдээн «Газарай нөөснүүдыг хүтэлбэрилгэ» тухай зүйлнүүд тус хуули абаха гол шалтгаан болоо гэжэ эцэ хэлэгдээ.

Мүн тэрэһэлэн проектын 11 бүлэгэй 44-дэхы статья соо анхармаар зүйл гэхэдэ, хариин гүрэнэй эрхэтэдэ, манай гүрэнэй эрхэтэн бэшэ шноурнууд, хариин гүрэнэй юридическэ шноурнууд болон гадаадын гүрэнүүд саг үргэлжэ манай газар эдлэжэ, хэрэглэжэ байха эрхгүй болоно. Тусхай статьягай үндэһөөр гансал аренын гуримаар газар абаха эрхэ энэ хуулиин проектын ёһоор тэдэһэдэ олгогдохо байна.

Үшөө нэгэ онсолон тогтожо хэлэхэ юмэн гэхэдэ, «Газарай участогуудай эрьсэ» тухай 15-дахы бүлэг болоно. Хэрбэээ Саратовска областийн проект соо газар худалдаха, худалдан абаха гэжэ тогтоогдонхой хаа, манай шэнэ хуули соо энэ хэрэг хараалагдангүй. Энэнь саг зурын хизаарлага болно. Умысн зөөригдэ, байхан газар ашаглаха, арендээр үгэхэ, юридическэ шноурнуудай газар ямарар эдлэхэ тухай яһала тодорхойгоор энэ проект соо хэлэгдэнэ. Олонитын дунда тус проект үшөө үргэнөөр зүбшэн хэлсэгдэхэ, мүн шотагай өһөдын хүтэлбэрийн захиргаануудһаа эхилээд засагай

дээдын зургаанууд эндэ нэмэлтэ, хубилтануудыг оруула гэжэ һанагдана.

Тус Хуулиин проект зохёон табилгада Воронежско, Эрхүүгэй, Саратовска областьнуудай, гадаадын гүрэнүүдэй дүршэл, хуули ёһонууд хараада абгаа. Мүн Гүрэнэй Дүүмэдэ эгээл һүүлдэ зүбшэгдээн Газарай Кодексын проектын һүүлшын вариант үндэһэ һуурин болоо.

Хэрбэээ үмсын зөөри бии гэжэ тоологдодог хаа, газар наймаалалга, мүн худалдан абалгагүйгөөр ямар үмсын зөөри болоно гэжэб гэжэ Буряадай Хүдөө ажахын академийн доцент А.А.Колесник асуудал табиһан байна.

Энэ болон бусад арсалдаата олон асуудалнууд газарай шэнэ хуули абалгаһаа гараха бээ. Тинмэхэ энэ хуулиин хүсөөр газар зүбөөр эдлэхэ тушаа бүхы асуудалнууд гансага шийдхэгдэхгүйнх мэдэжэ. Эндэһээ уламжалан 50 хүртээр хуули ёһонууд дүн хамта абтаха баатай болохо гэжэ энэ хөөрэдөөнэй дүнгөөр элриб.

Газарнай арадай баялиг, тэрэниг зүбөөр ашаглаха хэрэгтэ Гүрэнэй талаһаа нарин хиналта бэлүүлэгдэхэ ёһотой, энэ шэглэлээр саашадаашье хүдэлбэри гэжэ түгсэхэдэнь Б.Ральдин хэлээ.

Энэ зүбшэн хэлсэлгын удаа дээрэ нэрлэгдэһэ комитедэй гэшүүд хүдөө шотагуудаар ябажа, ажалшадтай уулзажа, тус проектын зүбшэн хэлсэлгэнүүдыг үнгэргэхэ түсэбтэй.

Газар тухай хуулиин проект зүбшэн хэлсэлгэ үргэлжлөөр... Эльвира ДАМБАЕВА.

«БУРЯАД ДАЙДАМАЙ ТАРЯАН ДАЛАЙГААР ДОЛГИЛОГ»

Манай республика дотор мүнөө 44 колхоз, 39 совхоз, 5 эрдэмтэдэй ба дээдэ хургулинуудай хамнабарийн ажыхынууд, промышленна предпритийн 6 ажыхы, гахайн хамтын 1 нэгэдэл, 88 акционерно бүлгэм, нүхэсэл, таряашанай ажыхынуудай нэгэдэл, хүдөө ажыхын 41 кооператив бии.

Гадна таряашанай болон фермерэй 2601 ажыхы, 5 оро үхэдэг, гэр булын 14 ажыхынууд амидаржа, ажаллажа байна гэшээ.

1996 онтой жэшээд үзөө һаа, таряашанай (фермерск) ажыхынуудай 951-ийн гэхэ гү, али 27 процентнь зөөриг элдаа. Энэ юундэ тингээ гээшэб гэхэдэ, нэгэдхээр, гүрэнэй тэдхэмжэ тэдэһэдэ хараалагдахаа болөө.

Хүдөөгэй үйлдэрлэлхэн продукци сооһоо гансал таряа ехээр ургуулаа һаа, эгээл ашаг ехэгэй гэжэ һүүлэй хэдэн жил соо элирүүлэгдэб. Тингэжэ хэдэн жэлдэ доошоо унажа байһан таряан ажалла тогтоон абажа, 1998 оной хабарай тарилгада эдэб аргаар бэлдэжэ, хуушарһан трактор, машина, сеялэ, анзаһануудһаа зөбөөр хайла, бэлэн болгоһон байна.

Манай таряашад эрдэмтэдэй заабаар, агрономуудай, түрүүлэгшэнээр ударидала доро саг соонь, шанартайгаар, газартай шигэ нойто аддангүй тарилгаа үнгэргэжэ шадаһан байна.

1998 ондо манай республика дотор 300.000 га таряан, 1683 га хартаабха, 938 га огородой ногоон эдээн тарилгаһан байна.

Эрдэмтэдэй хэлэдгээр, Буряад оройной сагай удирил таряан ажалда, хартаабха болон огородой ногоон эдэһэдэ хатуушаг байха гэдэһын үнгэрһэн хабар, зунай, намарай үдэрнүүд эршэлжэ харуулаа.

Тинь уһанай үерһөө, дойхон түргэн аадарһаа, мүлһэтэй мүүцэрһөө энэ жэлдэ тарилгаһан таряанай 36500 га, огородой ногоон эдэһэй 396,1 га, хартаабхын 167 га, малай тэжээл болохо таряанай 8623 га, хүдөөгэй сабшалангай 44284 га хосороо. Энэһөө болохо, колхоз, совхоз, таряашанай-фермерскэ ажыхынууд 81.094 млн. түхэригэй гарздаа унаа. Энэһэн соонь гансашье таряан ажалтай гарза бэшэ, үхэр малай, хони хурьгадай, байра байдалай гаршанууд ороно.

Айхабтар ехэ ажалтай баатаршалга харуула, һүүлэй хэдэн жэлдэ харагдаа үзэгдүй 350.000 т. таряан колхоз, совхозуудай, таряашанай ба фермерэй ажыхынуудай амбаарга оруулагдаад байна.

Энэ хадаа урда жэлдэ абтаһан таряанһаа 25 процентгээр ехэ болоно. Ехэһинь шэнигсэ болоно. Мэргэжэлтэдэй багсаамжалһанай ёһоор энэ жэлдэ 1 га газарһаа дунда зэргээр 14 ц. ургаса абта.

Энэ ехэ ажалда, энэ ехэ ургасын түлөө тэмсэлдэ манай Правительство, Хүдөө ажахын министерство, Эдэе хоолой корпораци ехэ туһаламжа, тэдхэмжэ үзүүлээ гэжэ тэмдэглэмээр. Юундэб гэхэдэ, 1998 ондо Россин хүншэлэтгэй урьһаламжын жасаһаа 49.4 млн. түхэриг. һомологоһон мүнгые манай республика гүйсэдөөр абажа шадаа. Жэшээхэдэ, манай хүршэнэр Эрхүүгэй, Шэтын, Новосибирскын областьнууд, Красноярскын хизаар оройдоол 40-50% абтаһан байна.

Тэрэһинэ гадна республикын бюджетдээ намартаа нөөригөө бусаха 100 млн. түхэриг урьһаламжа үгтэжэ, хабарай тарилгада, намарай таряа хуряалгада үгтэжэ, хүдөө ажыхынуудыг хүрэхэ үгтэжүүлгээр, заһабарилгын хэрэгсэлүүдээр, тоно түлишөөр хангажа шадаһан байна.

Энэ жэлдэ республикын бүхы түхэлэй ажыхынууд таряа таряа урда жэлдэ ехээр ургуулжа шадаа. Илангана урда жэлдэ ехээр таряа ехээр ургуулаһан аймагууд гэхэдэ, Эдэһэн аймаг -

171 (аймагай Гүлван А.Ц.Идамжапов, хүдөө ажыхы дарга Г.В.Коренев), Мухар-Шэбэрэй - 116 (П.А.Носков, В.Ф.Виколов), Тарбагатай (М.В.Михалев, В.А.Чебунина) - 12 процент болоно. Хартаабхы ургаса - 9560 т., огородой эдэ - 6968 т. хуряагдаа.

Манай республикын колхоз совхозууд сооһоо шалгары гарһан, дунда зэргээр амжаан туйлаһан ажыхынууд гэхэдэ:

1. Эдэһэн аймагай Боргойн Госплемзавод - 5600 га - 143,4 ц/га - 25,6 ц/га. абтаһан байна. Дарга П.И.Зайцев, ахамад агроном С.Ж.Ширеторов.

2. Мухар-Шэбэрэй аймагай «Искра» колхоз - Дарга Ю.А.Петров, ахамад агроном В.М.Коршунов. 5293 га - 119,000 - 22,5 ц/га.

3. Хурмаһанай аймагай Ленинэй нэрэмжэтэ колхоз - 4 га - 58.200 ц. - 13,3 ц/га. Түрүүлэгшэн - Б.Д.Бадмаев ахамад агроном - В.Б.Доржиев Энэ жэлдэ таряан ажа ажалта туйлаһан, ажалтай дүршэл харуулаһан комбайнерн гэхэдэ:

Эдэһэн аймагай Боргойн ПТ комбайнер С.В.Протасов 15,47 таряа соһөө, Эдэһэн аймагай Ленинэй нэрэмжэтэ колхоз комбайнер О.Б.Гуруев - 10,93 Мухар-Шэбэрэй «Родина» колхозой комбайнер И.М.Зарин - 9530 ц.; Хяагтын аймагай «Дружба» колхозой комбайнер В.Г.Намсарав 7610 ц. таряа сохилоһон байна.

Һүүлэй жэлнүүд хүдөөгэй хийдтэ Россин Правительствон, манай республикын Правительствон Хүдөө ажахын министрствын Эдэе хоолой корпорацин аймагай өһөдын хүтэлбэриг захиргаануудай зүгһөө ехэһинь саг зуурын туһаламжа абта гэхэдэ алдуу болохогүй. Хурму үнэггүйгөөр халбаран болохоо туһаламжа гүрэн түрэн зүйл хараалагдангүй гэжэ шанар тэмдэглэмээр.

Илангана минеральна үтэгжүүлгэнүүд шэнэ техникэ, түлишэ тоно заһабарилгын зүйлнүүд абалгада, шэнэ сортнуудай байгуулгада догтоон компенсацинууд үгтэнэгүй.

Таряанай ургасыг адоһон туһаламжа жэлдэ абтаһан ургаса ургуулаха эрмэлзэ манай таряашадта бии. Тэдэһэн үтэгжүүлгэнүүдыг газарта тэ багаар оруулаад болохоодоо, фермерэй газарһаа ажаллаһан элдүүлэгдэ болоо. Шуудан анхаралаа наар хахаламжа табина. Мүнөө манай республикын тарилгын газарһаа 33 хубинь сээр наар болгоһон хахалагдана. Энэ жэлдэ манай колхоз, совхозууд, таряашанай фермерэй ажыхынууд 172.065 т. сээр наар хахалаа. Энэ бэлдэжэ газар дээрээ манай республикаһаа гадуур мэдэһэн болоһон Лютесенс-97тэ Бурятская-79, Сэлэнгэ гэршэ шэнигсын үрхэ тариха, Буряад дайдадамгай таряан ажалла доглио.

Энэл даа, манай байн таряан далайн эхин, арад зонной хэлсэ эдэһэнэй эхин. Жаргал ДЫДАМОВ, хүдөө ажахын министрствын зүбшэлэгшэ.

ВАДИМ ГУСТОВ АЛБАНАЙ ХЭРЭГЭЭР ЕРЭХЭНЬ

Россин Федерацийн Правительствонын вице - премьер Вадим Густов байгша оной ноябрийн 19 - нэй үдэшэ албанай хэрэгээр Улаан - Удэ ерэхэнь гээд мэдээжэ болобо. Мүн тэрэһинэй хамта Россин Федерацийн үндэһэ яһатанай хэрэгүүдэй талаар министр Рамзан Абдулатипов ерэжэ болохо юм ха.

Үндэр айлшад үглөөдэринь авиазаводой, мяханай комбиһадай, акционернэ «Нарин сэмбын мануфактура» бүлгэмэй ажаллаша коллективүүдтэй уулзажа, байра байдалтайнь танилсаха. Республикын министрствэнүүдэй, албан зургаануудай хүтэлбэрилэгшэд энэ уулзалгада бэлдхэл хэжэ байна.

Далай ХУБИТУЕВ

ТҮРЭЛ РЕСПУБЛИКАЯ ТҮЛӨӨЛБЭ

Агропромышленна комплексын хүдэмэрлэгшэд үнгэрһэн амаралтын үдэр мэргэжэлтэ һайндэрөө үргэнөөр тэмдэглэбэ. Байгша оной ноябрийн 13 - да Москвада оройной агропромышленна комплексын түрүүлэгшэ зүблөн үнгэргэгдэбэ. Республикынгаа энэ халбарын ажалтай түрүүлэгшэ Загарай аймагай «Гигант» колхозой түрүүлэгшэ А.Т.Стопчнев, Эдэһэн аймагай Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой тракторно - таряан ажалтай бригадир Б.Д.Галсанов, республикын хүдөө ажахын болон эдэе хоолой министр П.М.Болонев түлөөлжэ хабаадаад, үнгэрһэн амаралтын үдэр шотагаа бусажа ербээ.

Далай ХУБИТУЕВ.

ЗАЛУУШУУЛАА ХАРА ТАМЖИНЬН АА НЭРТГЫЛЭ!

Зоной ажаһуудалай доройтохо бүри социальна үбшэ хабшан гэхэ гү, али туберкулёз, архидалга, наркомани, токсикомани айхабтартар хүжэржэ, гай тогдор ушаруулаха ушартай болоод байна. Илангана гүлмэрхэн үхибүүдэй, бардам залуушуулай дунда наркоман, токсикоман үбшэнтэнэй тоо һүүлэй хэрэһэн жэлдэ һара, жэлээршье бэшэ, үдэрөөр ургана гэжэ статистика мэдээсэнэ. Зүгөөр мүнэ зөөрин дутагдалһаа боложо, үбшэнһөө нэртылхэ гэхэн угдхатай элдэб программанууд гансал саарһан дээрэ бэшэгдээд лэ дүүрэнэ. Жэшэнь, Россин Федерацийн дотор наркоманига хараалагдан мүнэһинэй 18% һомологдоо. Харин манай республикада юһэн һарын мэдэһэнүүдээр 1,1% мүнэһэн энэһинэ гиргашалагдана. Юундэ галайда дундалые хүрэхгүй мүнэһэн һомологдоноб, хайшан гэжэ үхибүүдэ наркотикһоо нэртылхэб, тэрэ үбшэнтэниие яжа эмшэлхэб гэхэн асуудалнуудаар Хуулиин наһа гүйсөөгүй шүүэлэй хэрэгүүдэй талаар түрүүлэгшын орлогшо Нина Чимитовна Цыбенкова пресс-конференци хаяжан үнгэргэбэ.

Нина Чимитовнагай хэлһэнэй ёһоор, республика дотор наркоманитай тэмсэхэ ябадалда тон бага анхарал хандуулагдаана. Республикын хэмжээндэ пэгшье һайн программа зохёогдоогүй. Иимэ ушарһаа боложо, ноябрийн 26-да республиканска семинар-зүблөөн эмхидхэгдэхэнь. Эндэ түрүүлэгшынэ засагай дээдын зургаанай мэргэжэлтэд, эрдэмтэд, университетэй, хургулинуудай, ПТУ-гай багшанар, хүдөө аймагуудай дарганар, психологууд хабаадаха уялга абанхай.

- Булта хамнажа, хүсээ элсүүлжэ хүдэлбөл, ямар нэгэ дүн туйлахабади, залуушуулаа энэ аюулһаа аршалхабади, - гэжэ Нина Чимитовнагай хэлжэ байһанниийн дамжагүй.

Бадмажап ГЫНДЫНЦЫРЕНОВ.

Энэ но ехэ уаха... Атын нэ бургуули бадарлаж бусад х: сулуула... үндэһэ бу...

Эдэрнь професс оерынгө өхэ нэм библиоте байһан Чимитов: ников г: сангай (нэмрээ онуудай: мянган х болон таһагтай, болоһон хүртээр ябадалы хабаадал

Бэлигыг оролсоһ материала ажаябуу хүтэглэи тодорхой һэн. Тинь бүргүүлэ эхилээ. Библиоте Оуьга Ку Михале гэгшэд ер ажаллаа. Санжие хүн бг ажаллаа габыата үнээр лтээн сангай үргэһэн Мирсанс үдэлмэ 1992 он Библиоте «Россин» үдэлмэ үртөө. Соо ок 5-а бат

**Ц. Жамсараногой нэрэмжэтэ
Агын номой сангай 100 жэлэй ойдо**

областьнуудай дунда түрүү зэргэдэ гарадаг байһан. Эндэ хэдэн удаа элдэб хуралсал, хуралдаанууд үнгэрөө.

1976 онһоо хойшо библиотекийн хуури дээрэ нэгдэхэгдэмэл түб байгуулагдажа, уншагшадые хангаха, хүдөөгэй библиотек-нүүдые ном хударар хүсэлдүүлхэ, тэдэндэ методическа болон бусад туһаламжа үзүүлхэ арга нүхэсэл байгуулагдаа. Тийн саашадаа ажалын бүришье хүгжэн найжаржа, 1993 онһоо тойрогой үндэһэтэнэй национальна библиотекын нэрэ зэргэтэй болоод,

географическа нэгдэлэй эрдэмтэ, бэшэшэ Борис Рабдано, поэт Арсалан Жамбалон, Шэтын областиин библиотекын таһагые даагша Валентин Куклеску, Агын библиотекын ветеранууд Татьяна Батоева, Ольга Тукеева, округой залуушуулай таһагай дарга Хандама Цыденова болон бусад оролсоно. Тэдэнэр шэнэ мэдээ баримтануудые дуулгахаһаа гадна, ажал хүдэлмэри улам бүри эршэдүүлхэ һанамжануудые дурадхаа.

Удаань округой түбэй соёлой ордон соо баярай суглаан нэгдэбэ.

Энэ номой гуламтын түүхэ намтар ехэ удхатай юм. 1898 оной намтар Агын нэгэ класстай приходской бургуулын багшанар арад зонһоо бадарлажа, хэдэн номууд болон бусад хэблэлэй хэрэгсэлнүүдые суглуулаад, арадай библиотекын үндэһэ хуури табиһан байна. Тэрээн

БЭЭЭ ХАМГААЛНА

Галуута нуурай эрьедэ хүлгөөтэй. Эндэхи Холбоолжоной нүүрһэнэй уурхайнхид дайнда бэлдэһэн мэтэ эрид шууд тэмсэлдэ бэээ зэһэнхэй. Ушар юуб гэхэдэ, гүрэнэй энэ үйлэдбэрийн хажуугаар харин ондоо акционернэ бүлгэм нүүрһэ малтажа, хүнгэн сэнтэйгээр түлишэ худалдаха гэгэн оролдолго гаргажа эхилээ. Тиймэһээ Холбоолжоной уурхайнхид энэ нэдэлгые онсо буруушаажа, шэнэ үйлэдбэридэ нэгшье техникэ, жэбэрһэншье шүрэб үгэхэгүйбди, өөрынгөө газар дээрэ нүүрһэ малтуулхагүйбди гээд, буруушаажа байна. Дэлгүүрэй жама ёһын эрилтэдэ нүүрһэ малталгын гүрэнэй үйлэдбэри харюусажа шадахаяа болёод, угаа шахардуу байдалда ороод байһаниннь олондо мэдээжэ. Нүүрһэ малталгын гаргаша, түлишын өөрын сэн тэнсүүригүй болоод, хэрэглэмжын хэмжээн жэл бүри бага боложо байна. Жэшээлхэдэ, Холбоолжоной уурхай проектын ёһоор жэл бүри 3 млн. тонно нүүрһэ малтаха аад, харин мүнөө оройдоо 300 мянган тонно абана. Абтаһаншье түлишэнь хэрэглэмжэгүй хэбтэһээр, дороһоо шатажа байдаг. Жэлэй эхинһээ хойшо эндэ мүртэй ажал хэгдэнэгүй, шахтёрнуудай үсөөниинь үйлэдбэридэ хабаадуулагдана.

Хэрбэээ акционернэ бүлгэм амяараа нүүрһэ малтажа эхилээ һаань, мянгаад горнягууд ажалгүй болохо ха юм.

**ШАХТЁРНУУДАЙ
НУРГУУЛИ**

Дайнай һүүлдэ арадай ажахые нэргээн хүгжөөхэ хэрэгтэ нүүрһэнэй үйлэдбэри угаа шухала хуури эзэлээ юм. Буряад ороной кочегарка гэжэ нэрэтэй Гусиноозёрскын шахтада шулуун түлишэ малталга дээшэлжэ, шэнэ түхэлэй техникэ хабсаргагдажа, мэргэжэлтэй хүдэлмэришэд, техникүүд олоор хэрэгтэй болоо һэн. Тиймэһээ шахтын дэргэдэ тусхай училищи байгуулжа, хүдэлмэришэдтэ тусхай мэргэжэл олгохо асуудал гараа бэлэй.

Тийгэжэ, табин жэлэй урда, Гусиноозёрскын горно-үйлэдбэрийн нургуули нээгдээ юм. Шахтёрнуудые техникын оньһотой танилсуулха гэгэн олон мэргэжэлэй эрдэм хургаалай хэсээлнүүд эхилээ. Шахтын электрослесарь, проходчик, аюулай взводой боецүүд гэхэ мэтын мэргэжэлдэ үйлэдбэрийн ерээдүйн халаанууд тус училищида бэлдэхэгдэжэ эхилээ.

Училишин онсо габьяа гэхэдэ, үндэһэн яһатанай олохон түлөөлэгшэдтэ урдань үзэгдөөгүй мэргэжэл олгоһон байха юм. Тусхайлбал, 1948 ондо энэ нургуулида һурахаяа Үдэнгэ нотагта адуушанаар хүдэлжэ байһан залуухүүбүүн Гармажап Тучинов ерээ бэлэй. Проходчигой мэргэжэлдэ һураад, Гармажап Дабаевич сударгыгаар ажаллажа, Социалис Ажалай Геройн нэрэ зэргэдэ хүртэһэн байха юм. Түрүүшын буряад Герой-шахтёртой хамта нотагайн хүүбүүн Бальжинима Санжиев һураһан, мүн проходчигоор олон жэл хүдэлжэ, шахтёрой Алдар Солын гурбан шатын Тэмдэгэй дүүрэн кавалер болоһон байна. Махам Шакирзянов түрүүшын бүлэгэй шаби, орденто шахтёр гэхэ мэтэ нүхэдүүдые тоолобол, олон даа.

Нээмэл аргаар нүүрһэ малтадаг болоходо, экскаваторнуудые болон мантан БелАЗуудые жолоодохо мэргэжэлтэд хэрэгтэй боложо, училищи шэнэ классуудые нээһэн байха юм. Часай туршада 600 тонно нүүрһэ малтаха боломжотой оньһон орёо роторно экскаваторай машинистнүүдые, 110 тонно ашаа зөөхэ аргатай БелАЗай жолоошодые энэ училищи хургадаг болоо.

Гусиноозёрскэ ГРЭС-эй барилгын эхилхэдэ, барилгашадай мэргэжэлдэ, мүн энергоблогуудые жолоодохо машинистнүүдые хургаа. Удаань радиозаводой хүдэлжэ эхилхэдэ, мүн лэ тусхай мэргэжэлтэдые бэлдэхэлсэжэ байгаа юм.

Гадна нотагай оёдоллой фабрикийн кадрнууд мүн лэ Гусиноозёрскын ГПТУ-да хуралсаһан байха юм. Тэрэһэлэн эдэе хоолшанадаг мэргэжэлдэ басагад олоор хуралсаа, мүнөөшье хуралсана.

Табин жэлэй туршада училищин өөрын байра байдал, хуралсалай хэрэглэмжэнүүд саг үргэлжэ һэльбэн шэнэлэгдэжэ байгаа. Энэ талаар нургуулийн шефүүд - шахта, уурхай, ГРЭС, радиозавод - ходоодоо туһалдаг бэлэй.

Дүй дүршэлтэй багшанар, мастернууд, уг залгамжалан, училищингаа габьяагаар омогорхон, хүдэлмэришэдэй шэнэ халаанда эрдэм мэдэсээ дамжуулһаар.

Николай НАМСАРАЕВ.

ТҮРҮҮ БИБЛИОТЕКЭНҮҮДЭЙ НЭГЭН

Эндэ һая агынхид округойнгоо үндэһэтэнэй библиотекын 100 жэлэй ойн баярые үргэнөөр тэмдэглэбэ

дээрһэ Ага нотагай түрүүшын профессор Цыбен Жамцарано өөрынгөө номуудые бэлэглэжэ, ехэ нэмэри оруулаа. Түрүүшын библиотекарь Ц.Зодбосов гэжэ хүн байһан ха. Удаань Дашидондок Чимитдоржиев, Алексей Кирпичников гэгшэд ажаллажа, номой сангай бэхижэхэ талада хубита нэмэрэ оруулан юм. Гушаад онуудай эхээр библиотекэ 10 гаран мянган хэһэг номуудтай, хүүгэдэй болон аха зонуудай хоёр таһагтай, амяараа уншалгын залтай болоһон байгаа. Дүшөөд онууд хүртэтэр үзэг бэшэг мэдэхэгүй ябадалые усадхаха хэрэгтэ хам хабаадалсаад, аймаг дотороо эрдэм

Библиотекын коллектив

Окружной библиотекын читальна зал

бэлигые бэлүүлгэдэ шумайш оролсоһон байха. Жэл бүри материална баазань бэхижэ, ажаябуулгань үргэдөө. Удангүй хүүгэдэй библиотекэ таһаржа, тодорхой ажал ябуулагдадаг болоо һэн. Тийхэдэ удаа дараалан тусхай нургуулитай кадрнууд ерэжэ эхилээ. Тэдэнэй дунда Обоянска библиотечнэ техникум түгсэхэһэн Ольга Кудинова (Тукеева), Любовь Михалева, Мария Максимова гэгшэд ерэжэ, амаралтада гаратараа ажаллаа. Тэрэ үедэ Зугаалайда Гончик Санжиев гэжэ ехэ эдэбхитэй хүн библиотекые даагшаар ажаллажа, «РСФСР-эй соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ» гэгэн үндэр нэрэ зэргэдэ область соо эгээн түрүүн хүртэжэ, номой сангай мэргэжэлтэдэй суу солье үргэһэн юм. Гушаад жэл соо Мария Мирсанова, Надежда Лиханова элдэ хүдэлмэрилэжэ байнхай. 1967 онһоо 1992 он хүртэтэр Татьяна Батоева библиотекые даагшаар ажаллаад, «Российн Федерациин соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ» гэгэн нэрэ зэргэдэ хүртөө. Эдэ жэлнүүдэй хугасаа соо округой библиотекэ гүй-сэдэ батажажа, республика ба

национальна, хизаар ороной болон түүхын таһагууд нэмээгдэбэ. Энэ ушараар Буряад Республикын үндэһэн библиотекэтэй холбоо барисаан тогтоогдоод, ажаябуулань бүришье шударгыдаа юм. Мүнөө үедэ соёлой энэ ехэ гуламтада тусхай эрдэм мэргэжэлтэй хүнүүдһээ бүридэһэн хүдэлмэрилэгшэд байгуулагдан тогтонжонхой, жэлдэ таба мянга гаран уншагшадые хангана, библиотекын жасада 58 мянган хэһэг хэблэгдэмэл ном сударнууд тоологдоно. Эндэ элдэб һонирхолтой хэмжээ ябууланууд саг сагтаа үнгэргэгдэжэ байдаг.

Агын округой үндэһэн түхэлэй библиотекын зуун жэлэй ойдо зориулагдаа, эрдэмэй-практическа зүблөөгөөр нэгдээ. Эндэ Шэтэ хотһоо, районуудһаа ба хүдөө хууриин, төсхонуудһаа ерэһэн айлшад олоор хабаадаа. Энэ хуралдаае округой соёлой таһагай дарга Рынзэн Цырендоржиев оролто үгөөр нээжэ, удаа дараалан һонирхолтой мэдээсэлнүүд дамжуулагдаа. Үгэ хэлэгшэдэй зэргэдэ педагогикын эрдэмэй кандидат Жигмит Тумунов, Агын

Тэндэ тойрогой захиргаанай гулвагай оролгошо Баяр Галсанов амаршалгын үгснүүдые библиотекын ажалшадта дамжуулаад, үнэтэ бэлэг бариба. Энэһэнэй ашаар библиотекэ компьютернууд болон бусад оньһотой техникэ хэрэгсэлжэ, ажаллаа ябуулха аргатай болобо. Областиин соёлой комитетдэй дарга Г.Сыроватко хани халуунаар сугларашадые, библиотекаринүүдые амаршалаад, мүн лэ бэлэг барюулаа. Округой гурбан аймагуудай захиргаануудай, тэдэнэй соёлой таһагуудай зүгһөө һайшаалай үгснүүд сонсохогдожо, бэлэг сэлэгүүд дамжуулагдаа. Тэрэһэлэн округ болон районуудай олохон эмхи зургаануудһаа, ажалшадтай коллективүүдһээ түлөөлэгшэд ерэжэ, үрээлэй дэргэжнүүдые сонсохоо. Тийхэдэ Россин Гүрэнэй Дүүмын депутат Иосиф Кобзон, Усть-Ордын автономито округой соёлой захиргаан телеграммаар амаршалгануудые эльгээгээ.

Һүүлээрнэ библиотекын ажалдаа шалгарһан хүдэлмэрилэгшэдтэ шан хайранууд барюулагдаа. Тэдэндэ хүртэгшэдэй тоодо ветеранууд бүхы наһаяа энэ ажалда зориулан Т. Батоева, О.Тукеева, М. Мирсанова, Н. Лиханова, библиотекын директор Ц.Бадамаева, мэргэжэлтэд Р.Бадандоржина, Н.Кравцова ба бусад оролсоно.

Түгэсхэдэ Агын тойрогой дуу хатарай «Амар сайн» бүлгэм һайндэртэ бэлдэһэн наада харуулжа, сугларашадые баясуулаа.

Ага нотагай соёл гэгээрэлэй хүгжэлтэдэ ехэ габьяатай үндэһэн библиотекын 100 жэлэй ойн баяр эмхидхэлэй үндэр хэмжээндэ үнгэрөө гэжэ тэмдэглэмээр.

Цырендондок ГОНГОРОВ.

ценность - үнэтэ зүйл, деятельность - ажал ябуулга, разграничение - илган тодорхойлолго, самоуправление - өөрийн хүтэлбэри г.м.

Үгнээс холбоонууд хайндэр, үхибүүн, ажахы гэхэ мэтэ үгнүүдэ шэнгээр нягтаар хамтаржа нилэлдэшөөгүй ушарһаа сложно үгнүүдэ болоногүй («цельноформленность» гэдэг шэнжэ бүриддөөгүй байна) гэжэ профессор Цыдыпов болон бусад эрдэмтэд тоолодог байһан, тиймэһээ эдэһиние амяарайнь бэшэхэ гэхэн дүрим 1962 ондо абтаһан юм.

Һүүлэй арбаад жэлүүдтэ профессор Бортогаев, Пюрбеев, Надежьев гэдэгүүд алба хаагша, модо бэлдэхэ, сагаан эдээн, хүн тэжээлтэн гэхэ мэтэ холуулаануудые сложно үгнүүд гэжэ мэдэрдэг болоо юм. Тиймэһээ эдэһиние хамтаруулжа

Гурбадахяар, үгн дунда хоёр аялган, элдэб хашалган абянууд болоп үзэгүүд сугларха байна: эхээр, зөөриүригшэ, «растратчик», паровозаһабарилгың «паровозостроительный» г.м.

Тиймэһээ нэгэ ойлгосохо тэмдэглэдэг сложно үгнүүдые хоорондонь богони зурлаа (дефис) табижа бэшэбэл таарамжатай бэшэ гү гэжэ зариман һанамжалба: модо-бэлдэхэ, алба-хаагша, уран-зоёолшо, эхэ-орон, үхэр-буруу, мал-адууһан, аяга-табаг, халуун-хүйтэн, буу-зэбсэг-хуряалга «разоружение», өөрыгөө-шүүмжэлэгэ, бэсэ-шүүмжэлхэ-ябадал «самокритика», ойроох үртэ шэгүй-байлга «неприкосновенность» г.м. Зарим нүүдэ паарна үгнүүд болон хоёрһоо олон сложно үгэдэ богони зурлаа табингүй, амяарайнь бэшэбэл яаха юм гэжэ

үгнүүдые фразеологизм гэжэ гэдэг юм. Тийгээбэл юрэ нэгэ ойлгосо тэмдэглэһэн фразеологизмуудые яажа бэшэхэб гэхэн асуудал гарана: үрөөһэн бөөр, шуудхан хулгана, дээрэ зүрхэтэй, доро зүрхэтэй, эльгэ шимгэн, буруу шүрэтэй, долоон голтой, зөөлөн бүхэдэ диилдэхэ, халбагаа хахарха г.м.

Ород хэлэндэмнай нэгэ ойлгосо тэмдэглэһэн үгнүүдэй эли тодоор илгарһан байдаг хадань, «ород хэлэндэ сложно үгөөр гү, али нэгэ простой үгөөр оршуулагдадаг буряад сложно үгнүүдые дефис табижа бэшэхэ» гэхэн дүрим баримталбал, энэнь олоодо ойлгосотой байжа, ондо ондоогоор бэшэхэ ябадал хэзээ хизаарлагдаха гэжэ һанахаар. Жэһэнь: военно-воздушный-агаарай-сэрэгтэй, военно-

БУРЯАД ХЭЛЭНЭЙ БЭШЭГЭЙ ДҮРИМЭЙ АСУУДАЛНУУДЫЕ ЗҮБШЭН ХЭЛСЭЛГЭ

Буряадай университетэй профессор, хэлэ бэшэгэй эрдэмтэй доктор Д.Н.Д.Доржиевай «Буряад хэлэ бэшэгэй үндэһэн тухай зарим тэды ажалаа» гэхэн эхэ статья «Буряад үнэн» сониндой 1998 оной майн 19-ной дугаарта толилогдоо һэн.

Тус статья дотор буряад бэшэгэй дүрим хайжаруула тухай асуудалай гол тэлэб харагдаһан туладань байгша зунай эхээр университетэй буряад хэлэний кафедрата орфографическа комиссини зүблөөн зарагдажа, бэшэгэй дүримэй асуудалнууд зүбшэн хэлсэгдэб гэжэ мэдэсэгдэһэн. Харин тэрэ зүблөөн дээрэ ямар һанамжанууд хэлсэгдэб гэжэ энэ мүнөө толилогдорон статья соо дэлгэрэнгүйгээр хэлэхэ гэхэн байһабди.

Ушарынь юун бэ гэхэдэ, Зүблээтэ засагай жэлүүдтэ шэнэ буряад литературна хэлэн байгуулагдаһан гэжэ. Гушаад онуудай эхээр профессор Базар Барадин түүрүтэй эрдэмтэд бэшэгэй хэлэ лата үзэгтэ оруулжа, шэнэ хэлэний үндэһэн һуури табича үгнэһэн юм. Гушаад онуудай һүүд багаар ород үзэгтэ оролгоной болоходо, бэшэгэй дүримүүд улам мүлгэдэн хайжаруулагдажа, тэдэһиние Буряад - Монголой АССР-эй Верховно Советэй Президиум 1939 оной апрелин 29-дэ тусхай Зарлигаар баталжа, хүсэндэнь оруулаһан бэлэй.

Табяад онуудай эсэс, жараад онуудай эхин багаар, шэнэ алфавидай абтаһаар хорёод жэл үнгэрөөд байхада, бэшэгэй дүримэй байдал паринаар шэнжэлэгдэһэн байна. Энэһэнэй эсэстэ ямар дүгнэлтэ хэгдэһэн бэ орфографини гол дүримүүд сагай шалгалта яһала һайнаар дабажа гарна, тини тэдэһиние үндэһөөрн хубилгаһанай хэрэг үгы гэгдэһэн байгаа. Гэхэтэй хамта буряад бэшэгэй дүримүүд нилээд дэлгэрэнгы, тодорхой болгогдон, шэнгээр найруулагдаһан юм. Бэшэгэй энэ шэнэ дүримүүдые мүн лэ Буряадай АССР-эй Верховно Советэй Президиум баталжа, 1962 ондо хүсэндэнь оруулаһан бэлэй.

Тэрэ гэхээр 35 жэл үнгэрбэ. Энэ хугасаа соо буряад орфографяар хэдэн шэнжэлэгэ хэблэгдэб. Харин 1985 оной октябрь соо багшын институтай профессор, РАО-гой гэнүүн-корреспондент Э.Р.Раднаевай «Түрэлхи хэлэһэнэй бэшэгэй дүримүүд тухай» гэхэн статья «Буряад үнэн» сониндо

толилогдожо, тэрэһиние дахуулан, зүбшэн хэлсэлгэ болоһон юм. Энэһэнэй эсэстэ мүн лэ буряад бэшэгэй дүримдэ эхэ хубилалта хэлэһэнэй хэрэг үгы, гэхэһыне, бэшэгэй дүримые үгүүлбэридэ ойртуулахың, мүн тэрэһиние улам сомор тодо болгохың тулада зарим тэды заһабари оруулаха хэрэгтэй гэгдэһэн.

Байгша оной майн 19-дэ толилуулаһан статья соогоо Д.Н.Д.Доржиев «буряад литературна хэлэн болон буряад бэшэгэй дүрим юрэнхыдөө таарамжатай заңдаа, мүнөө үедэ үндэһөөрн хубилгаһанай хэрэг үгы юм» гэхэн тобишолол хэлэн байна. Гэхэтэй хамта мүнөө хүсэндөө байгаа бэшэгэй дүримдэ хэдэн заһабари, нэмэлтэ хэхээр гэжэ һанамжалаад, хэдэн дурадхал оруулаа һэн. Мүн дурсагдаһан зүблөөнэй үедэ Д.Н.Доржиевай элдэхээр үгэ хэлэһэн нүүдэһыне баһал һанамжа дурадхалнуудаа хэлэб.

Гэтэр тэрэ зүблөөндэ хабаадагшад профессор Доржиевай дурадхалнуудые шүүмжэлхы ёһоор хаража, һайса бодомжолож үзэнгүйгөөр абахың аргагүй гэхэн байна.

Тини зүблөөнэй үедэ ямар дурадхалнууд оруулагдааб, тэдэһэн тушаа ямар һанамжанууд хэлсэгдэб гэбэл, тобишо тэды нимэ.

1. Доржиевай һанамжаар, 1940 оной «Буряад-монгол бэшэгэй болон сэлэлтын тобишо татабарида» байһан 35-дахи параграфые мүнөөнэй «Буряад бэшэгэй дүримдэ» нэргээн оруулаха. Тэрэһын нимэ: «Нэгэ ойлгосо тэмдэглэжэ, нэгэ бүтэн гэжэ харагдадаг хоёр үгн хабсаралые хубилдагшыне, үгыһыне байгаа һань, сугтань бэшэхэ хэрэгтэй, тинхэдэ аялгануудай таарадала баримталагдахагүй: уран зохёол, үхибүүн, модо бэлдэхэ, буга сохилго, ябаагүй, ажахы, олонинтэ» г.м.

Үнэхөөрөөшье суффикснуудай хүсоор шэнэ үгнүүдэй бии бололог хорёод-гушаад онуудта эхэ дэлгэрэнги байһан һаа, мүнөө тэрэ арга мүртэй хэрэглэгдэхэе болжиго, шэнэ ойлгосонуудтэ нэмэлгын аргаар лэ бии болодог болоһой; жэһэнь: самопределение - байдалаа өөһэдөө тодорхойлолог, суверенитет - бүрин бэсэ даанхай байдал, жизнь - ами һанан, здоровье - бэсэнь элүүр, неприкосновенность - ойроо хүртэ шэгүй байлга, безопасность - аюулгүй байдал,

бэшэхэ гэхэн профессор Доржиевай дурадхал юрэнхы дээрэ үндэһэн үндэһэтэй байна. Гэхэһыне энэ һайса бодожо үзэмөөр зүйлүүдэ эхэ олон.

Нэгэ түрүүнэ сложно үгэ гэжэ юун бэ гэжэ хоорондоо үгэсэ ойлголсохо ёһотойбди. Бүри 1955 ондо Ленинград хотодо хамтаалһан, «Буряад-монгол хэлэндэ юумэнэй нэрэнүүдэй бии бололог» гэхэн диссертацида У-Ж.Ш.Дондуков 4 янзын сложно юумэнэй нэрэнүүдые илган гаргаһан юм гэбэл: 1) парна сложно үгнүүд (эдэһиние автор дефисээр холбожо бэшэһэн): аяга-табаг, дүй-дүршэл, үбэл-зун, үргэ-аман, Бата-Жаргал, Жаргал-Сайхан, арга-хурга, бэшэг-ташаг, хоол-хошо, сэрэг-суур, ан-зап, буу-зэбсэг, тэргэ-тэмээн, аша-гуша г.м.; 2) элхрэйлэгшэ сложно юумэнэй нэрэнүүд (эдэһиние автор гол түлэб сугтань, заримыне дефисээр таһалжа бэшэһэн): малажал, хайндэр, дундахай, табанжэл, зуунжэл, буряад-монгол, халха-монгол; 3) нэмэлтэ юумэнэй нэрэнүүд (эдэһиние автор хамта бэшэһэн): албахаагша, модо бэлдэхэ; 4) ушарлагшата сложно юумэнэй нэрэнүүд (хамта бэшэһэн): бутасохилго, ажанидарал.

Даша-Нима Доржиевич ород хэлэндэ урдань богони зурлаа табижа бэшэдэг үгнүүдэ 60-аад онуудаар бэшэгэй дүрим гуримшуулахада, суг бэшэгдэдэг болоһон.

Жэһэнь, бальнеогрязелечебница, воздухоподогреватель, жиросеробатывающий г.м., тини мүнөө үедэ «нэгэ ойлгосо тэмдэглэһэн хоёр гү, али хэдэн үгнүүдые суг нэмэлгын аргаар бэшэжэ тэмдэглэдэг заңшал эхээр хүгжэжэ байгаа хадань, тэрэһиние дагажа бэшэдэг дүримтэй байбалдээрэһэн» гэжэ бэшэһэн.

Тэсэ энэһиние нэгэ бага үргэн материал дээрэ хаража үзэхэдэ, буряад хэлэһэнэй жама ёһондо таарахагүй зүйлүүд гаража өрнэб. Нэгэдэ хээр, үгнүүдэ угаа ута болохо байна. Жэһэнь, «изобретатель» гэхэн нэгэн ойлгосо тэмдэглэһэн сложно үгэдэ 14 үзэг (у х а л а н з о х ё г ш о), «рационализатор» гэхэдэ 18 үзэг (у р а л а н н а р и ж у у л а г ш а), «станкостроитель» гэхэдэ 17 үзэг байха байна. Хоёрдохоор, нимэ сложно үгнүүдтэ аялганай таарадал тон эхээр эбдэгдэхэ болоно: хэмэлөдөн «спутник», үзэнядалга «ненависть», б о г о о л э з э м д э г ш э «рабовладелец» г.м.

Дефис табила хадаа эдэ мэтэн үгнүүдэй тон ёһотой сложно үгнүүдэ болотороо нилэлдэхгүйн харуулаха болоно. Энэ процессэй түгэсөөгүйн юун дээрэһээ харагдаһан гэхэдэ, үгн дунда хабсарһан үгнүүд ондоогоор уншагдаһа бшуу. Жэһэнь, үзэнядалга гэһын дундахы үзэгүүд... ябадала гэжэ соностохо г.м.

Сложно үгн шэнэ дүрим тогтооходоо, шөө хэдэн орёо асуудал шийдэхэ ёһотой юм. Жэһээбэл, юумэнэй нэрэнүүдтэ ондоо хэлэһын хубиннуудта ямар сложно үгнүүд байхаб гэхэн асуудал гараха. Жэһэнь, алба-хаагша «служацин» гэжэ сложно юумэнэй нэрэ болоно. Харин алба хааха (глагол), алба хаадаг (тэмдэгтэй нэр) гэжэ үгнүүд баһа сложно үгнүүд гэжэ тоологдохо ёһотой гү? Үгыһыне һаа модо бэлдэхэ, буу зэбсэг хуряаха, өөрыгөө шүүмжэлхэ, уралан нарижуулаха гэхэ мэтэнүүд юун болоһон?

Хүсэд дүүрэн бэшэ, харин таһалхы шанартай зүйлүүдэй хүсөөр бии болоһон холбоонуудые сложно үгнүүд гэжэ тооложо болохо гү, тэдэһиние баһа дефис табижа бэшэхэ гү гэхэн асуудал гарана. Жэһэнь: саб сагаан, паранантар, мулта татаха, тамхи татаха, һамга абаха, сабшүүрэхэ, тос гэхэ, шигтага-тинтага г.м.

Сложно үгнүүдэй хилэ хизаарынь яажа тогтооход гэхэн орёо асуудал бии. 1962 ондо нэгэ ойлгосо тэмдэглэдэг хоёр гү, али хэдэн үгнүүдые гол түлэб амяарайнь бэшэхэ гэхэн дүримэй абтаһан үшөө нэгэ шалтаганынь гэхэдэ, олонхид ямар холбоонуудые сложно үгнүүд бэ гэжэ илгаруулахагүй байһан дээрэһэнь, элдэб эрэнгээр бэшэгдэдэг, тон олон алдуу гарадаг байһан ха юм.

Эндэ үгн ямар холбоонууд сложно үгнүүд бэ, ябарнуудың сүлөөтэ холбуулаанууд («свободные словосочетания») бэ гэжэ илгаруулаһан хүшэр. Жэһэнь, хара нохойн хоншоор шонтогор гэхэн мэдүүлэдэ нохойн хоншоор гэһэн сүлөөтэ холбуулаа, хоёр амяараа ойлгосо («мордочка», «собака») тэмдэглэһэн гэжэ элнтэ. Харин нохойн хоншоор түүбэл гэхэдэ, эндэ нохойн хоншоор гэһинь «шиповник» гэхэн нэгэ өйлгосо тэмдэглэһэн, тиймэһээ сложно үгэ болоно гэмээр. Зүгөөр зарим эрдэмтэд эдэ мэтэн образна үндэһэтэй

обязанный - сэрэгтэй уялгата, восток-зүүн-зүг, дурна-зүг, ворчун - гэмэргэн-хүн, смородина - үхэр-нюдэн, крепколюбый - мохоо-молих, здоровый - элүүр-энхэ, кредитоспособность - абаһаана-түлэхэ-шадабарн, пропитателью - шаад-байса, хажир-шангаар, баранина - хоншоной-мяхан, румянец - шюурай улаан, бурятка - буряад-эхэнэр, красноармеец-улаан-сэрэгтэй или улаан-армеец, солеваренный - даһна-шанадаг г.м.

Юрэ хэлэхэдэ, буряад хэлэһэнэй сложно үгнүүд гэжэ тон орёо асуудал юм. Энэһиние гуримтэй нэгэ баримта гэбэл, энэ зун болоһон зүбшэн хэлсэлгэдэ хабаадагшад сложно үгнүүдэй нэгэл янза болохо паарна үгнүүдые нэгэн гэбэл амяарайнь, үгы гэбэл сугтань бэшэбэл дээрэ гэхэ бэшэ гү гэхэн байна. Ушар тиймэһээ сложно үгнүүдэй дүримые яаралгүйгөөр олоороо хэлсэжэ найруулаха ёһотойбди гэжэ һанагдаһа. «Долоо хэмжэжэ, нэгэ отоло», «Олоороо хэлсэһэн өөгүй» гэхэ мэтэ оһһон үгнүүдэ эгээл энэ ушарта тааража байна.

2. Д.Н.Доржиев олоодо мэдэсэл тараадаг хэрэгсэлүүд паарна үгнүүдые дан олоор хэрэглэжэ, «хэлэһын найруулаха яахын аргагүй шангай шалж болгохоһоо гадна, үгн удхыне бузарлан зугараһантэ, тоогүй олон үлүү үгэ хэрэглэжэ, үлүү эхэ саарһа, зөөри гаргашалла гэжэ зэмэлбэ.

Энэ хэлэһынь ганса нэгэл хүлээмжэ хэһээ бэшэ, олонхи зон буруушаһан байна. Профессорнууд Дондуков, Цыдыжанов, Будаев, Дугаров, Намжилон, гэхэдэ паарна үгнүүдэй удха шанарые харуулаа. Эдэ үгнүүд элдэб хэлснүүд болоһон диалектүүдэй харилсаанай ашаар бии болодог тула хэлыемнай баяжуулагдаг зүйл мүн гэжэ харуулаа.

3. Буряад орондоннай олон шонга хэлснүүдэй бии байһан ушарһа зарим үгнүүдэ болоп үгнэн залгалтанууд ондо ондоо үгүүлбэригтэй байдаг тула тэдэ ондо ондоогоор бэшэгдэдэг, алдуу гаргагдадаг байһа. Тиймэһээ хоёр ялзаар бэшэгдэдэг зүйлүүдые гэжэ олошоруулаха дурдагдаһан байна. Жэһэнь, аялганай һубарилал дүримөөр, «нэ үгнэ эхин үедэ ү, ю, үй, өө аялгануудай али нэгэнһын байгаа һаа, саашанхи үгнүүдтэһи хагуу хашалгалтай удаа ээ бэшэдэггүй, харин өө б э ш э х э ;

АСТЕРОИД БИДЭНДЭ АЮУЛ АСАРХАГҮЙ

Гушан жэл болоод, томо астероид газартай мэргэлдэхэ аюултай гэхэн наламжа тушаа астрономууд хаяхан бүхэли үдэрэй туршада наламжа абтанхай байгаа. Ушарын юуб гэхэдэ, энээн тухай бүхы дэлхэйн олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлүүд мэдээсэжэрхнэй байгаа шуу. Зүгөөр хүүлээрн дахяад парьяар тоолон бодожо үзэхэдэнь, тиймэ

аюул болохогүй гэжэ элирээ юм. Тэрэ астероид нёдондо жэлдэ нээгдэжэ, 1997 XF II гэхэн дугаартай болоһон байгаа. Дундуураа хоёр модо хэмжээтэй астероид газартай мэргэлдөө наа, яһалахан хохидол асарха байгаа. Энэ жэлэй март нарада хэгдэһэн ажаглалтануудай ёроор, 2028 оной октябрийн 26-датэрэ бидэһнээ 42 мянган модо

холуур үнгэрхэдөө, Газартай мэргэлдэхэдөө болохо байгаа. Үглөөдэрын ябуулагданан шэнжэлгэнүүдэй дүнгүүдээр шэнжэ астероид Газарһаа 960 мянган модо холуур үнгэрхэ байһанинь элирээ. Газарта аюултай бүхы астероидууды, тэдэнэй тойрог элрүүлхын тулада арбан жэлэй туршада шэнжэлгэнүүд ябуулагдажа, табан миллион доллар гаргашалагдаха юм.

ГУРБАН ДАБХАР ХИРТЭЛГЭ

Наранай хиртэлгэ болбол яһала үсөөн үзэгдэл ааб даа. Харин арбан зургаан дахуулай Бархасбади (Юпитер) дээрэ үдэр бүри шахуу наранай хиртэлгэ боложо байдаг. Нёдондо жэлэй ноябрь нарада гурбан эгээ томо дахуулайнь хүүдэр Бархасбадин хурьһон дээрэ унаа хэн. Иймэ ушар зуун жэлэй туршада нэгэ-хоёр дахин тохсолодог юм.

УРАЛАЙ ПОМАДА - ХОРОН

Уралай помада соо хэрэглэгдэг улаан будагаар жэмсэй хорхой шумуулнуудыг усагхахыг Америкын Холбоото Штагуудай Хүдөө ажахын мунисстерстын шэнжэлгын таһар дугаарха. Будагынь хорхойнуудай дуртай саахар болон амттай үнэртэй зүйлнүүдтэй холижа хэрэглэхээр хараалагдана. Хорхой шумуулнуудай эгнэһэн

Наранай ультрофиолетов элсэнүүдэй нүлөө доро хорхой бодог болон хубилха юм. Зүгөөр тухтай хорхой шумуулнууд энэ хороор «нонирхохой» гэжэ тодорхойлогдоно. Техаста болон Гавайда үнгэргэгдэн түрүүшын туршалгануудай үгдэ элдэб алим жэмсүүдтэ хохидол асаржа байһан зуун процонт шахуу хорхой шумуулнууд үгы хэгдэһэн юм.

ТООНУУД БОЛОН БАРИМТАНУУД

10-15 жэлэй саана Рейн эгээн муухай уһатай мүнэн гэжэ тоологдог байһан юм. Харин мүнөө хэдэн гүрэнэй абанан хэмжээ ябуулануудай ашаар уһанинь яһала эсбэр болоо. Тийхэдэнь Бельгийн Эско мүнэн эгээн эхээр бузарлагдан мүнэнүүдэй зэргэдэ түрүү нуурида гараа хэн. 430 модо угатай энэ мүнэнэй эрьсээр арба гаран

миллион зон ажаһуудаг. Японидо үнэртэй пейджернуудыг үлгөөд, бэлшээрилэ табидог болонхой. Тэрэнэй нарииханаар шинганажа эхилхэдэ, үнэсд хаалгаха сагайгаа эрхэнь мэдээ, гэртээ бусаха юм. Энээндээ хоёр долоон хоногой туршада дадаахидог байһанинь гайхалтай.

Түрэн хүгжэжэ байһан элдэб электронно түхээрлэгэнүүд радиоастрономуудта бүри эхэ наад асарха аюултай. Австралийн нэгэ радиотелескопто хажуудан байһан телестанцийн радиоэлшэнүүд муугаар нүлөөлжэ, тэрэнь ашаглалгаһаа гаргадаа хэн. Мүн тийхэдэ радиотелескопой ажалда микроволново пезшэнүүд наад хэхэ аргатай юм.

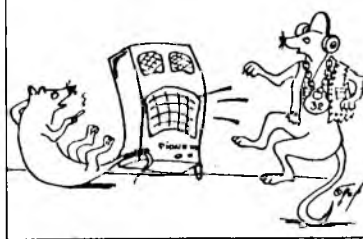
ШЭНЭ ҮЕЫН ТЕЛЕФОНУУД АСТРОНОМИДО НААД ХЭХЭНЬ

Газар тойрожо байһан агаар астрономуудта холын одонууды шэнжэлхэдэнь наад хэдэг. Тийхэдэнь мүнөөнэй байдалай хүгжэлтэ шамдажа, эхэ хотонуудай юрын зоншье тэнгэрийн мүшэдье хараха аргагүй болоһонхой. Наяхан Английн астрономууд эхэ аспауудай нурагшадай дунда асуулта үнгэргэхэдэнь, арбанай нэгэниин тэнгэрийн зүйдэл хараһан байгаа шуу. Хэдэн түмэн ажаһууштай хотонуудһаа байтагай, тосхонуудай гудамжануудай байһан фонарьнуудай гэрэлэй эхэнхи хубин дээшээ таража, нулаар толотоһон мүшэд харагдахагүй юм. Талаһаа харахада, хүнндөө хотонууд дээгүүр агаар нулаханар толотожо байдаг ха юм. Энээнһээ боложо, суута

Гринвичийн обсерватори хаагдаха баатай болоо хэн. Астрономууд Канадын олтирогуудта, Андын мундартанууд болон бусад газарай «захын булангуудта» зөөжэ байһаай. Тэрэ газарнуудаар хүнндөө гудамжын гэрэл огторгой шэртэһэн эрдэмтэдтэ наалта хэнгүй, тээд цивилизацийн тиймэшь тухандаа хүрээ ошоһон магадгүй. Удангүй Газар тойрон телефонно холбоо хангаха зорилготой. «Ирициум» системын 66 хэмэл одод табигдаха юм. Ододой ялайтар мүлигдэһэн мүнглүүлэгдэнхэй антеннүүд наранай элшэндэ ялаганажа байха юм. Мүнөө дээрэ табинийн тойронгуудтаа хүрэнхэй, телефонно хөөрлөөдөнүүдэ

дамжуулжа байна. Хэдэн секундын туршада антеннүүд Үүрэй Солонхоо үлүүсээр ялагашаха юм. Туд системэ энэ намар бүридхэгдэжэ, дүүрэн хүсэндөө орожоо хараалагдана. Россидэ энэ системэ юрын утанан холбоотой АТС-нүүдтэй хабсаруулха түхээрлэгэнүүд бэлдэгдэжэ байна. Түрэн хүгжэжэ байһан элдэб электронно түхээрлэгэнүүд радиоастрономуудта бүри эхэ наад асарха аюултай. Австралийн нэгэ радиотелескопто хажуудан байһан телестанцийн радиоэлшэнүүд муугаар нүлөөлжэ, тэрэнь ашаглалгаһаа гаргадаа хэн. Мүн тийхэдэ радиотелескопой ажалда микроволново пезшэнүүд наад хэхэ аргатай юм.

ХУЛГАНАНУУД БА РОК-ХҮГЖЭМ

Рок-хүгжэм шагһаһан хулгананууд тэнгэлдээг байна. США-а ябуулагданан шэнжэлгэнүүд нимэ дүн харуулба.

газараа 6-10 минутын туршада олобо. Моцартын хүгжэмөөр шэхэ хужаруулан хулгананууд нэгэ минута соо гараха газараа олобо. Харин мүнөөнэй огсом рок-хүгжэм шагһаһан хулганануудынь 30 минутын туршада лабирингһаа гараба, зарим нэгэниинь час хахад үнгэрһэнэй хойно лабиринт соогуур төөрижэ ябаа хэн. Гэхэтэй хамта тэдэ хоорондоо наһалдажа эхилһэн байна. Иймэ хүгжэм гүйсэдхэгшэдэй концертын хүүлээр залуу шагһаһадай хоорондоо хэрэгтэй шэрүүн зан гаргажа, наһалдадаг байна шуу.

Шэнжэлгэдэ 3 бүлэг хулгананууд абтажа, лабиринт руу табигдаба. Тийхэдэ нэгэ бүлэг амитадын аниргүй байдалда байжа, гараха

ИМБИТ-эй аспирант Баваасан ЦЫРЕНОВ бэлдэбэ.

хашалганай удаа эс бэшэхэ гэхэн дүрим Жэшэнь: хүбөө, шодөөрэй, шодөөлтэй, өөдөө; бүлэсдэхэ, хүлэсгүүжэ, зөөриес. Энээндэ үшөө нэгэ нимэ аялагалта бии: «Эхин үедөө үе-үеһе наань, нимэ үгэнүүдэй ашанхи үенүүдтэнь - эс бэшэхэ гүзээн, гүбээ, хүбээ, бүтээхэ үшөө гэхэшь: (ами) үшөөхэ, үшөө (хиһаан). Энээнэй ажаглалтынь аюулаада, хамаагүй хоёр язаар бэшэдэг болоо гэхэн урагдал оруулагданан байна. Жэшэнь: гүзээн-гүзөөн, гүжөөр-гүжээр, шодөөрэй-шодөөрэй г.м. Профессорнууд Будаев, Раднаев гэгшэд энэ урагдалы дэмжэбэ. Харин түрүүшын хоёрын хамаагүй түрээрэй - түхэрээн, хүлэсхэ - хүлэсхэ, үшөөн - үшөөн гээд бэшэхэ гэжэ дуралдаба. Мүн бэшэгэймнай дүримдэ ороно хашалгануудай удаа гэдэ бэшэ аялан бэшэхгүй гэхэн дүрим бии: нарһан, шаазгай, хараасгай, сөөрхой, уурхай, гүрлөө, хатарба, сээсэрхэ, ногоорхо, эхилхэ г.м. Эдээндэ баһал олон адуу гарахая наадаг. Жэшэнь: гүрлөө, хатарба, сээсэрхэ, ногоорхо, эхилхэ гэжэ байжа бэшэгэн болодог. Энэниие баһа хоёр язаар бэшэдэг болоо. Гадна сиилэгэр, житагар, сиидэм гэхэ мэтэ үгэнүүдтэ ни үзэгэй орондоо бэшэхэдэ хамаагүй гэхэн наламжа гарадаг. Гэхэнь эндэ дурсагданан дүримүүд хэдэн арбаад жэл соо байжа, хэдэ үеын зон тэдэниие һайнаар хадуужа абанан гээшэ. Бэшэгэ иигэжэ байжа нула табихагүй, бии байгаа дүримүүдтэ хүн зоноо һургаха, мүн хүнүүдөөһөдөө һураха гэжэ оролдохо ёһотон гэхэн наламжа правительствын дэргэдэхэ оршуулгын албые даагна Б.М.Ж.Жигжитов хэлһэн байна. Тийхэдэ энэмнай баһал шилээд бодожо үзэмөөр асуудал болоно. Профессор С.Балданов, Н.Б.Дугаров гэгшэд ямар нэгэн хубилалта оруулха гэбэл, түрүүн алыбүхы талаһаань һайса бодожо үзэхэ, үргэнээр зүбшэхэ хэрэгтэй гэхэн байна. 4. Абтанан үгын дүримүүд тухай баһал хөөрөлдөөн болоо. Проф. Раднаев болон бусад нүхэд эндэ элдэб исклочени гэдэгые хэлһэнэй, хоёр-гурбан үгэдэ дүрим зохёһонхой хэрэггүй гээбэ. Жэшэнь, сохилтотой и аялганаар хүүлэдэг үгэнүүд ы, ии аялануудаар, дифтонгоор хүүлэдэһон буряад үгэнүүдтэй аялар зохилдодог. Тийн хамаалай падеждэ тэдэндэ ади и залгалта абадаг: зүгы - зүгын, түри - түрийн, Росси - Россин, такси - таксин, жюри - журин г.м. Юрэ сохилтотой аялганые бэшэг дээрэ уга аялан болодоггүйшь наа, эндэ сохилтотой и аялганые удаан болохо байгаа гэбэ. Тийн Росси - Россин, Россина, Россингаар, Россинаа, таксин - таксина, таксингаар, журин - журингээр гэжэ бэшэхэ болоходо. Энээнэй дашрамдуулан хэлбэл, хоёр-гурбан хашалганар хүүлэдэһон абтанан үгэнүүдтэ зүгэй, хамтын падежүүдэй залгалта нэмэхэдэ, олон хашалган зэргэлжэ, хоорондонь түргэн аялганые нэмэхээр байдаг: поездо, поезотой бэшэ, харин поездодо, поезотой, трактористда, пунктда, пункттай бэшэ, харин трактористда, пункттай гэхэ мэтээр бэшэхэ ушарнууд айрадаг. Буряад үгэнүүдтэй тон ади тухал дүрсэтэй байхадань, абтанан нэгэ-хоёр үетэй үгэнүүдэнь тэдэ буряад үгэнүүдэнь нагахын тулада буряадшалан бэшэхэ гэхэн дүримтэйбди. Жэшэнь: база-база, хор-хор, сад-сад, албан-

албаан, модо(ш) - моодо, одо(ш) - оодо, эрэ - ээрэ г.м. Эдээндэ нурагшадай адуу гаргадаг хадань, ородтойнь адыар бэшэхэ. Мүн нууриин сохилтотой аялганые дахуулан, Европо (ородоор яблоко), яблока (ородоор яблоко), точка (ородоор точка), комната (ородоор комната), почта (ородоор почта) гэжэ бэшэдэг байһабди. Адуу гаргалгыг үсөөрүүлхын тулада эдэ мэтын абтанан үгэнүүдые нэрын падеждэ ород янзаарнь бэшэдэг болохо гэхэн дуралдаа оруулагдадаг. Хэрбээ энэниие зүбшөөбэл, иигэжэ бэшэдэг болохо байгаабди: почта (жэшэнь, Почта) эндэһээ холо бэшэ) - почтын, почтодо, почтоор, почтоһоо г.м. Мүн ия, ий, е, и, я хүүлтэй абтанан үгэнүүдтэй залгалтынь сохилтотой аялганһаань дуудуулан бэшэхэ, тийгээд урагдалы аялганһаань эрэ наань, эрэ үзэгтэй залгалта, харин эмэ наань, мүн ээ тиймэ залгалта бэшэхэ гэхэн дүримтэйбди. Жэшэнь: экономика, политическа, Орджоникидзе-һээ, Горькидо, машинистда, министрһээ г.м. Энэниие баһал соморлохо, эмэ үгэ бэшэ наань, залгалтадань эрэ аяланууды бэшэхэ гэхэн дуралдаа оруулагдадаг. Жэшэнь: машинисткада, политическа, Орджоникидзинаа г.м. Тэрэшэлэн у дээрэ сохилтотой ород үгэнүүдые эмэ залгалтатайгаар бэшэдэг болобол дээрэ хэн гэдэг. Юуддэб гэхэдэ, ород у болбол шанараараа буряад у бэшэ, харин ү абантэй адишуу ха. Тийн энээнэй абтабал, ручка - ручкаар, ручкаһаа, утюг - утюгаар, утюгдаха гэхэ мэтээр бэшэ, харин ручкээр, ручкһээ, утюгдахэ гэжэ бэшэхэ болоһобди. Сэлгэлтын тэмдэгээр гэхэ гү, ади точко, занятой, тире, хоёр точко, занятой точко гэхэ мэтые талигаар ород хэлэнтэй гол түлэб ади дүримүүдтэй гээшэбди. Үхибүүдэй шудалхада хилбар байхын тулада дурсагданай гол ёһые һайн баримталха ёһотойбди гэжэ эрдэмэй кандидат Л.Б.Намжилон наламжалба. Жэшээбэл, урагдалы ушарлагшаяа лаблан тодорхойһон тусгаарлаһан ушарлагшадые зарим номдо нэгэ тээһэнь ээ амярлаха гэжэ бэшэһэн байдаг. Энэниие ородтой адыар хоёр тээһэнь занятой табилбал, һайн ойлгогдохо гээбэ. Жэшэнь, Тэндэ, нуурай эрьсэдэ, зарһашад олон байба (зарим хүнүүд хоёрдохи занятойнь табидатгүйнь буруу). Зүблөөнэй үедэ литературна хэлэндэ хабаатай юрэнхы асуудалнууд зарим тэдэ дайрагдаа. Жэшэнь, проф. Б.Б.Батоев, С.Балданов гэгшэд буряад ороноймнай элдэб нотогоархид (жэшэнь, сонгоол, сартуул обогтон, хонгоодорнууд) литературна хэлэс һайн шудалаа гэбэ. Проф. Цыденжапов юрэ хэлэнтэй тогтон байлгада шажаһан үггэр эхэ гэжэ тэмдэглэбэ. Урдань манай яһатанда хабаатай байһан улад хэрэһэ зүүжэ, шажаһаа һэлгүүлхэдэ, ород болоһодог байгаа. Харин буддын шажаһан урдань буряад хэлэндэ эхэ нүлөө үзүүлһэниинь, тэрэнь мүнөө болотор үзэгдэһөөр гээбэ. Зүблөөе хүтэлһэн орфографическа комиссийн түрүүлгшэ, ИМБИТ-эй хэлэ бэшэгтэй хэлтэсые даагша доктор, профессор И.Д.Бураев зүбшэн хэлсэлгын тобшо дүн гаргахадань, яһала һайн хооралдөөн болоо, комисси бэшэгтэй дүрим һайжаруулаха хүдэлмэриес саашань үргэлжэлүүлхэ хүсэлтэй гэжэ тэмдэглэбэ.

Л.ШАГДАРОВ, ИМБИТ-эй профессор, зүблөөндэ хабаадагша.

Станет ли его символом лицо немолодого, немного ироничного человека в очках – Евгения Примакова? Образ нового российского премьера, несомненно, витал над участниками встречи «большой семерки» в Лондоне, и, координируя свои позиции по отношению к финансовому кризису в России, они пытались осмыслить «фактор Примакова». Этим же занимается сегодня весь мир.

РЫНОК С ЧЕЛОВЕЧЕСКИМ ЛИЦОМ

Комментируя выдвижение Евгения Примакова на пост главы правительства России, американская политическая элита приходит к выводу, что это может сыграть положительную роль в стабилизации положения в стране. Пресс-секретарь президента Майкл Маккэрри отметил, что Примаков «решительно отстаивает национальные интересы России» и что США намерены установить «тесные рабочие отношения с ним и его правительством».

С воодушевлением воспринял назначение Примакова, намеревающегося создать в России «рынок с человеческим лицом», директор Никсоновского центра Дмитрий Саймс. «На протяжении многих лет, - сказал он, - нас водили за нос российское правительство, олигархи и администрация Клинтон. Нам говорили, что происходят реальные и серьезные демократические реформы, но вместо этого они строили капитализм

без капитала, рынок без регулирования и демократии без волеизъявления народа. Сегодня меня воодушевляет то, что вопреки интригам президента, олигархов и других правителей России назначен Примаков, очень опытный и очень осторожный политик... Он не экономист, но знает, кто лучшие экономисты России; у него хорошие отношения с российскими академическими кругами, практически со всеми, за исключением группы Чубайс - Гайдар».

По мнению ведущего

эксперта по России из Вашингтонского Центра стратегических и международных исследований Кита Буша, Примаков «действовал очень эффективно в качестве министра иностранных дел и главы службы внешней разведки, так что он обладает качествами хорошего управляющего и директора». Другой положительный момент он видит в том, что Примакова поддерживают «все фракции парламента за исключением жириновцев. Так что это очень хорошо для начала».

УБИТ МОНГОЛЬСКИЙ ДЕМОКРАТ

Резко осложнилась политическая ситуация в Монголии после убийства одного из основателей и лидеров демократического движения страны Саишасуронгийн Зорига, о котором не раз рассказывал наш журнал. Как сообщает из Улан-Батора Александр Денисович, политик был найден мертвым в своей квартире. До последнего времени он занимал посты депутата парламента и исполняющего обязанности министра развития инфраструктуры. Одни видят в этом преступлении, совершенном неизвестными мужчиной и женщиной, политическое убийство, другие относят его к чисто уголовному. Тем более что представители правоохранительных органов говорят, что из квартиры было что-то похищено.

ЛЕСТЕР ПИРСОН - «СОВЕТСКИЙ АГЕНТ»?

Канадцы узнали сногшибательную новость - Лестер Пирсон, премьер-министр Канады в 1963 - 1968 годах, возможно, был «советским шпионом». В этом, как пишет из Оттавы Николай Сетунский, его подозревало американское ФБР, которое следило за канадцем и вело на него секретное досье. С материалами этого досье удалось ознакомиться газете «Оттава ситизен». Слежка за Пирсоном началась еще в 1951 году, когда ведомство Эдгара Гувера получило «компрометирование» его сведения о некоей Элизабет Бентли, ранее бывшей агентом КГБ, но явившейся «с повинной». Эта дама утверждала, что у нее были «тесные контакты» с Пирсоном еще в 1943 году, когда он служил первым секретарем в посольстве Канады в Вашингтоне. Подозрения у ФБР вызвал тот факт, что будущий премьер-министр и лауреат Нобелевской

премии мира был «близким другом» возглавлявшего Национальное управление по вопросам кино Канады Джона Грирсона, которого считали коммунистом. В 1953 году, когда Пирсон, будучи министром иностранных дел, был выдвинут кандидатом на пост генерального секретаря ООН, Гувер направил министру юстиции США в госдепартамент секретный меморандум, в котором обращал внимание на недопустимость американской поддержки его кандидатуры, исходя из соображений «национальной безопасности». Когда в 1963 году Лестер Пирсон стал премьер-министром Канады, это повергло Гувера в состояние, близкое к шоковому. Напомним, однако, что подозрения на Пирсона пали в разгар холодной войны и «охоты за ведьмами», когда ФБР «искало красных под каждой кроватью», как выражаются на этот счет американцы.

КИТАЙСКИЕ КРЕСТЬЯНЕ БОГАТЕЮТ

В Китае отмечен значительный рост доходов 900-миллионного крестьянства, пишет из Пекина Владимир Федорук. За 20 лет реформ в Китае доходы крестьян на душу населения возросли в 16 раз. Как сообщается в обнародованных в столице Поднебесной статистических данных, в 1978 году на каждого из 900 миллионов сельских жителей приходилось 134 юаня, сейчас доходы увеличились до 2090 юаней (около 230 долларов). Самые быстрые темпы роста личных доходов крестьян пришлось на 1978-1984 годы, когда крестьянам была разрешена продажа сельскохозяйственной продукции на городских рынках. В 1993 году государство значительно повысило закупочные цены на продукцию сельского хозяйства. Благодаря этому с 1994 по 1996 год чистый доход на душу населения увеличился сразу на 300 юаней (около 30 долларов).

НАРУЧНЫЙ ТЕЛЕФОН

Во время зимних Олимпийских игр в Нагано некоторые их участники получили для испытания новую модель сотового телефона, выпущенную корпорацией NTT. Этот телефон умещается в корпусе немногим более крупном, чем стандартные наручные электронные часы. Вес аппарата - 45 граммов. Но набирать нужный номер на таком маленьком аппарате было бы неудобно, то и дело случались бы ошибки. Поэтому наручный телефон умеет понимать числительные, произносимые вслух, и набирает номер под диктовку владельца. В широкую продажу эта модель поступит менее чем через год.

Наручный фотоаппарат начала выпускать одна американская фирма. Вес фотокамеры с браслетом и пленкой - 70 граммов, размер кадра - 8 на 11 миллиметров, максимальная светосила с фотокамерой НА ЗАПЯСТЬЕ

объектива - 1:4, скорости затвора всего две - 1/125 и 1/250 секунды.

Из публикаций центральных изданий подготовила Дарима ЭРДЫНИЕВА.

Стамбульская биржа золота объявила о намерении превратить Турцию в мировой центр по торговле драгоценными металлами и создать совместно с турецкими республиками СНГ Международный золотой союз. Об этом сообщил председатель совета ее правления Каан Расим Айтогу.

Учреждение союза, по его словам, позволит не только активизировать реализацию изделий из золота за рубежом, но также создать предпосылки для повышения их политического и экономического авторитета в регионе.

Основными производителями золота в Средней Азии в настоящее время являются Узбекистан, Казахстан и Киргизия, которые располагают потенциалом выпускать его

Анкара, кажется, серьезно намерилась привязать к орбите своего экономического влияния турецкие республики бывшего СССР. Путь выбран не «шелковый», а золотой, в самом прямом смысле этого слова.

СТАМБУЛ - ЗОЛОТАЯ СТОПИЦА Востока

ежегодно в общем объеме 150-200 тонн на сумму 1,5 - 2 миллиарда долларов. В настоящее время их совокупный запас драгметаллов составляет около 900 тонн (8,7 миллиарда долларов).

На Стамбульской бирже золота в минувшем году были проведены операции с 292 тоннами золотых слитков на сумму 3,3 миллиарда долларов. В целом с начала деятельности 26 июля 1996 года объем прошедшего через нее золота составил 572 тонны, что в стоимостном выражении адекватно 6,6 миллиарда долларов.

Мало кто знает, что ежегодно в Турции, объемы торговли золота в которой от обще-

мировых, составляют 17 процентов, реализуется около 400 тонн драгметаллов.

Айтогу сообщил, что вскоре состоятся тендеры на строительство предприятия по очистке золота и серебра, которое планируется возвести в Стамбуле. Оно станет самым крупным на Ближнем и Среднем Востоке, а также в Восточной Европе. В минувшем году в мире было добыто 2345,5 тонны золота, которое на сегодня оценивается в 23 миллиарда долларов. Из них 28 тонн приходится на Европу, 493 - Северную Америку, 305 - Латинскую Америку, 623 - Африку, 306 - Океанию и 590,5 тонн - азиатские страны.

Размышления о надписи на «Чингисовом камне»

ГУЧИГАЙ - МОНУМЕНТ ДЛЯ УВЕКОВЕЧИВАНИЯ СЛАВЫ

Отрадно было читать статью о том, что в столице Монголии Улан-Баторе состоялся VIII международный конгресс монголоведов. Это еще одно яркое свидетельство возросшего интереса ученых мира к проблемам монголоведадения, к изучению вклада Чингис-хана в мировую цивилизацию.

Недавно ознакомился со статьей нашего знаменитого бурятского ученого Д.Банзарова «Объяснение монгольской надписи на памятнике Чингис-хана» и захотелось поделиться своими мыслями по поводу объяснения надписи на памятнике, примечаний к ним, сделанных писателем А.Ангархаевым. Надпись эта веками интересовала и простых людей, и знаменитых ученых, потрачено много времени и колоссального труда, но текст до сих пор точно не прочитан из-за естественного разрушения камня и трещин на нем.

Всем понятно, что суть и цель воздвижения памятников - это увековечивание славы выдающихся личностей, могущества народов, других исторических событий, а надписи на них напесятся на простом и понятном языке того или другого народа, без каких-либо кодирований.

Я - бурят сартульского племени. В свое время монголы и сартулы имели единую устную речь и письменность.

По описанию Саган-Сэцэна (в книге камайтского ученого Эренджена Хара Дабана) буряты еще в начале 1190-х годов преподнесли Чингисхану подарок - живого орла, который впоследствии стал символом девятихвостового бунчужного знамени - «сумде». Кроме этого, по описанию ученых Таганова, Румянцева, Цыдендамбаева, буряты сартульского племени были родственниками самого Чингисхана и занимали почетные руководящие посты, удостоившись награды («Буряад үнэн» 18.3.1989г.) поэтому вполне можно предположить, что буряты 1190-х годов были сартулами. После чтения статьи возникает мысль - было ли вообще племя сартулов, ведь сарт - турецкое племя, гур - монгольское слово - гур-ун (р) заменяется на (л) и получается племя «сартгалу», тогда как ни турки, ни персы, ни бухаро-хивинцы и сартгалы не называют себя сартгалами. Я считаю, что слово сартгалу - монгольского происхождения.

Каков корень слова? У наших народов, монголов и сартулов, есть слово «сартгар» - уничижительное прозвище - прилагательное, обозначающее понятие «маленький, ничтожный, явственный». У Чингисхана и его воинов в пору всевозможных успехов в покорении различных народов проявлялись высокомерие, уничижительное отношение к покоренным народам. Итак, от прилагательного «сартгалу» к существительному сартгалу, оно по правилам монгольской письменности могло войти в историю. Что-то очень похожее встречал в своей жизни: в период ВОВ 1941-45г. нас, воинов азиатского происхождения, казахов, узбеков, якутов, бурят и т.д. западные русские прозвали сданами. Это произошло от казахского слова «сдлаан» - топарин), и так мы войну служили сданами, а теперь ведь нет нигде сданыш, ... «сартгалу».

Теперь о некоторых мыслях по поводу чтения надписи: я в великую не внадала, хочу высказать свое мнение, т.к. наш ученый Д.Банзаров утверждает, что в наше чтение так неправильно историей, что малейшие возражения против трактования ак. Шмидта делаются неуместными, что наша надпись

замечательна, как древнейший образец монгольской письменности... что Чингисхан на хурултае раздавал уделы своим потомкам... что смысл надписи выходит очень простой - Исунке,

племянник Чингис-хана, получил небольшую отряд (335 хонгдорских) от дяди в наследственное владение и Ала улэковечивания этой милости поставил памятник. Но ведь не он один удостоился подобной милости, наиболее крупные полководцы удостоились целого царства. Я считаю, что такая оценка не вполне раскрывает истинную историческую значимость эпохального памятника, статья сводится только к научному толкованию древнемонгольской письменности и ее главный смысл - к раздаче удела Чингисхана своим потомкам в Буга-Сучигае (пзюбр-сучигае), которая по историческим данным нигде не обозначается; по считаю, что можно было читать по Шмидту: «бога-маленкий, Банзарову - «сучигаи - бога сучигаи» - маленькая сяджэка.

Но я склоняюсь к толкованию русского ученого Ин.Клюкина в его работе «Надпись на хархираском камне», хочу высказать свое мнение и добавить кое-что от себя.

По камайтскому ученому Эренджену Хара Дабану, торжественное провозглашение Чингис-хана императором осуществилось на 52-ом году его жизни (давно делемая им мечта). Он собрал все монгольские племена, живущие поныне от Алтая до Аргуня, от сибирской тайги до китайской стены.

Педантично строгий приверженец законности Чингисхан повелел собрать к весне 1206 года (год барса) в верховьях реки Онон большое собрание-хурултай из родичей, сподвижников, всех багатуров и поионов (князей) - словом, всей монгольской аристократии при исключительно торжественной обстановке. К назначенному для собрания дню на видном месте было водружено девятихвостое белокошное бунчужное знамя, на древке о девяти ногах. По предожению Кэжчу, единогласно подхваченному всем собранием, Темучин был провозглашен божественным Чингис-ханом - по-монгольски (Цууга) Суту-Богдо Чингис-ханом.

По описанию летописца Рашид-ад-дина на курултае Кэжчу-Таб-Тенгри, сын Мункулика, знатный волах, славившийся своими чудесами и пользовавшийся большим авторитетом в Монголии, сказал: «Всевышний бог, дарует тебе царство лица земного. Теперь, когда побеждены твоей десницей государи этих земель, называемые каждый Гур-ханом и их области достались тебе, то пусть будет тебе прозвище Чингис. Ты стал царь царей: Всевышний господь велел, чтобы прозвище твое было Чингис-хан, царь царей и Государь государей». Все одобрили и утвердили это имя. И ему досталась сила и могущество наисовершеннейшие и он принадлежит к миродержавцам» (Алтан Тобчи). Содержание надписи на памятнике, прочитанное Ин. Клюкиным и В.Радловым, довольно четко раскрывает именно такие понятия. Я считаю, что такое историческое событие великого царства должно было увековечиванием славы героя - Чингис-Богдохана, воздвижением памятника, и этот монумент посвящен именно его величеству

Богдо. Во-вторых, на этих торжествах, наверняка, проводились различные развлекательные мероприятия, в том числе и спортивные, с участием сотен силачей, мэргэнов, которые состязались также на абсолютную

гу -- образуется слова гунгарпа - это изделие из древесины, они бывают разные по величине и формам в виде шкафчика и рамочки, украшающие портрет, статуи в храмах и квартирах. Доныне сохранились каменные плиты различной величины с

или летописцем сокращено слово турог в тур.

13. ontudulaга - онтудулага понятно, это тоже сложное слово, он - попади, тудулага - тудхалага - попадать - добился попадания в цель.

«Исунке непромахивающийся из 335 аддас в тур попал».

В наше время у монголов и бурят памятники, посвященные выдающимся личностям, принято называть хушөө, а слово «хушөө» происходит от слова хуур, хууча, т.е. место захоронения, и отсюда памятники, посвященные определенным героям, называют дурасхаалта хушөө. Но, разумеется, при жизни человека не устанавливается хушөө-памятник, а Чингисов монумент был установлен при его жизни, потому-то данный монумент не могло называться хушөө, потому истинным названием считаю Гучигаи, который связан с всенародно провозглашенным именем Богдо.

Если сопоставить состязание по стрельбе из лука нашего времени с периодом XIII века, представляется другой порядок, но кое-что сохранилось и соблюдается: до недавнего времени сартулы на сурхарбале расстояние от линии стрельбы до линии мишени отмеряли только луком, а длина лука составляла 1 алда. Каждый стрелок устанавливал 2 - сура, начиналось состязание на расстоянии 50 луков, стреляли, пока не останутся ни одного сура, когда количество суров на линии сокращалось, уменьшали и расстояние на 40-30-20 (пум) - луков. Кто наберет большее количество суров, тот победитель. Почему сур? Сур - по-сартульски «ремень», вырезанный из выделанной кожи, а фигура, сплетенная особым вязанием для мишени, также назывался сур (сур харпан).

Из содержания надписи на памятнике приходим к мысли, что Чингис-хан на своих торжествах, состязаниях по стрельбе из лука стремился углублять и совершенствовать боевое мастерство своих воинов, как бы по примеру или принципу рассказа о Хасаре: «Когда он разгневается, то стрелою Аиуха через гору поразит 10 или 20 человек, когда с ним станут драться, он метит стрелу койбур и хоть через широкую степь пронзит человека вместе с латами».

Из большого лука он попадает на 900 шагов, из малого за 500 шагов. И так из содержания надписи можно предположить, каким был порядок стрельбы из лука на состязаниях у Чингисхана.

Мишени делались наиболее крупные, устанавливались на много дальше, чем на сурхарбале, по результатам попадания мишень отодвигалась все дальше и соответственно, увеличивалась фигура, таким образом, для выявления наивысшего достижения мишень отодвигалась на предельную дальность.

Итак, считаю, Исунке, не промахивающийся на расстоянии 335 аддас, поразила цель и стал абсолютным победителем состязания и при этом еще раз продемонстрировал силу, мощь боевого оружия всепобеждающей могучей монгольской армии и символизировал свою личную богатырскую силу, ловкость, меткость и удостоился чести увековечивания своего имени рядом с именем своего родного дяди.

Верховного главнокомандующего и вождя всемонгольского народа Цутасуту Чингис Богдо хана. Итак, мое чтение: 1. Чингис хану 2. Сартгалу эрхэ дагуулиджу багууджу хамог монгол улусун поюди Богдо Гучигаи хуригсан лур.

3. Исунке - (мэргэн) тудуурун 335 аддас тур - (гурог) онтудулага. Смысл надписи вижу в следующем: 1. Сартгалульскому обычаю подражая, возвратившиеся князья всемонгольского народа воздвигнули фигуру Богдо обрамление - (Богдо Гучигаи).

11. Исунке - (Исухэй) непромахивающийся из 335 аддас в тур попал.

Цыренжап САБСАЕВ. Джидинский район, село Адак.

высеченными тантрами, статуи, установленные на возвышенных местах и они назывались маанин гу, о них теперь ведется речь, они забыты. Поэтому в слово боутоуцугаи читаю Богдо Гучигаи - обрамление Богдо царя царей.

8. Хориγсан-дур - хоригсон - запрещать. 1. Слово Шмидта хоригсон, одобренное Клюкиным, считаю неприемлемым, во-первых, считаю, что на памятниках не должно выражаться какое-то отрицание, запрет. 2. У Банзарова - хуригсан - в значении «собирать людей» также не подходит. По-монголосартульски на торжествах, хурултай не собирают людей соответственно русскому выражению, а приглашают и говорят - уриха, уряалха, цугтуулаха, цуглаараха.

Итак, предлагаю транскрипцию надписи на камне, сделанную И.Клюкиным: Cingis xani Sartagal erxe daγuliju baγuju xomog monol ulus-un poγoni boγtoγuciyar (?) xoriγsan-dur Jisinke ontudur-un yurban yaγun yucin tabun aldas tur ontudulaга

Объясняю следующим образом: Чингис Богдо хан и его сподвижники за время своего многолетнего похода по различным краям света не могли пройти равнодушно мимо замечательных памятников культуры завоеванных народов, великодушных настенных писем, росписей и могли на хурултае вынести решение об установлении памятника по итогам исторического форума, потому и считаю, что надпись начинается со слов: сартгалу ерге дагулиджу багуджу.

1. Сартгалу - считаю это общее название покоренных народов на западе Монголии. 2. ерге - эрхэ, гурим, ёсо дзанилал - обычай, правило, закон. 3. даγулiju - дагуулиджу - дэмжээжэ, джэнээлууджэ - по примеру, подражая. 4. баγuju - Багуджу-буцаджа, ерчэ - возвращаясь.

5. хамог - хамог, хамуу monool ulus-un - всемонгольского народа. 6. poγoni, poγadii - считаю из этих двух слов наиболее соответствует по смыслу слово poγod-i, поюди - во множественном числе - царь царей, государь государей.

7. boγtoγuciyar (?) - богтогучигар считаю, что это сложное слово. Первый корень это - богдо, но я считаю это слово не богто, а Богдо, во-первых, в монгольско-сартульском выражении нет такого слова - богто.

Во-вторых, в монгольской письменности можно легко ошибиться в чтении букв Д-Т, не говоря о написании, тем более на надписи этого памятника, да и само название и смысл памятника наводят на такое толкование... Второй корень - гучигар. Слова Радлова - гучигаи, Клюкина - гучигар имеют один корень - гу, они дают одно понятие, одно пояснение, из этих двух слов наиболее содержательным считаю слова Гучигаи, ибо оно звучит мягко, национальнее. Во-вторых, есть сартульское слово гу - обрамление. Гу изготавливается из серебра, золота, древесины для хранения и ношения на шею различного вида статуи, от слова

8. Хориγсан-дур - хоригсон - запрещать. 1. Слово Шмидта хоригсон, одобренное Клюкиным, считаю неприемлемым, во-первых, считаю, что на памятниках не должно выражаться какое-то отрицание, запрет. 2. У Банзарова - хуригсан - в значении «собирать людей» также не подходит. По-монголосартульски на торжествах, хурултай не собирают людей соответственно русскому выражению, а приглашают и говорят - уриха, уряалха, цугтуулаха, цуглаараха.

Итак, предлагаю транскрипцию надписи на камне, сделанную И.Клюкиным: Cingis xani Sartagal erxe daγuliju baγuju xomog monol ulus-un poγoni boγtoγuciyar (?) xoriγsan-dur Jisinke ontudur-un yurban yaγun yucin tabun aldas tur ontudulaга

Объясняю следующим образом: Чингис Богдо хан и его сподвижники за время своего многолетнего похода по различным краям света не могли пройти равнодушно мимо замечательных памятников культуры завоеванных народов, великодушных настенных писем, росписей и могли на хурултае вынести решение об установлении памятника по итогам исторического форума, потому и считаю, что надпись начинается со слов: сартгалу ерге дагулиджу багуджу.

1. Сартгалу - считаю это общее название покоренных народов на западе Монголии. 2. ерге - эрхэ, гурим, ёсо дзанилал - обычай, правило, закон. 3. даγулiju - дагуулиджу - дэмжээжэ, джэнээлууджэ - по примеру, подражая. 4. баγuju - Багуджу-буцаджа, ерчэ - возвращаясь.

5. хамог - хамог, хамуу monool ulus-un - всемонгольского народа. 6. poγoni, poγadii - считаю из этих двух слов наиболее соответствует по смыслу слово poγod-i, поюди - во множественном числе - царь царей, государь государей.

7. boγtoγuciyar (?) - богтогучигар считаю, что это сложное слово. Первый корень это - богдо, но я считаю это слово не богто, а Богдо, во-первых, в монгольско-сартульском выражении нет такого слова - богто.

Во-вторых, в монгольской письменности можно легко ошибиться в чтении букв Д-Т, не говоря о написании, тем более на надписи этого памятника, да и само название и смысл памятника наводят на такое толкование... Второй корень - гучигар. Слова Радлова - гучигаи, Клюкина - гучигар имеют один корень - гу, они дают одно понятие, одно пояснение, из этих двух слов наиболее содержательным считаю слова Гучигаи, ибо оно звучит мягко, национальнее. Во-вторых, есть сартульское слово гу - обрамление. Гу изготавливается из серебра, золота, древесины для хранения и ношения на шею различного вида статуи, от слова

Жамсарановичтай гаталхан зам сэхэ сөбөр юм. Бүри жара гаран онуудын үеэр Хэжэнгийн интернат-хургуулида багшлажа байха үедөө хүдөө ажахын бэрхэ эмхидхэлэндэй нэгэн Түдэб Жамсарановичтай танилсаһангш. Манай интернат-хургуули Могсохоной совхозой Кировой отделенише нефтээ абаад,

мордоо бэлэй. Сэрэгшын эхин пачын хургуули гараад баруун фронт мордохобо байһан хэдэн мянган хүбүүд сооһоо шэнээр эмхидхэгдэхэ хэдэн тусхайга полкдо алба хэхэ 70 сэрэгшые үдоожорхибэ. Эхэ ороноо фашис похосуудһаа сүлөөлэхэ шадабаритай болоһон, яла сала болотороо хубсалһан Түдэб Ринчиннов тэдэнэй дунда ороһондоо эхэтэ гөлхдөрбишье,

шээр, бригадираар оо-мөөгүй хүдэмэрлэжэ, наһанайнгаа амаралтада гарабашье, үшөө арбаад жэлэй туршада луговодоор хүдэлһэн байха. Үлэйтэ Могсохон хоёрой хоорондохин шотагай зоной хэлсэдгээр «80 га» гэжэ зүлгэ ногоонийшье муртэй ургадаггүй шотэргэн газарые Түдэб Жамсаранович Дамбын Дашадоржо нүхэртгээ даажа абаад,

АША ЗЭЭНЭРЭЙНГЭЭ ДҮХЭРИГ СОО АЛТАН ТҮРЭЭЭ ТЭМДЭГЛЭЭ

«Холборхой энэ юртэмсэдэ хүдөө шоройдоһон эрэ хүн наһан соогоо угаа үргэлжэлүүлэхэ хүбүү хүмүүжүүлэхэ, гэр бариха, модо нуулаха» гэхэн арадаймнай сэрэн үгэ хамтын ажалай ветеран Түдэб Жамсаранович Ринчинновтэ сэхэ хабаатан юм. Октябрийн Агуу хубисхалһаа гурбан жэл урид, дэлхэйн нэгдэхэ дайнай Европо түбээр бунаганажа байһан түүхэтэ 1914 ондо угай машина Жамсаранович Ринчиннов бэлдэ абан нэрье амадсаһань үргэлжэлүүлэхэ Түдэб хүбүүн түрэлһэн бэлэй. Түдэб хүбүүнэй эдир хаһа хубисхалһаа удаадахи хүлэгөөтэ үедэ үшэрлэн тула тэрэнэй саашанхи хуби заяанда эхэ үдөө үзүүлһэн гэхэдэ адуу болохогүй юм. Эгээ тэрэ үедэ шотаган эдэрхитэйшүүл «Хамтын ажал хабатай» гэхэн уриа доро хүн зоной дунда цахалһан эдэб хүдэмэрлэлүүдые ябуулахаһа гадна, шотаг бүхэндэ бурхангүйшүүлэй бүлгэмүүдые байгуулажа, энэ хэрэгтэ залуушуулые олоор хабаадууладг байгаа.

багшанар болон хурагшад тиншэ ошоожо, али болохо туһа хүргэдэг хэн. 1970 оной намар Үлэйтэ хүрэгжэ ерэхэдэмнай, набтархан бэстэй хэрмэн марятай жараяа шахажа ябанан гонзод гэхэн шарайтай шодондэ эхэ урши хүн манише хүлээн абажа, Зелёнка хуряалгада элэгээр бэлэй, хургуулинигаа багшанарай хүсөөр Үлэйтэдэ наада табихадаһань, мүн албанай хэрэгээр тиншэ ошоожо, Түдэб Жамсарановичтай оло дахин хооронд эхлээд, энэ хүтэлбэрлэлшын үшөө онсо маягыг мэдэхэ болоһон бэлэйб. Дэлгэр тэншуйн сэдхэлтэй, тэсбэри эхэтэй хүнүүд зондо намдуу зохидоор ханддаг юм байна гэхэн бодомжо Түдэб Жамсарановичта сэхэ хабаатай гээд онсолмоор юм.

Аяар 28 жэл үшэрлэн хойно Түдэб Жамсарановичтай уулзахадам, үнөөхи сарюун зандаа банба. Наһанай анһан хүндэ юм бээ. Эдир залууһаа хүйтэнише хүйтэй, халуунише халуун гэнгүй хамтын ажахые хүтжөөлгэдэ хүсэ шадалаа, эмхидхэлшнээ бэлэги сүм зориулһан ажалай ветеранай хүл гарын шархиржа үбдэжэ, мүн шэхэ хатуушаг болобоһше, ухаан бодолын урданайхи мэтэ һонор тулань, үшэрлэн үе сагаа дурдан нуухадань урматай банба. Энэ зугааһаа ажалай ветеранай гаталһан замые хооронд гээд һанагдана. Хамтын ажалье хайһтай үсдэн, гаргалсаад, хаба эхэтэнгээр хүдэмэрлэжэ ябатаринь, Эсэгэ ороноо хамгаалһын Агууехэ дайн эхлэжэ, үргэн дэлгэр ороноимнай хүбүүд, басагад наһан энэ тэмсэдэ нэгэ хүн шэнгээр эбтэнгээр бодобон түүхэгшэй. Дайнай эхилһэн тэрэ хүлэгөөтэ зун Түдэб Ринчиннов Хэжэнгийн түхэрэнэй хүбүүдээр сэрэгшэй албанда

хайһан гэхэдшн, сэрэгшэй захирагата хатуу һэмнай даа. Ингэжэ сэрэгшэ Түдэб Ринчиннов дайнай хүшэр 4 жэл соо ороноингоо зүүн хийлэ хөрхө паринаар харалсаба. Фашис Германиятай үгөө нэгдэлһэн милитарис Японой милитарисоо үлүү сэрэг үлөө-мүнөө маңда долтолон орохоор бэлэн байгаа ха юм. Ушар шимэлһэ ороноимнай хүтэлбэрлэл зүүн хийлэ шадааран һилээд эхэ хүсэ бариха баатан болоһон «Ухэгтэй». Наһага тугэсөөр дүүрлэн 1945 оной түүхэтэ гэрэ оной зун СССР гүрэн милитарис Японодо дай сонсохоо бэлэй. Тугэс бэлэдхэлтэй манай сэрэгшэд сахилгаан мэтэ эригтэ долтолоннуудые бэлдүүлжэ, дайсаана сентябрийн эхээр дарһан юм. Энэ долтололгонуудта эдэрхитэйгээр хабаадаһан сэрэгшэ Түдэб Ринчиннов сэрэгшэй хүтэлбэрлэл зүгһөө хэдэ дахин баярай тэмдэгтэ хүртэхэһөө гадна, даһшалхи олон медальнуудар шагнагдһан габылгатай.

Түдэб Ринчиннов 1946 оной зун сэрэгшнээ албыг дүүргэдэ шотагаа бусажа, ажаадаа гараад байтаринь, хамтын суглаанай шиндхэбэрээр тэрэнше колхозой түрүүлэгшээр томилбо. Дайнай һүүлээрхи тэрэ үеһн колхозой бандал һилээд хүндэхэн байһан гээд аха захатан һанн мэдэхэ. Зүгөөр үхэлтэ дайһаа амиды бусаһан сэрэгшэд энэ бэрхэнсэлһээ тунхариха бэшэ, хамсыгаа шуун, хам ороһонинь эли бэлэйл. Хүнтэй үгсээ ойлголсожо хүдэмэрлэхэ шадабаритай Түдэб Ринчиннов түрэл ажахынгаа түрүүлэгшээр 8 жэлэй туршада амжалтагайгаар хүдэлжэ, колхозойнгоо байдалые һилээд багадхалһан, шотагаа һилээд хүндтэй хүнүүдэй тоодо ороһон юм. Түдэб Жамсаранович хори гаран жэлэй туршада түрэл ажахыдаа отделение эрхилдэ-

наг шөбхэ гаргажа, тусхай түхэрлэгээр Худан голһоо уһалжа, һилээд үржэлтэй сабшалан болгоһон байха. 80 га энэ сабшалан дээрһээ 2 мянган центнерһээ үлүү үблэн афтадаг боложо, малшадай шотагай зоной амарһые онсолон тэмдэглэлтэй. Шотагайн зон үбгэн хүтэлбэрлэлгшынгөө үүсхэлтэ энэ хэрэгшын мүнөөнише таларһан дурсажа байдаг заншалтай юм.

Үнэр бүлын эзэн Түдэб Жамсаранович наһанайнгаа нүхэр Ханда Галдановичатай 3 хүбүү, 4 басага хүмүүжүүлжэ, ажабайдалын үргэн замда гарһан банба. Эхэ, эсэгшын наһын хургаһые наһанайнгаа залуур болгоһон хүбүүд, басагаднь шэрүүн дэлгүүрэн «Һүндхэлтэ долгондо» айтанын ажал хэрэгтэ урданайхи мэтэ урагшатайгаар бэлдүүлжэ ябадаг.

Байгша оной эхиндэ Түдэб Жамсаранович Ханда Галдановича хоёр үхибүүдэһингээ, аһа, эзэнэрэйнгээ аягай дулаан дүхэриг соо алтан түршнөө байр ёһолодые аягай дулааханар үнэрлэбэ.

Мүн энэ жэлэй эхиндэ Түдэб Ринчинновчтэндэ һилээд үшэни тэсбэрлэлгшээр хүлэгэдэһэн үшөө нэгэ эхэ байр болобо. Ажалай ветерантан арба гаран жэлэй туршада хотодо ажа-нуухадаа, байра абалһын тусхай ээлжэндэ табигдаһан байна. Болбосон түхэлтэй байртай боложо, үбгэн наһандаа үе мүсөө жини жаргабад гэжэ һанан гэхэни, тэрэн тинмэшые амархан хэрэг бэшэ болонхой. Юуб гэхэдэ, энэ байрань социальна нэгэлтэй тусхай гэртэ юм. Ингээд ерэхэдэ эндэ ажаһуудаг ажалай ветерануудай оһгөдэни мэдэхэ юумэн үгы шахуу. Яһала зохидоор баригдаһан энэ гэрше болбосон түхэлтэй болгохо бэшэ аад, зонхилохо, шалгаха ноёд эндэ һилээд олон юм байна. Бүхи наһага, хүсэ шадалаа олоной хэрэгтэ зориулаад, хамтын байрадал хүлэгөөтэй гэртэ ороһон үндэр наһатай зоной сэдхэлэй үбгэнише ойлгохоор юм. Республикың засагай зургаанууд Улаан-Үдэн мэр энэ гэртэ ажаһуудаг үндэр наһатай хүнүүдтэ өрдөр үгэхэ асуудалые зүбөөр шиндхэхэ зэргэтэй гээд һанагдана. Олоной хэрэгтэ бүхи хүсэл бодолоо сэхэ сөбэрээр үгэһэн ажалай ветерануудай одо заяанинь залиршагүйл. Зүгөөр тэдэнэй һаһал бодолынь хүлэгөөһэн энэхэн ушар зунай үлөөнэй һиндгээр манандал йаранай түрүүшын элшээр тунахань болтогой гээд, энэ тэмдэглэлэ дүүргэе.

Далай ХУБИТУЕВ.

ТЭРШЭЭХЭН НАҺАНДАА ТЭГШЭХЭН БЭЛИГТЭЙ

Эдлин уужам Агын тойрогой Шулуутай шотага тэонтотой Светлана Ангаткина тухай хөөржэ дуран хүрэнэ. Света хургуулиа амжалтатайгаар дүүргээд мүнөө Зүүн Сибириин гүрэнэй соёлой болон искусствын академини оюутан болоод ябана. Тэрэ буряад хэлэн дээрэ шүлэг бэшэдэг, мүн хүтжэм аялгада дуратай дээрлэнэ, шүлэгүүдтэ хүтжэм зохёохые оролдодог. Хургуулида хуража байхандаа, уран найханай харалгада, «Хонгеохон аяланууд» гэхэн теле-мурысоондэ оорингөө зохёһон дуунуудые дуулажа, лауреадай нэрэдэ болон Агын харалгадай шонда хүртэлһэн юм. Үшөө тинхэдэ гитара дээрэ наададаг, олон янзын хатарнуудышые уян пугархайгаар хатардаг.

1996 ондо Агын тойрогой хурагшад дунда үнэрлэгдэлһэн хур харбалгын мурысөөндэ Светэтэй тэмсэхэ хүн үгы байшоо. Мүн санаар мурысэхэдөө, дүрбэн жэл хубаряад, түрүүшын хуури эзлэхэ бэлэй.

Географи, хими болон буряад хэлэ ба литератураар үнэрлэгдэлһэн олоншадануудта нэгдэхэн хуурида гарһан байха.

Светлана Ангаткинагай модоор һилэлһэн, холоомоор ба бодоор хэлэн бүтээлүүдын шотагай, мүн аймагай выставкэ-нүүдгэ табигдадаг юм. Сүлөөтэй сагтаа амтагай эдэн табиг, эдэр тортнуудые хэхэ, мүн бообо шараха дуратай.

Өөрөө «Урал» мотоцикл заһабарлажа уһаад, гүйлэгжэ ябахадань, гайхахаар байдаг.

Байгша оной март һара соо Номгон далайн эрьдэ оршодог «Океан» лагерыта Света амараад ерээ бэлэй. Тэрэн тухайгаа аймагайнгаа «Толон» соншодо бүрэлһэн юм. Хургуулида хуража байхандаа, буряад хэлэ ба литературын багша Ц.Ц.Цы-бинковагай хүтэлбэрилдэг «Найдал» гэхэн уран зохёолой бүлгэмдэ ябадаг, шүлэгүүдые бэшэжэ туршадаг хэн. Тэдэнэй хоёрынь танай анхарадаа дурдханаа.

ХҮЛЭЭНЭБ

Дуратайн гэжэ мэдэнб, -Дуратайб, - гэжэ хэлэгшгүйш. Тойруу холын харгыгаар Тойрон ходо үнэрлэнш. Үдэһын бүрүүл гэрлэдэ Урин найхан шодыеш. Түхэл сагаан шарайеш Түрэл мэтээр һананеш. Түрэн зүрхэм сохилно, Түхэрээн шодэм мангартаа, Түшөг найдал түржэ, Тэндэл нэтэрүү хүлээнб.

ЗУНАЙ ҺҮНИ

Зунай һүн аргаахан Зүүдэн мэтээр үзэгдөө, Огторгшэй дүүрэн мшэдшн Оний-аний гэдэнэ. Хадһн саана улайһан Халуун элшэ туяае Хабтагай талаа шарахаа Халзан һара маһалзаа. Зунай һүн аргаахан Зүүдэн мэтэ харагдаа, Түрэл тоонто шотагым Тойрон һара манала. Светын зохёохы замда амжалта хүсөөд, саашадашые гуурһала орхингүй, түрэлхээсэ хүтжөөхэ, һалбаруула тухай хүсэлөө сэржэдэ хадгалжа, түүрэн магтажа ябаха бээш гэжэ найдагдана.

Саран САНЖИЖАБОН, БГУ-гай буряад хэлэ бэшгэйн факультэдэй 4-дэхи курсын оюутан.

х э х э д э э ш ь е , «Ангарагэсстрой» болон ЛВРЗ-дэ ажал хаждаашье, артист болохо хүсэл зорилготоёо хажасадаггүй бэлэй. Тиймэһээл тэрэ 1960 ондо Зүүн Сибириин соёлой институт ержэ, дирижерско-хоровой таһагта ороһон байгаа. Дээдэ хургуулияа дүүргэһэн саһаа хойшо энэ нүхэрнай соёлой эдэб ажал хүдэлмэридэ ябана гэшэ. Сэлэнгын аймагай

нэрэ зэргэнүүдтэй болоһыень бү мартаа. Энэ хэрэгтэ Н.Ю.Мадуевай оролдолгын хубита бии гэхэдэ, алдуу байхагүй. Саашадаа Н.Ю.Мадуев арадай зохёон байгуулхы республикын түбэй директорээр ажаллажа, хото хүдөөдэхи соёлой хүгжэлтын асуудалнуудые шадамар бэрхээр шийдхэдэг байһаниинь гайхалгүй. Үшөө саашадаа Н.Мадуев Буряадай гүрэнэй академическэ

болохо Сагаалган үргэн дэлсэстэйгээр, хүтэлбэрилхы дээдын зургаануудай дэмжэлгэтэйгээр үнгэргэгдэдэг болонхой. «Гэсэр» - Түбэй Азиин арадуудай эрдэни зэцдэмэни» гэхэн уласхоорондын фестиваль хэдэн жэлэй туршада удаа дараалан эмхидхэгдэ. Ураг тала Украинада, ниислэл Киев хотодонь Буряад ороной үдэрнүүд үнгэргэгдөө. Буддын шажанай Россида бүрин мэдэрэгдэһээр 250 жэлэй ой,

ШАЖАНАЙ
ҺУРГУУЛИДА
ҮНЭМШЭЛГЭ
ҮГТЭБЭ

1811-1816 онуудта баригдажа хүсэндөө ороһон Агын дасан гэшэ Россин будаадын шажантанай ехэ түб гэжэ тоологдодог байгаа. Зүгөөр гушаад оной эхээр дасан дугангуудые һандаргаан соогуур эрдэмэй эдэ гуламтанууд тараагдаһан, хаагдаһан байна.

Тийбэшье 1943 ондо Агын дасан дахяад нээгдэжэ, байра байдалынь, ном һударынь шэнээр һэргээгдэжэ, мүнөө үедэ нилээн суу солотой болонхой гэшэ ааб даа. Бабу-ламын үүсхэлээр 1993 ондо түбэд эмнэлгын хургуули дасанда нээгдэ, тийн хоёр жэл болоод, Индиин Дхармасала хотын түбэд эмнэлгын ба зурхайн дээдэ хургуулин таһаг 1995 ондо дасанай дэргэдэ эмхидхэгдэһэн байна. Тус хургуули энэ жэл Россин гүрэнэй үнэмшэлгэтэй боложо, һуралсал ябуулха эрхэдэ хүртэбэ. Энэ үдэрһөө хойшо «Агын Буряадай буддийска институт» гэхэн нэрэгтэй дээдэ шатын эрдэмэй сан нээгдэбэ гэшэ.

Тус хургуулин үнэмшэлгэдэ хүртэһэнэй ушараар һаяхан эндэ баярай ёһолол боложо үнгэрбэ. Эгээн түрүүн тус хургуулин директор Бабу-лама оролто үгэ хэлэбэ. Удаань тойрогой гуваагай орлогшо Б.Галсанов амаршалга дамжуулжа, альга ташалга доро сэнтэй бэлэг барюулаа. һүүлээрнэ Шэтэ можын дүүмын түрүүлэгшын нэгдэхн орлогшо Л.Войта ба захиргаанай гуваагай орлогшо Б.Аюшиев гэгшэд дасанай санаартание, хургуулин багшанар болон шабинаре хани халуунаар үрэгдэд, мүн бэлэг баряа.

Автономиһоо гадуур ажаһуудат буряадуудай эблэлэй түрүүлэгшэ, Шэтэ хотын медицинскэ академин профессор Н.Цыбиков, Забайкалин түмэр замай захиргаанай түлөөлэгшэ В.Рудников, Ага, Дулдаргын районуудай гуваанууд В.Цыцыков, В.Кирилов, област болон округой ажалай коллективүүдэй, эмхи з у р г а н у у д а й хүдэлмэрилэгшэдэй түлөөлэгшэд амаршалгын бэшэгүүд ба бэлэгүүдэе дамжуулаа.

Мүн тэршэлэн Үндэр түрэлтэ Далай-ламын правительствын соёл ба шажанай талаар Министр римбүүшэ Кирпири, Россин буддын шажантанай хамба-лама Д.Аюшеев, Россин Гүрэнэй дүүмын депутат И.Кобзон амаршалгануудые телеграммаар эльгээгээ. Энэ баярай хэмжээ ябуулгада Агын дасанай шэрээтэ Цэрэн-ламахай түрүүтэй ламанар хабаадалсаа.

Шонэ дээдэ шатын эрдэмэй түбэй нэрэ зэргэтэй болоһон Агын будаадын шажанай институт философи (шойро) ба эмнэлгын хоёр факультэдтэй, Инди, Түбэд, Хитадаһаа тусхай урилагаар ерэлэн багшанартай мүнөөдөө байра байдалтай, һуралсалай эдэб хэрэгсэл ба ном һудартай ажал хүдэлмэрээ түсэбэйнгөө ёһоор ябуулжа эхилэбэ.

Цырендондок ГОНГОРОВ.

Россин болон Буряад Республикын соёлой габьяата
хүдэлмэрилэгшэ Николай Юрьевич Мадуевай 60 наһанай ойдо

СОЁЛОО ҺЭРГЭЭҺЭН СОЛОТОЙ...

Ханхинаса хангиурдаһан аялга дуугаараа сэдхэһыемнай жаргуулаһан дуушанаараа омогорхон, хотолзомо нугархай хатар наадаараа хараса ханалгыемнай дэмжэһэн хатаршанаараа солорхон байхадаа, уран бэлигтэ угалза һайхан зурагшые адаглан хужарлахадаа, заншалта зонийнгоо зан абари зугаа наадан дээрэшье зүрхэ сэдхэлээрээ уяран мэдэрхэдээ... эдэ бүгэдые эмхидхэн таңда харуулха, нарин нягтаар хадагалан асаржа бэлэглэхэ үүргэ бэе дээрээ даажа абанан, наһан үеынгөө харюусалгата хэрэг болгоһон зон тухай тэрэ бүхэндэл наһажа байдаггүймнай элил ха юм даа. Заншалта соёлоо мартангүй һэргээн дэмжэжэ, саг үеын хурдан гүйдэлтэй адли зэргэшүүлэн саашань хүгжөөхэ хэрэг үйлэдэ эдэбхи үүсхэл дүүрэн хабаадагшадай нэгэн тухай хэлэхэ саг ерэбэ.

Ушар юуб гэхэдэ, соробхин солорхоһон соёлоймнай туг баригшадай нэгэн жаргалта жаранайнгаа жабхалан солото дабаан дээрэ гараад мандайжа һууна. Хэп бэ гэбэл, Николай Юрьевич Мадуев. һүүлшын хори-гушан жэлүүдтэй туршада энэ нүхэрэй хэрэг үйлэ арадаймнай соёлой хүгжэлтэтэй таһаршагүй холбоотой гэшэ. Соёл гээшэмнай али олон шарайтай - хэлэ бэшэг, уран зохёол болон зураг, дуу хатар, зүймэл зүжэг, хамаг харалгын газарнууд, хургуули һударнууд, эрдэм мэдэсэ, эгээлэй эдэб хэрэгсэл гэхэ мэтэ. Эдэбхитэ бүхэр Николай Мадуев эдэ олон тоологдогшо юумэнүүдтэ наһанайнгаа шата бүхэндэ хабаатай ябаа.

Кабанскын аймагай Корсаково тосхондо тоонтотой Коля хүбүүн хүдөө шотагай бусад үхибүүдтэл адли хара баһаа ажал хүдэлмэрийн амта таниһаниинь гайхалгүй бээ. Байгал-Хударин буряадууд малаа хараад, мангираа татаад ябахана гадна заһаа барилга ёһоотор эрхиддэг заншалтай. Байдал һуудалай жэгдэ нэгэл урасхал соо ябатараа эрхим бурагша Николай Мадуев Улаан-Үдэн нэгдэхн интернат хургуулида эльгээгдэжэ, хото городой онсохон журамта далайда дадажа эхилһениинь тэрэ бэлэй. Эдир хүбүүнэй эрмэлзэл дүүрэн хүгжэхэ хэрэгтэ Улаан-Үдэ хотын һуралсалын ехэһэн удха шаартай байһаниинь мэдэжэ. Хургуулингаа һүүлээр уһан сэрэгтэй зэргэдэ алба

соёлой таһагые даагша боложо ажаллаһаар дээшэ ургажа, республикынгаа соёлой министр болоо.

Хүдөө шотагта ажаһуудат зоной заншалта соёлоо, искустваа дэгжээн хүгжөөхэ эрмэлзэлтэй байдагынь мэдэжэ гэшэ. Энэһение һайн ойлгоһон Н.Мадуев хаанашье һүүлдэнь ажаллахадаа, шийтэ зоной эрилтэ мэдэдэг, гол асуудалнуудай нэгэн гэжэ тоолодог юм. Н.Мадуевай үүсхэлээр эмхидхэгдэһэн дуу, хатарай «Сэлэнгэ» ансамбль холоур саагуур нилээдгүй суурхадаг байгаа.

1970 ондо Н.Мадуев дуу, хатарай «Байгал» ансамблин директорээр томилогдожо, эдэбхи үүсхэл дүүрэнээр ажаллаа. Шонэ программа зохёон байгуулжа, Түбэй Россин, Белоруссин, Хойто-Кавказай хото городуудаар амжалтатай ябаһан юм. Ленинград хотодохи «Сагаан хүниүүд» гэхэн уласхоорондын фестивалда «Байгалайхид» эрхимээр хабаадаһан габьяатай.

Удаань зүблэлтэ намын обкомой соёлой таһагта хүдэлмэрилхэдөө, театр, музей, зохёохы холбоонууд болон соёлой хүдөөгэй эмхи зургаануудай асуудалнуудаар харюусалгата ажал хэдэг байгаа. Тэрэ үе сагта Буряад драмын театр, мүн оперо болон баледэй театр «академическэ» гэхэн үндэр шата харуулаһан

оперо болон баледэй театрай директорээр томилогдоо. Тэрэ үедэ суута энэ театрай Москва болон Ленинград хотонуудта амжалта түгэс ажалаараа тоосоһон юм. Эмхидхэхы ямар ехэ ажал хүдэлмэри хэгдэһыень тоолохо аалши? СССР-эй арадай артист һасаран Линховоиной нэрэмжэтэ дуушатай уласхоорондын конкурс, үргэн дэлюун Сибириин бүхы хото городуудай хүгжэмтэ театруудай фестиваль, Хойто-Кавказ, Сибирь болон Алас-Дурна хизаараар бүжэг наадануудаа харуулга...

1990 он. Республикынгаа дээдын эмхи зургаанда депутат боложо, арад олоноор һунгагдаһан Николай Мадуев Буряад Республикын соёлой министрээр томилогдобо. Намтарайн шата бүхэниие адаглан харахада, үндэр зэргэтэ тушаал даажа абаха үүргэдээ эгээл зүб шэглэн ерэлһениинь эли тодо болоно ха юм. Гэнтэ тэмтэрэн ябаһанаа сагай шаасалангаар тушаал эзлэжэрхёод, зоной хэрэгтэ тушаа һаалта болошодогшые ушар али олон дайралдадаг гэшэ. Эндэ тиймэ бэшэ. Хүлөө шоройдоһон хүдөөгэй байдал, хүлхээн соогоо хүбхэлзэһэн хотын ажаһуудал-бараниинь бэсэрээ үзэжэ гаранан хүн соёлой жолоо бариһан байна гэшэ. Эгээл тэрэ үедэ арадаймнай заншалта һайндэр

гэгээн түрэлтэ Далай ламын Буряад орон айлшалалга мартагдашагүй ха юм. Мүн Буряад шотагта ажаһуудат оротон, немец, еврей, поляк угсаатанай түбүүд бии болгодоо. Шотагайнгаа буса латание адли тэгшээр дэмжэжэ байхаһаа гадна, хари холын ороноудаар харилсаа холбоогоо үргэдхэдэг болоһоннай һайшаалтай. Франци, Голланди, Германи, Урда-Корей, Хитад гэхэ мэтын гүрэнүүдтэ манай арадые таниха, мэдэхэ хэрэг мүнөөшье үргэдхэгдэнэ.

«Түбэд эмшэлэлгын атлас» («Галарт» хэблэл, Москва), «Буряадууд: соёл ба заншал» («Соёл» хэблэл, Улаан-Үдэ) гэхэн урдань бидэндэ үзэгдөө харагдаагүй номууд тухай заабол дурдалтай... Эдэ бүгэдын саана министр Н.Мадуевай үүсхэл, хараа бодол, сусашагүй оролдолго бии гэшэ.

Энэ нүхэрнай Зүүн Сибириин соёлой академида хэдэн жэлэй туршада багшаладаг байна. Олон тоото статья болон номуудай автор.

Н.Ю.Мадуев мүнөөшье Буряадай номой хэблэлые ударидажа байхадаа, арадынгаа соёл гэгээрэл дэмжэн үргэжэ, саашадаа хэлэ бэшэгтэ мартангүй, харин улам хүгжөөжэ ябаха эрхэ байдал олгохо хэрэг эршэмтэйгээр ябуулаа. 75 жэлэй турша соо түрэл арадынгаа соёл мүнхэлэл, саарһан дээрэ мур сараа үлээжэ ябаһан номой хэблэлэйхид энэл харюусалгата ажал хүдэлмэриесэ саашадаа унтараан залирангүй ябаха хүсэлтэй байһаниинь һэжэг түрэлтэгүй бээ.

Николай Юрьевич Мадуевай намтар иража харуулахадаа, бүгэдэ буряад арадынгаа соёлой хүгжэлтэдэ өөрынгөө хубитые оруулжа ябаһан зоной нэгэн гэжэ харуулбабди. Жара наһанай жаргал амсажа, жороо моринонгоо жолоо алдангүй, жэлэ үлүүдэ дабтан тоолонгүй, сариюн дориун зандаа ябахыень хүсэхэ байһабди. Гүрэн түрэ байһан хойноо үндэһэн хуулияа баримталан ажаһууха ёһотой гэшэ. Тэрээн мэтэ соёлнай байһан хойноо заншалта ёһо гуримаа сахин, журам дүримөө алдангүй саашадаа ябаха ушартай ха юм. Ямаршые үе сагта соёлоо алдангүй ябахыемнай дэмжэн эмхидхэгшэд, урагшатай удамаршад шийдэхы үүргэ дүүргэдэг. Тэдэнэй нэгэн Николай Юрьевич Мадуев мүн болоно.

Бэлигма ОРБODOEBA.

ПРОГРАММА ТЕЛЕРАДИОПЕРЕДАЧ

с 23 ноября по 29 ноября 1998 года

23 НОЯБРЯ, ПОНЕДЕЛЬНИК

ОРТ

7.00 - Доброе утро
10.00 - Новости
10.15 - «Жестокий ангел»
11.15 - Поле чудес
12.10 - Футбольное обозрение
12.50 - Домашняя библиотека
13.00 - Новости
13.15 - Вместе
14.00 - Золотая серия «Дорогой мой человек»
16.00 - Новости
16.15 - «Новые приключения Синдбада»
17.00 - Звездный час
17.35 - До 16 и старше...
18.00 - «Жестокий ангел»
19.00 - Новости
19.15 - Угадай мелодию
19.45 - Час пик
20.05 - Человек в маске
20.45 - Новые версии сериала «Тени исчезают в полдень»
21.45 - Спокойной ночи, малыши!
22.00 - Время
22.45 - Премьера фантастического сериала «Охотники за снежинками»
23.35 - Взгляд
00.20 - Новости
00.35 - Фильм «Капитанская дочка» (до 02.30)

РОССИЯ

8.00 - Доброе утро, Россия
10.15 - Дежурная часть
10.35 - Программа передач
10.55 - Товары почтой
11.00 - «Океан»
11.45 - Музыка, музыка...
12.00 - Вести
12.30 - «Петербургские тайны»
13.25 - Старая квартира. Год 1976-ой. Часть 2-ая
14.35 - Мультфильм
14.55 - Магазины недвижимости
15.00 - Вести
15.35 - «Династия-2: Семья Колби»
16.20 - «Богатые и знаменитые»
17.15 - Мультфильмы
17.30 - «Первые поцелуи»
18.00 - Мультфильмы
18.10 - Из цикла «Сожженные люди». «Времена»
18.25 - Дела деревенские
18.50 - Рек-тайм
19.00 - Байгал
19.30 - Телефильм «Бурятские амзонки. Путь в Азию»
19.55 - Пульс
20.20 - Рек-тайм
20.30 - Республиканские новости
20.50 - Реклама
20.55 - Помогите детям
21.00 - Вести
21.30 - История одного события
21.45 - Анишаг представляет
22.20 - Мелодрама «Три тополя на Плющихе»
23.50 - ПСИ фактор
00.45 - Дежурная часть
01.00 - Вести
01.35 - Голубый огонек
01.55 - Музыкальный подарок
18.30 ТСН-6
18.40 Музыкальный подарок
19.00 Музыкальный подарок

24 НОЯБРЯ, ВТОРНИК

ОРТ

7.00 - Доброе утро
10.00 - Новости
10.15 - «Жестокий ангел»
11.15 - Взгляд
12.00 - Смехоланорама
12.50 - Домашняя библиотека
13.00 - Новости
13.15 - Вместе
14.00 - Сериал «Ставка больше, чем жизнь»
15.00 - Здоровье
15.30 - «Альберт - пятый мушкетёр»
16.00 - Новости
16.15 - «Новые приключения Синдбада»
16.50 - «Счастливые случаи»
17.35 - До 16 и старше...
18.00 - «Жестокий ангел»
19.00 - Новости
19.15 - Угадай мелодию
19.45 - Час пик
20.05 - Человек в маске
20.45 - Новые версии сериала «Тени исчезают в полдень»
21.45 - Спокойной ночи, малыши!
22.00 - Время
22.45 - Комедия «Девчата»
00.30 - Хоккей, Евролига, «Динамо» (Москва) - «Цун» (Швейцария)
03.00 - Новости (до 03.20)

РОССИЯ

8.00 - Доброе утро, Россия
10.15 - Дежурная часть
10.35 - Программа передач
10.55 - Товары почтой
11.00 - «Океан»
11.45 - Музыка, музыка...
12.00 - Вести
12.30 - «Петербургские тайны»
15.00 - Вести
15.35 - «Династия-2: семья Колби»
16.20 - «Богатые и знаменитые»
17.15 - Сказочный полдень
17.30 - «Первые поцелуи»
18.00 - Мультфильмы
18.10 - Из цикла «Сожженные люди». «Времена»
18.25 - Дела деревенские
18.50 - Рек-тайм
19.00 - Байгал
19.30 - Телефильм «Бурятские амзонки. Путь в Азию»
19.55 - Пульс
20.20 - Рек-тайм
20.30 - Республиканские новости
20.50 - Реклама
20.55 - Помогите детям
21.00 - Вести
21.30 - История одного события
21.45 - Анишаг представляет
22.20 - Мелодрама «Три тополя на Плющихе»
23.50 - ПСИ фактор
00.45 - Дежурная часть
01.00 - Вести
01.35 - Голубый огонек
01.55 - Музыкальный подарок
18.30 ТСН-6
18.40 Музыкальный подарок
19.00 Музыкальный подарок

25 НОЯБРЯ, СРЕДА

ОРТ

7.00 - Доброе утро
10.00 - Новости
10.15 - «Жестокий ангел»
11.15 - Тема
11.55 - В мире животных
12.50 - Домашняя библиотека
13.00 - Новости
13.15 - Вместе
14.00 - «Ставка больше, чем жизнь»
15.10 - Хоккей, Евролига, «Динамо» (Москва) - «Цуг» (Швейцария)
16.00 - Новости
16.15 - «Новые приключения Синдбада»
16.55 - Зов джунглей
17.05 - Умники и умницы
17.35 - До 16 и старше...
18.00 - «Жестокий ангел»
19.00 - Новости
19.15 - Эти забавные животные
19.45 - Час пик
20.05 - Чобы помнили. Юрий Каморный
20.45 - «Тени исчезают в полдень»
21.45 - Спокойной ночи, малыши!
22.00 - Время
22.45 - Комедия «Ва-банк» или ответный удар
00.20 - Служба спасения
00.50 - Новости (до 01.10)

РОССИЯ

8.00 - Доброе утро, Россия
10.15 - Дежурная часть
10.35 - Программа передач
10.55 - Товары почтой
11.00 - «Океан»
11.45 - Музыка, музыка...
12.00 - Вести
12.30 - «Петербургские тайны»
13.25 - Старая квартира. Год 1977-ой. Часть 1-ая
14.40 - Музыка, музыка...
14.55 - Магазины недвижимости
15.00 - Вести
15.35 - «Династия-2: Семья Колби»
16.20 - «Богатые и знаменитые»
17.15 - Сказочный полдень
17.30 - «Первые поцелуи»
18.00 - «Три, четыре...»
18.15 - Сагай хурдз. Художник Ч.Шенхоров
18.40 - История хранится в архивах. К 75-летию архивной службы РБ
19.00 - Байгал
19.15 - Рек-тайм
19.25 - Видеоархив
19.30 - Памяти народного артиста России Петра Абашева
20.00 - Мир женщин
20.20 - Рек-тайм
20.30 - Республиканские новости
20.50 - Реклама
20.55 - Помогите детям
21.00 - Вести
21.30 - История одного события
21.45 - Два роля
22.30 - Криминальная драма «Я сама»
23.45 - Дежурная часть
01.00 - Вести
01.35 - Голубый огонек
01.55 - Музыкальный подарок
18.30 ТСН-6
18.40 Музыкальный подарок
19.00 Музыкальный подарок

26 НОЯБРЯ, ЧЕТВЕРГ

ОРТ

7.00 - Доброе утро
10.00 - Новости
10.15 - «Жестокий ангел»
11.15 - Человек и закон
11.55 - Клуб путешественников
12.50 - Домашняя библиотека
13.00 - Новости
13.15 - Вместе
14.00 - «Ставка больше, чем жизнь»
15.00 - Джентльмен-шоу
15.30 - «Альберт-пятый мушкетёр»
16.00 - Новости
16.15 - «Новые приключения Синдбада»
16.50 - Классная компания
17.05 - Умники и умницы
17.35 - До 16 и старше...
18.00 - «Жестокий ангел»
19.00 - Новости
19.15 - Эти забавные животные
19.45 - Час пик
20.05 - Чобы помнили. Юрий Каморный
20.45 - «Тени исчезают в полдень»
21.45 - Спокойной ночи, малыши!
22.00 - Время
22.45 - Остроумный фильм «На Муромской дорожке»
00.20 - Тихий дом.
00.50 - Новости (до 01.10)

РОССИЯ

8.00 - Доброе утро, Россия
9.15 - Тысячи и один день
10.15 - Дежурная часть
10.35 - Программа передач
10.55 - Товары почтой
11.00 - «Океан»
11.45 - Музыка, музыка...
12.00 - Вести
12.30 - «Петербургские тайны»
13.25 - Старая квартира. Год 1978-ой. Часть 1-ая
14.40 - Мультфильм
14.55 - Магазины недвижимости
15.00 - Вести
15.30 - «Династия-2: Семья Колби»
16.20 - «Богатые и знаменитые»
16.20 - «Богатые и знаменитые»
17.15 - Мультфильмы
17.30 - «Первые поцелуи»
18.00 - «Три, четыре...»
18.15 - Сагай хурдз. Художник Ч.Шенхоров
18.40 - История хранится в архивах. К 75-летию архивной службы РБ
19.00 - Байгал
19.15 - Рек-тайм
19.25 - Видеоархив
19.30 - Памяти народного артиста России Петра Абашева
20.00 - Мир женщин
20.20 - Рек-тайм
20.30 - Республиканские новости
20.50 - Реклама
20.55 - Помогите детям
21.00 - Вести
21.30 - История одного события
21.45 - Два роля
22.30 - Криминальная драма «Я сама»
23.45 - Дежурная часть
01.00 - Вести
01.35 - Голубый огонек
01.55 - Музыкальный подарок
18.30 ТСН-6
18.40 Музыкальный подарок
19.00 Музыкальный подарок

27 НОЯБРЯ, ПЯТНИЦА

ОРТ

7.00 - Доброе утро
10.00 - Новости
10.15 - «Жестокий ангел»
11.15 - «Человек и закон»
11.55 - Клуб путешественников
12.50 - Домашняя библиотека
13.00 - Новости
13.15 - Смак
13.25 - «Чердачок»
14.00 - Домашняя библиотека
15.00 - Новости
15.15 - Вместе
15.20 - «Ставка больше, чем жизнь»
16.00 - Новости
16.15 - Фильм-сказка «Осенние колокола»
17.35 - До 16 и старше...
18.00 - «Жестокий ангел»
19.00 - Новости
19.15 - Джентльмен-шоу
19.45 - Игрой, гармонь любимая
20.15 - Здоровье
20.45 - Поле чудес
21.45 - Спокойной ночи, малыши!
22.00 - Время
22.45 - Детектив «Тело в библиотеке»
01.30 - Новости
01.45 - Детектив «Луковое поле» (до 03.45)

РОССИЯ

8.00 - Доброе утро, Россия
9.15 - Тысячи и один день
10.15 - Дежурная часть
10.35 - Программа передач
10.55 - Товары почтой
11.00 - «Океан»
11.45 - Музыка, музыка...
12.00 - Вести
12.30 - «Петербургские тайны»
13.25 - Старая квартира. Год 1978-ой. Часть 1-ая
14.40 - Мультфильм
14.55 - Магазины недвижимости
15.00 - Вести
15.30 - «Династия-2: Семья Колби»
16.20 - «Богатые и знаменитые»
16.20 - «Богатые и знаменитые»
17.15 - Мультфильмы
17.30 - «Первые поцелуи»
18.00 - Республиканский благотворительный телемарафон «Помогите детям». Вперывах выпуски «Байгал» и «Республиканские новости»
21.00 - Вести
21.30 - История одного события
21.45 - Городок
22.15 - Осторожно, модерн
22.45 - Музыкальный ринг - новое поколение
00.20 - Театр плюс ТВ. Ольга Волкова
01.00 - Вести
01.35 - Подробности
01.45 - Дежурная часть
02.00 - Новости
02.00 - «Неделя высокой моды в коллекции»
18.00 Благая весть
18.30 ТСН-6
18.40 Музыкальный подарок
19.00 Мой город
19.20 Песни, слоганы, статусы.

28 НОЯБРЯ, СУББОТА

ОРТ

9.00 - Детектив «Из жизни начальника Уголовного розыска»
10.45 - Слово пастыря
11.00 - Новости
11.15 - Домашняя библиотека
11.30 - Михаил Боярский в программе «Чердачок»
12.00 - Утренняя почта
12.35 - Капалбур
13.10 - Смак
13.30 - Никита Михалков. Музыка русской живописи
14.10 - Фильм «Гадюка»
16.00 - Новости
16.15 - Цивилизация
16.45 - В мире животных
17.30 - Мультфильмы
18.20 - Как это было. Гибель Машерова. 1980-ый год
19.00 - Новости
19.20 - Ералаш
19.40 - Серебряная серия «Приключенческий фильм «Золото Мажены»
22.00 - Время
22.35 - Секретные материалы
23.30 - Что? Где? Когда?
00.50 - Новости
01.05 - Коллекция I канала. Триллер «Неглубокая могила» (до 02.45)

РОССИЯ

9.00 - Мультфильм
9.30 - Служу Отечеству
9.55 - Мультфильмы
10.30 - Почта РТР
11.00 - Доброе утро, страна
11.30 - Сам себе режиссёр
12.00 - Анишаг представляет
12.30 - Городок
13.00 - Русское лото
13.40 - Мир книг с Леонидом Куравлёвым
13.55 - «Соломенная шляпка» 2 сер.
15.00 - Вести
15.30 - Федерация
16.10 - Парламентский час
17.10 - Закон и порядок
18.00 - Диалоги о животных
19.00 - Старая квартира. Год 1979-ый. Часть 2-ая
20.05 - Совершенно секретно
20.45 - К-2 представляет
21.40 - Неделя высокой моды в Москве
22.00 - Зеркало
23.00 - Фантастический фильм «Парень и его собака»
00.35 - Дежурная часть
01.00 - Памяти Жана Морэ. Фильм «Рюи Блаз» (Франция, до 02.35)

29 НОЯБРЯ, ВОСКРЕСЕНЬЕ

ОРТ

9.00 - Приключенческий фильм «Непобедимый»
10.15 - Ералаш
10.30 - Дисней клуб
11.00 - Новости
11.15 - Непугуевы заметки
11.30 - Пока все дома
12.10 - Утренняя звезда
13.00 - Армейский магазин
13.30 - Игрой, гармонь любимая
13.55 - Крестяньские ведомости
14.25 - Все путешествия команды Кусто
15.25 - Смехоланорама
16.00 - Новости
16.15 - Клуб путешественников
17.05 - Симфонические тайны
17.30 - Дисней клуб
18.25 - Ералаш
19.05 - Золотая серия. «Служебный роман». 1 и 2 серии
22.00 - Время
22.45 - Боевик «Терминатор»
00.40 - Футбольное обозрение
01.10 - Новости
01.25 - «Багз-3». «Надежда на лучшее» (до 02.25).

РОССИЯ

9.00 - Мультфильмы
9.30 - Служу Отечеству
9.55 - Мультфильмы
10.30 - Почта РТР
11.00 - Доброе утро, страна
11.30 - Сам себе режиссёр
12.00 - Анишаг представляет
12.30 - Городок
13.00 - Русское лото
13.40 - Мир книг с Леонидом Куравлёвым
13.55 - «Соломенная шляпка» 2 сер.
15.00 - Вести
15.30 - Федерация
16.10 - Парламентский час
17.10 - Закон и порядок
18.00 - Диалоги о животных
19.00 - Старая квартира. Год 1979-ый. Часть 2-ая
20.05 - Совершенно секретно
20.45 - К-2 представляет
21.40 - Неделя высокой моды в Москве
22.00 - Зеркало
23.00 - Фантастический фильм «Парень и его собака»
00.35 - Дежурная часть
01.00 - Памяти Жана Морэ. Фильм «Рюи Блаз» (Франция, до 02.35)

09.00 Арг Ус - детам: м/ф «Храбрец-удалец»
12.35 Наше кино: «Жизнь в кино»
14.15 Нон-стоп пикет
14.20 Ток-шоу «Сделай шаг»
15.10 «Серебряный юбилей»
15.40 «Серебряный юбилей»
16.00 «Серебряный юбилей»
16.30 «Серебряный юбилей»
16.40 Музыкальный подарок
17.00 Т/с «Эдгера» 37 с.
17.30 Т/с «Эдгера» 37 с.
18.00 Музыкальный подарок
18.30 ТСН-6
18.40 Музыкальный подарок
19.00 Музыкальный подарок

эсхэхэ, эм найруулаха, замда гараха, эд бүтээхэ, эд бараа худалдаха, худалдажа абаха, хяна гаргаха, шэмэг зүүдхэл зүүхэ, ламатай золгохо, муу үйлэ буруудаха, зохёол бэшэхэ, урантай зүйл бүтээхэ, хюмһа абаха, үүдэ гаргаха мэтын үйлэһүүдтэ һайн. Зүгөөр улай гаргаха, хүн

тарибал, юуншые ургахагүй, хатаха; нэрэ алдар олобол, хүн доройтохо; хэшэг далага абабал, хэшэгэй бурхан ерэхэгүй г.м.

Энэ үгэр хүнэй үһшые абалтайгүй.

Гарагай 7-до шэнын 9 (ноябрин 28) Шарагшан туулай, 4 ногоон

XVII ЖАРАНАЙ ШОРОЙ ШАРА БАР ЖЭЛ (1998-1999 ОНУУД)

ҮБЭЛЭЙ ЭХИН ХАРАГШАН ГАХАЙ НАРА

Буряад литэ	4	5	6	7	8	9	10
Европын литэ	23	24	25	26	27	28	29
Гараг Нэрэ Үдэр	Дабаа Һара понед.	Мягмар Марс Вторник	Һагда Меркури среда	Пүрдэ Юпитер Четверг	Баасан Солдон пятница	Бимба Сатурн суббота	Нима Наран Воскр.
Үнгэ Үдэр	хүхэ нохой	хүхэгшэн гахай	улаан хулгана	улаагшан үхэр	шара бар	шарагшан туулай	сагаан луу
Мэнгэ	9 улаан	8 сагаан	7 улаан	6 сагаан	5 шара	4 ногоон	3 хүхэ
Һуудал	модон	хиц	гал	шорой	түмэр	огторгой	уһан

Гарагай 2-то шэнын 4 (ноябрин 23).

Хүхэ нохой, 9 улаан мэнгын, модондо һуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, зальбарха, Аюушын һахил хүртэхэ, үзэгтэ, зурхайда һураха, буян хэхэ, һаһанай хүсэ арьбажуулха, эм, аршаан найруулха, аршаанар бэсэ ариудха, һаһа угадхалгын ном уншуулха, хэшэг дуудаха, далага абаха, дасан (дуган), субарга, мүргэл шүтэһэй бусад зүйлһүүдые арамнайлаха, зураг зураха, алтаар, мүнгөөр шэмэг зүүдхэл бүтээхэ, тэдэниие зүүхэ, тэнгэри, лусууд тахиха, модо һуулгаха, сэсэг тариха, агнаха, гэрэй һуури табиха, ада шүдхэр дараха, юумэ худалдаха, худалдажа абаха мэтын үйлэһүүдтэ һайн. Гэбшые номлол шагнаха, замда гараха, шэнэ хубсаһа үмдэхэ, хэрлэдхэ, хоорондоо дайсад болохо, гэрһээ хэрэглэл газашань гаргаха, нүүхэ, суглаа зарлаха, үһээ угааха, тангариг үргэхэ, модо отолхо. үри зээлиие бусааха, шуһа ханаха, төөнэхэ мэтын үйлэһүүдэ сээртэй. Бэри тухай, мүн һаһа барагша тухай асуудалтайгаар дасанда хандаха шухала.

Энэ үгэр хүнэй үһшые абал, бэеин юрэнхы тамир һайжарха. Гарагай 3-да шэнын 5 (ноябрин 24).

Хүхэгшэн гахай, 8 сагаан мэнгын, хиидэ һуудалтай үдэр. Гахай һарада хүхэгшэн гахай үдэр тудахадаа, тон муу, модон хохн шанартай байха гэдэг. Тиймэхэ иимэ үдэр алибаа һайн үйлэ хэрэг үйлэдхөөр бэшэ.

Энэ үгэр хүнэй үһшые, хюмһашые абажа болохогүй.

Гарагай 4-дэ шэнын 6 (ноябрин 25).

Улаан хулгана, 7 улаан мэнгын, галда һуудалтай үдэр. Бурханда, Наранда, һарада, бусад юртэмснүүдтэ зальбарал үйлэдхэхэ, тэнгэри тахиха, тантрын тарнинуудые уншаха, һаһа угадхалгын ном уншуулха, бүлэдөө далага абаха, дасан (дуган), субарга, сэргэ бурхан гэхэ мэтые бүтээхэ, тэдэниие арамнайлаха, буян үйлэдхэхэ, гэр бариха, бууса түхээрхэ, хубсаһа

дүрсээс алдаха, үхибүү үргэжэ абаха, хадаг табиха, бэри буулгаха, гэрһээ хэрэглэл, мал гаргажа, хажуу тэрэһнь үргэхэ, агнуури хэхэ, һаһа барагшын хэрэг үйлэдхэхэ, ном оршуулха, шуһа ханаха, төөнэхэ, зүүгээр хадхаха, мал эмнихэ, хүншүү хөрбоһо гаргаха мэтын үйлэһүүдтэ муу.

Энэ үгэр хүнэй үһшые абал, шэг шарай һайжарха.

Гарагай 5-да шэнын 7 (ноябрин 26).

Улаагшан үхэр, 6 сагаан мэнгын, шоройдо һуудалтай үдэр. Сахиууса, тэнгэри, бурхан, лусууд тахиха, бурханда мүргэхэ, хэшэг уриха, далага абаха, угаал хэхэ, нүгэлөө намашалаха, ада шүдхэр, һаад тодхор дараха, тангаригаа болуулаха, хубсаһа эсхэхэ, хубсаһа оёхо, дайсаниие номгоруулха, эм найруулха, эд бараа худалдаха, худалдажа абаха, андалдаа хэхэ, субарга, сэргэ бурхан бүтээхэ, городто хэрэг эрхилхэ, замда гараха, үзэгтэ һураха, бурхантай ном номшохо, тэрэниие шагнаха, эһэбэри табиха мэтын үйлэһүүдтэ һайн. Харин гэрэй һуури табиха, шэнэ газарта бууса түхээрхэ, угаал хэхэ, бузар бургаг үйлэдхэхэ, хүниие үзэн ядаха, хаһи харилсаа тогтоохо, бэри буулгаха, хадаг табиха, хээрэ нүхэ малтаха мэтын үйлэһүүдые тэбшэхээр. Һаһа барагша тухай асуудалтайгаар дасанда хандаха хэрэгтэй.

Энэ үгэр хүнэй үһшые абал, хэрүүл шууян гараха, тэмсэл болохо.

Гарагай 6-да шэнын 8 (ноябрин 27).

Шара бар, 5 шара мэнгын, түмэртэ һуудалтай үдэр. Гахай һарада бар үдэр тудахадаа, тэрсүүд гэхэ гү, али харша удхатай, тон муу үдэр гэгдэдэг. Иимэ үдэр алибаа һайн үйлэ хэрэг огто үйлэдхэ болодоггүй, муу хойшолонтой байха гэдэг. Тэрэниие халта һануулбал, иимэ: гэр барихал, эзэдынь хахасаха аюултай; бэри буулгабал, нүхэрһөө халаха; замда гарбал, хулгайшад, дээрмэшэд ушарха; тарья

мэнгын, огторгойдо һуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, буян үйлэдхэхэ, гүрэм уншуулха, ехэ хүниие бараалдаха, лусууд тахиха, үгэлгэ үгэхэ, эм найруулха, шуһа ханаха, төөнэхэ, уһа гаталха, амрагтайгаа золгохо, угаал хэхэ, эд бараа, үхэр худалдаха, худалдажа абаха, тараг бэрихэ, айраг халааха, буян үйлэдхэхэ, замда гараха, һаһа угадхалгын ном уншуулха мэтын үйлэһүүдтэ һайн. Гэхэ зуура һаһа барагшын хэрэг үйлэдхэхэ, далага абаха, хубсаһа эсхэхэ, хадаг табиха, бэри буулгаха. хурим түрэхэхэ, шулуу шорой хүдэлгэхэ, дасанай (дуганай) һуури табиха, гэр бариха, нохой абаха, үгэхэ, үбшэ аргалха, үһээ угааха, бэлбэһэн эхнэрэй гэртэ орохо, бага үхибүү гэрһээ ондоо тэрэһнь эльгэхэхэ, хюмһа абаха мэтын үйлэһүүдые сээрлэхээр. Энэ үгэр хүнэй үһшые абал, үбшэн хүрэхэ.

Гарагай 1-дэ шэнын 10 (ноябрин 29). Бадма-Самбаавын үдэр.

Сагаан луу, 3 хүхэ мэнгын, уһанда һуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, бурхан, сахиууса, лусууд тахиха, хин бараа сараха, эм найруулха, лусуудай болон уһанай балин (луудор болон чавдор) гаргаха, эм залаха, дошхон газар помгодхохо, харюула гэхэ, буян хэхэ, ада шүдхэр помгодхохо, эд бараа худалдаха, худалдажа абаха, һаһа барагшын хэрэг үйлэдхэхэ, тараг бэрихэ, айраг халааха, дасан (дуган), мүргэл шүтэһэй бусад зүйлһүүдые бүтээхэ, тэдэниие арамнайлаха мэтын үйлэһүүдтэ һайн. Зүгөөр гэрэй һуури табиха, малгай, хубсаһа эсхэхэ, шуһа ханаха, аянда мордохо, далага абаха, шэрдэг бүрихэ, хадаг табиха, бэри буулгаха, хурим түрэхэхэ, хюмһа абаха, ехэ уһа гаталха, дошхон газар помгодхохо, агнуури хэхэ, заһага бариха, модо отолхо, шулуу шорой хүдэлгэхэ мэтын үйлэһүүдые хорихоор.

Энэ үгэр хүнэй үһшые абал, бэеин юрэнхы тамир һайжарха.

Хотите верить, хотите нет...

ПРИЗРАК

Память сохранила удивительные, порой невероятные случаи, о которых рассказывали взрослые в короткие минуты отдыха у зарода во время заготовки кормов для общественного скота или на полевом стане, который с начала хлебоуборки становился центром трудовых усилий всех от мала до велика. Мы, улусные дети суровых военных лет, с малых лет были вместе со взрослыми в их трудовой деятельности, всегда почитали старших, свято верили в каждое сказанное ими слово. Об одной из услышанных историй хочу поведать читателям «Дүхэриг».

Произошло это в 30-х годах. Тогда никаких запретов охотиться на диких коз, да и вообще на зверей и дичь не было. Но злоупотреблять этим никто не позволял ни себе, ни другим – такова была традиция предков. Наиболее распространенным способом добычи мяса была охота на солонцах.

Так вот, в один из летних вечеров Огди (так по-бурятски звали его одноулусники, а по-русски Авдей), мужчина средних лет, худощавый, прижимистый, в улусе знали его как балагура и весельчака, но всегда фартового на охоте, решил сходить на солонцы, посидеть там до утра. Ежели (авось) повезет, угостить одноулусников свеженькой. Ктому же погода в этот день благоприятствовала, как показалось Огди.

Однако пока он добирался до солонцов, погода изменилась, ближе к ночи подул холодный ветер, зашумел лес, небо стало заволакиваться темными грозowymi тучами, засверкала молния, загремел гром и полил ливень. Через минуту – две Огди промок до нитки и продрог до костей. Сидеть и ждать появления зверя на солонцах не было смысла и он направился домой. А дождь всё лил и лил. Огди решил переждать непогоду на заимке, что была на пути. На заимке в это время никто не жил: пустовали дом бревенчатый – кругляк, юрта бурятская шестистенная, а за ней – сарай. Огди подошел к юрте, но не стал заходить, задержался на секунду –

другую и завернул в сарай. Вдруг при свете молнии он увидел, что по его следу идет кто-то, похожий на человека большого роста и с синим лицом.

Вот он подходит к юрте, останавливается и через щель под дверь заглядывает вовнутрь юрты, ища кого-то, но не найдя никого, поворачивается в сторону сарая.

Тут Огди охватил страх, по спине пробежали мурашки. Он вспомнил, что на заре Советской власти на этой заимке произошла трагедия, о которой знали почти все. Спасаясь от преследования отряда

частей особого назначения, двое оставшихся в живых от банды белых оказались на этой заимке, но в драке один убил другого. С тех пор на этой заимке, рассказывали, поселился призрак, наводивший ужас на всех, кто останавливался здесь.

... Как только призрак сделал шаг в сторону сарая, Огди нажал на спусковой курок – прогремел выстрел. В этот же миг Огди бросился бежать, спасаясь от возможного преследования. Он бежал, не оглядываясь назад. На каком-то этапе своего «марафона», придя на время в сознание, он сквозь шум дождя четко и ясно услышал, как за ним кто-то бежит, шлепая ногами по лужам и грязи...

Только на следующий день, восстановив в памяти вчерашнее, Огди понял, что за ним никто не гнался, и от души смеялся, рассказывая друзьям об этом. А было так: сумка охотничья, что висела у бедра, при каждом движении ноги ударялась о колено и издавала звук, напоминающий шлепанье.

А что касается призрака, то с тех пор его никто не видел. Правда, позже старики рассказывали, что роковой выстрел Огди на заимке действительно кого-то поразил...

Дондо ПЕТРОВАНИ

Улан-Удэ.

Ивалгын хургуулийн 80 жэлэй ойдо

ЭРДЭМЭЙ НАНГИН ГУЛАМТА

хургуулинь хүгжэн, долоон жэлэй боложо, 1941 он бологор ажалаа. Энэ үедэ хурагшадан хүндэд хүргээн багшанар - Н.В.Алексеев, Ш.А.Богданов, М.Г.Уланов гэгшэд ажаллаһан байха юм. Ивалгын долоон жэлэй хургуули соёл гэгээрэлэй ажалай гуламта болоо һэн. Эдэ жэлүүдһээ эхилжэ, түрэл

бэлэн боложо, хурагшадаа угтан абаа. Тиигээд 1958 ондо хургуулийн хоёр дабхар шэнэ байшан баригдаа һэн.

1979 ондо багшанарай болон хурагшадай коллектив нэгэ дорoo 114 хурагшадые багтааха аргатай, уужам харуул классуудтай, хоёр дабхар шулуун байшантай болобо.

экологин эрдэмэй доктор Б.Б.Намзалов, Буряад орондо Россин Президентын бүрин эрхэтэ түлөөлэгшэ, түүхын эрдэмэй кандидат Б.В.Данилов, социологин эрдэмэй доктор, Социальна эрдэмэй Академиин академик Л.А.Абаева, техникэскэ эрдэмэй кандидат, Буряад Республикын Президентын дэргэдэхи

Дүүргэгшэдэй олонхинь Улаан-Удыш, Москвагай, Новосибирскын, мүн бусадшые хото городуудай дээдэ ба дунда хургуулинуудта тордиһо торолтогүйгөөр орожо, эрхимээр дүүргэжэ байна. Жэшээлэн хэлэбэл, энэ жэлэй хабар В.П.Леонтьевагай хүтэлбэрилһэн классай 27 хурагшадай 25-ниинь дээдэ хургуулинуудта, 2-ынь - дунда мэргэжэлтэнэй хургуулинуудта

Буряад орондомнай баян түүхэтэй, үзэсхэлэнтэ байхан байгаалитай нотагууд олон юм. Хойто хаягаараа Дабанаар намар презелэгдэнхэй, урдуураа нэгэн хашарһаар миралтан байһан Сэлэнгэ мурэнөөр үзэлэгдэнхэй, домтой уһаараа суутай Халюута аршаантай,

Урга үеын багшанар Л.М.Халбаева, М.Н.Алемасова, В.И.Шаргаева, М.А.Айдаева, П.В.Шабаева, И.П.Эренпайс, А.Я.Минеев, Г.М.Тангасова, З.А.Арсаланова

Ажалай ветеран, эхин классуудай багша З.А.Арсаланова

50-аад онуудай багшанар завуч Б.Х.Бальчиновтай хамта

Тэрэ гэнээр арбан юһэн жэл үнгэрөө.

Ивалгын дунда хургуули хүмүүжүүлжэ гаргаһан шабинараараа омогорхохо дүүрэн эрхэтэй. Тиигэншьегүй яахаб даа. Тэднэйнь дунда сууда гараһан эрдэмтэдшые, түрүү хууринуудые эзэлдэг бэлэгтэй спортсменүүдшые, хүдөө ажахын мэргэжэлтэд, эмшэд, багшанар, сэрэгэй албатан, ламаһан олон юм.

хинаалтын управлениин начальник Н.М.Белоколодов, Буряадай эрдэмэй түбэй эрдэмтэ хүдэлмэришэн Д.Н.Гатапов, хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор, Америкын университетэй багша В.Некипелова, республикын Президентын зүбшэлэгшэ А.Ч.Нимаева. Соёлой ажал ябуулагшадай

оронхой. Жэл бүри үнгэржэ байдаг олимпиадануудта Ивалгын хурагшадай хабаадалсажа, эрхимүүдэй тоодо оролсодогынь, түрүү хууринуудые эзэлдэгшынь онсолон тэмдэглэлтэй.

Мүнөө хүдэлжэ байгаа багшанарай олонхинь энэл хургуули дүүргэһэн юм. Дүй дүршлөө дээшлүүлэн, шэнэ, түрүү онол аргуудые зохиожо, амжалта түгэс ажалаа эрхимээр ябуулжа байнхай.

Мүнөө Ивалгын дунда хургуулида 1330 үхибүүд хуража байна. Тэрэ тоодо 62-ынь - отличнигууд, 472-ынь - ударнигууд юм. 77 багша болон хүмүүжүүлэгшэд хүдэлнэ. 3 багшанай Буряад Республикын габьяата багша гэнэн нэрэ зэргэтэй. 21 багша Эрдэм хуралсалай отличник, нэгэ багша методист гэнэн нэрэ зэргэдэ хүртэнхэй. Дээдэ шатын категориин 12 багша, I шатын категориин 35 багша хургуулидамнай хүдэлнэ.

80 жэлэйнгээ ой тэмдэглэхэхээ урид хургуулиниһид энэ жэлэй майн 7-до марафон үнгэрэгдэн байна. Бүхэли үдэр үргэлжэлһэн энэ хэмжээ ябуулгада олон зон хабаадалсаа, хурагшадай табиһан концерт хараа һэн. Марафоной үедэ 10 мянган түхэриг хүртээр мүнгэн зөөри, заһабарилгын хэрэгсэлүүд сугларһан байна.

Ноябриин 20-до үнгэргэгдэхээ байһан 80 жэлэйнгээ ойдо зориулагдаһан баяр ёһололой үдэшдэ Ивалгын дунда хургуули дүүргэгшэдээ уриһа.

Баваасан ЦЫРЕНОВ, Клавдия ХАТЕЕВА, буряад хэлэнэй ба литературын багшанар.

хургуулиа дүүргэһэн эрдэмтэй ажахын мэргэжэлтэд, багшанар, трактористнууд, жолооншод, комбайнернууд хүдэлжэ захиһан байна. Тэднэй тоодо А.Б.Цыденов - Лениной орденой кавалер, Б.Тугутов - Социалис Ажалай Герой, П.Цыренов,

хургуулийн багшанар

Ц.Д.Данзанов, Д.Мункуев болон бусад ажалаа.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай үедэ дайшалхы баатаршалга гаргаһан зон гэхэдэ, Ц.Ж.Бальчинов, Ж.Шаранов, А.Н.Цыденов, полкын комиссар Д.Н.Бальчинов болон бусад болоно.

Дайнай һүүлээрхи жэлүүдтэ хурагшадай болон нотагай дархануудай хүсоор дайнай урда баригдажа эхилһэн хургуулийн нэгэ дабхар байшан

Тэднине нэрлэбэл, Чувь-Чувь университетэй профессор, географин эрдэмэй доктор, экологин талаар Россин эрдэмэй түбэй директорэй орлогшо, Гүрэнэй шангай лауреат Н.Я.Минеева, педагогикын эрдэмэй доктор В.Г.Бальжиев, техникэскэ эрдэмэй кандидат, БГУ-гай ф и з и к о - т е х н и ч е с к э факультетэй деканай орлогшо Н.П.Пешняев, БГУ-гай Биологин институтдай директор, профессор,

дунда мэдээжэ композиторнууд А.А.Андреев, Г.Д.Дашипылов гэгшэдые нэрлэлтэй. Мүн тиихэдэ Буряадай драмын театрай артистка, Буряад Республикын габьяата артистка С.Г.Шарапова, «Байгал» ансамблиин солист Ж.Бадмацыренов болон бусад хургуулиингаа нэрэ дээрэ үргэжэ, суурхуулжа ябана.

Ивалгын дунда хургуулине жэлһээ жэлдэ олон үхибүүд алтан болон мүнгэн медальтайгаар дүүргэнэ.

үргэлтэй мүргэлтэй Баян Тугад обоотой Ивалга хуурын тэднэй дунда байха. Хүлгөөтэ, хубилгаата 1917 ондо Ивалгын дайдада хургуули үзэгдэһэн түүхэтэй. Ивалга шотагай зон үхибүүдээ хургахаа үздэгжэ, Сэлэнгын аймагай захиргаанда болон Буряадай үдэһэтэнэй Советтэ эхин хургуули нээжэ зүбшөөл эрижэ захиһан байна. Нотагаархидай хамтын суглаан дээрэ Бадмацыренов Бадмажабай гэр хургуули болгожо, ород болон хуушан монгол хэлэ бэшэг үздэгжэ Бадмацыренов Цыденовые багшаар томилбо. хургуули захирхалгын талаар комиссида Бата-Мунхэ Дабинов, Будажаб Будаев, Туруб Цыденов, Дарма Амбунов гэгшэд оролсоһон байна.

Тэрэ самарятай, хүшэр дунда үедэ хургуули нээжэ гэгшэ хүнгэн хэрэг бэшэ байгаа бшуу. Байра заһабарилха, хуралсалай хэрэгсэл, нууха хандалинуудые дархалха, амуудые суглуулха, саарһа болохо гэхэ мэтһээ эхилээд, бэлдэхэлгын ажал захигүй ехэ байһан ааб даа.

Сэлэнгын аймагай захиргаанай тогтоолой үзэлээр 1917 оной ноябриин 29-да Ивалгын эхин хургуули ажаалаа эхилһэн намтартай. Тэрэ үедэ Байгал шадар граждэн дайн үзгэржэ, Совет засаг тогтоохын түлөө халуун тулалдаан боложо байгаа һэн. 1929 ондо хургуули шэнэ байшантай боложо, удангүй коммунист залуушуудай хургуули (ШКМ) гэжэ нэрлэгдээ. Табан жэлэй үнгэрһэнэй удаа нэгэ зоной байдал найжаржа,

в сарай... е молни... го следу... ожий на... о роста... к юрте... и через... дверью... рьюрты... не найди... вается в... л страх... бежали... нил, что... властна... изошла... ой знали... аясь от... отряда... начения... кивых от... ались на... ке один... к пор на... зывали... ризрак... на всех... здесь... ризрак... гу сарай... усковой... ыстрел... росилса... сь от... цования... дьваляс... о этапе... ридия на... н сквозь... и ясно... ктo-то... ами по... ующий... памяти... нил, что... ся, и от... казьява... ыло так... висела... аждаом... ялась о... а звук... лпанье... израка... ктo не... позже... али, что... Огди... тельно... ОВАНИ

Гомбо-Дугар БОЛОТОВ

Уншагшадаймнай туршалганууднаа

САГАЙ ЭРЬЕСЭ

(Үгүүлэл)

Мүнөө ганхалтай, юуны ойдохын аргагүй өрөө сэг эрээ гэж зөв хэлсэдэг. Ажалгүйшүүдэй тоодо ороһон залуу шиираг ябаһан Доржын толгой соо эдэргэн бодоһууд хубарина. «Өөрын үмсын байдал түхээржэ, үхи хүүгэдээ үлдилэжэ, хэлэ бэшгээ, ёһо заншалаа алдангүй, хоридохи зуун жэзэй эсэс хүртээр ерэнэн ард зөн ха юмбиди. Большевиүүд буряад-монгол ард зоние гурбан газар хубаагаад, һайн зониемнай «арадһай дайсан» гэжэ хардажа, хюдажа байтарһын, эсэргэн дайн эхижэ, олон эрхһим хубүүдэймнай баатаршалга гаргажа унаашье һаань, коммунистнар маанадые хэлэ бэшгэгүй, уг гарбалгүй, ёһо заншалаа мартһан зон боложо байгаа бшуу. Хосорхо туйлдаа хүрөөд байтарһай, энэ хатуу, шэрүүнше саг һаань, байдалаа, ёһо заншалаа нэргээхэ сагнай эрээ. Яажа энэ сагта ажамидархаб? Үхи хүүгэдээ ажама тэжээхэб? Юу хэжэ байгааб?» - гэжэ мэтэшэлээн сахилгаан түргэн бодоһууд зуралзана. Энэ тэрэ ажал хэрһэн хэбэр үзүүлжэ, Шэнтэй үлэсэ хэмжээхэн хашаргаһаа болоо.

арбанадаад байхат, туража үхэхэ зөн гүтэ? - гэжэ сухалтайгаар хэлэбэ. Доржо зэмлүүлжэ байһан хадаа аблагүй байба. Байд гээд, сагай хатуурха бүри абиеш һанадагһи, - гэжэ хэлээд эжиһе уярба, ноһоорһы нуулиһаа дүүрээбэ. Ямарһаа өм хэжэгүй хүниһе 1930 ондо «ангини дайсан» гээд бүхы хөгшөл зоориниһе мал адууһатайһы сүм булажа турмэдэ хаһан. 58-дахн статягаар жэл хахад турмэдэ шуулгаад, гэмнениһе оложо ядаад табыаһон. Коммунада ороод жэл тухай эддэб ажаада хүдэлжэ байтарһын, энэ засагые унагааха зэбсэгтэ буһалгаа хэхэсэ байна гээд, 1933 ондо тушаалаһаа бусаагүй юм даа.

Халхалаа, орхихо бэлэй гди. Алдарт Чингис изагууртай, Алын буряад бэлэйди, Алхалаад ерэнһи дайсанһие, Алаад орхихо бэлэйди. Хүсэ ехэтэй Улаан сэрэг эрэжэ, үхэр буугай, нулемедой хүсөөр Табхайн сэрэгые бута сохибо. «Урагшаа Монгол, Шэнэхээн зөөгты, үгы һаатнай улаантан таанадые алаха», - гээд, Табхайн Дугар зондо хэлээдг һон. Тээд түрэнһи тоонто шотагай сураһан гатаса хүсэгтэй байжа, зөөбөгүйд. Хүлөөгт соогуур Зугаалайн Магаһаагар малтага ябарһай, эсэргэнһи моритой, улаантанда намтуулжа ябаһан Табхайн хубүүн гүйлгэжэ эрээд, хүгшэн эжиһээ һайн мориниһе эрибэ. Ханралад үгэһиниһе, түрэнһи оро хиратуи үгы болобо. Хоншоһонһи намтага ябаһан улаантан: «Юндэ мориде үгөһини?» - гээд эжиеш сохибо. Тэрэнһи бөлөж, эжим тэндэбэ гэлхэһи.

Абьһини аха Эрденһи, Дүтэн энэ мундэлжэ арамнаһаа даһан Зугаалайн дасанһа ехэ эмшэ ама байһан. Түгэд орондо эмшэһи һургуули дүүргэһи, тээд репрессииһи үедэ: «Байха, амидарха арга һааа, түрээ тугһөөр зобожо ябанхаар...» - гээд, өөрөө «мордон» һондаа, гэсын хайлуулжа, үгэһиниһе Онон мундэ табьжа, һүүшһини замые дүүргэһи, - гэжэ эжиһи хөөрөөгөө түгэсэбэ.

Һүни орон боложо, уртаха, амархага Доржо хэбтэбэ.

«Сталиный бузаган ябуулануудай нэгэн хадаа бүхы хүдөөгтэй ажална малша хэдэн сая зоноо һалгаһан удамарһаа... Хэдэ олон зөн ГУЛАГ - ан Беломорканаан лагерига һаааба даа. Эжымни һаһаараа хоншоһондо хүдлөөд, пенсидэ гараад, колхозой эрэгтэр зөөжэ эрэхэдэ, орохо гэргүй һон тула, үнөөһил абынгаа колхоздо ороһон гэр үнэтэйгоор худалдажа абаха болоо һон. Мүнөө хуушараанһие. Хажуудань томо гэр бариха хэрэгтэй, шотагаа бусаха болоноб, - гэжэ мэтээр Доржо бодомжолно.

Бага байгаа: «Абам ямар хүн байһан юм?» - гэжэ эжиһээ һураһанаа мартадаггүй. «Нэгд улаан шарайтай, томо, үндэр хүн һон. Ажалиа, малша, түмэршэ дархан хүн һон», - гэжэ хөөрдөгһиһе һанаһаар, Доржо бүхэ поһроор хурхиршаба.

Сэлгэ уужам талын дундуур хонш мал бэлһинэ хэбэртэй. Халуун мориндо мордон томо хара хүн дүтлөөд: - Доржо, бодһин, энэ халуун мориндо мордоод, хонш малаа хара, юун шүдхэрэй, түлгэхэгтэй салһи һахаад байгааһи. Мал хара, угыл һаа өөдүлхэгүйһи, - гэнэ хэбэртэй.

Хони мал адуулахгүйб, би наймаагаа хээд байхаб, - гээд Доржо харюусана.

Наймаагаа хыш тээд, урдань аралжаа наймаа байһан ха юм. Тээд оорһингөө юумэ наймаалһын гэнэб. Абаниһи малаа тушаажа, морш хажуур, тэргэ абадаг һон. Соһом гээд саһалан ябахаш, хубүүһини, - гээд, толгойһиһе элбэһи.

Нэрэһиһе зүб хэлһэгт! Абамни, абамни... - гээд хоһонһи газар хоёр гараараа һабардажа байтараа, Доржо һэришэбэ.

Мүнөө һанахадам, зургаадахил анги дүүргэжэ ябаһан хүйхэр байһан хаб. Нэгэ абамни дүтлөөд: «Зунай ута амаралта эхилхэнь, Доржо, аршаанда амаржа ерэхэмнай. Тиигээл һаа, ёһотойл эрэ, абын нүхэр болохош!» - гэз бэлэй.

Һургуулин хэшээлнүүд одоол дүүрэжэ, хүдөө бусада хоншоһоноо хүдэлдэг эжы аба хоёртоо ошоо һэн хаб. Үнинэй намайгаа хүлэһиһе түрэлхидни ехэл нэгшэбэ, хухилдэбэд.

Хара һалхин шанга наран хоёрһоо хурһэжэһэн хүдэр хара шарайтай болоһон абамни сайлажа байтараа бодоод:

- Зай, Доржо! Нүрэг хонидоо маанадһаа тооложо аба. Дүүрэн эрхэтэй хоншоһон болобо гэшиһи! - гэжэ хэлэбэ.

- Заа! - гэжэ дурата дураггүйгөөр дуугарба.

Яагаад колхозтой аяр зургаан зуугаад хонидые зургаадахи анги дүүргэһэн намда даалгаба гэшэб гэжэ өөртөө бодонб.

Мини дуратайгаар унадаг Удьхэлдэг Харыемни барижа хазарлабаб. Хүсэгтэй, хатарһа, тэргэшэ, морин хажуур гансаараа шахуу шэрээд ябаһаад, халтал амарбал, үдхэлжэ, булгижа эхилдэг нэгэл муутай морин һон.

Жаган сооһоо минии буряад эмээлыем гаргажа үгэбэ. Улаан шэрээ шэрлэһэн бүүрэнүүдыень, хабтаһануудыень шорой тоохонһоо аршабаб. Бүүргэнүүд дээгүүр бүтэргэлэн мүнгөөр бүтээһэн, буряад угалзаар гөбөһо бүгэжэ маюуза дээрэ тобиһон дүрбэн тоборкуулгануудые, эмээлэй хоёр хабтаһан дээрэ хойно урдань ганзагануудай уялаануудай гүлдирэһи гараһан гоёлто «баабурнуудыень» ялайтар аршабаб. Хара булгала дүрөөбшээ дээгүүр унжыһан томо сад дүрөөнүүдыше баһал аршабаб.

Үнинэй амарһан Удьхэлдэг Харамни шангаар шуухирна, хүлөөрөө гэгээ сабшана. Хиһи үдхэлжэ, хүниһе мордохуулха дурагүй байна. Гурба хүлынь шүдэрлөөд, эмээлээ тохободи. Абын шангаар жолооһон баржа байхада мордобо. Одоол шүдэрынь тайлахалаар газар дэлхэй эрвэлдэг байһан мэтэ булгича, үдхэлжэ эхилбэ. Тархингаа хэдэ эрьеэшые һаан эмээл дээрээ зоолдошонһон һуунаб. Булгиһанайнгаа һүүлээр намайе хушанга хубүүн боложо байна хаб гэжэ туршаһандал, урагша тала дайруу номоһоо табигдаһан годлидол, унинха тоһон шуумайшаба. Хөөнүдэнүүдһем уһангүйөөд, шэхэндэм һалхин эшхэрнэ. Жолоогоо шанга баряад ябаһаб. Һалхинда намираан хийдһэн ута хара дэлһиниһиһе ноурьяе шабхадана. Гүйлгэжэ ябартаа, моринни гэнтэ тогтошобо. Эмээлэй хобхоржо хийдэн алдаад, гараараа ута дэлһиниһэнь аһалдажа, хүлөөрөө эмээлээ хабшажа үрдибэб. Түргэн ташуурдабаб. Үгсүүр өөдэ уухилжэ эхилбэ. Хүсэ шадальһы буургантаба хэбэртэй, тиихэдэнь гэр руугаа жолоогоо халһан аалихан хатаруулбаб.

Хониде тооложо абаад, бэлшээридэ гаргабаб. Эжы аба хоёр хэрэгсэлнүүдэе машинада ашанад. Гансаараа хүдөө үлэхэ болоһондо досоомни уйтанһые болоно, тээд яахабши: «Эжы абам хайратай, баарта аршаанда амараад ерэг лэ даа», - гэжэ досоогоо сэдхэхэнэб.

Янгар Дондор гүүлэдэг хотошо хоёр нохойнууднай намда үһэрлидэг гарнуудыем долёнод. Хүнгэн автомашиныһиһе холохон ошотор гурбуула үдэшбэди.

Гурба хондоо байтарһи, тэргэ моритой хүн бии болобо. Дүтэлхэнь буурал толгойтой, далаад һаһатай, үндэр, туранхай блетэй Олоохой үбгэн байба. Тэрэ манайда хонидо байгадаг бэлэй.

- Зай, мэндэ, Доржо, - гэжэ тэргэһээ буун дуугарба.

- Мэндэ, Олоохой ахай!

- Харахада, һөөл һайн лэ хоншоһон боложо байна хаш. Бэрхэл хубүүн хаяа, эжы абаһа аршаанда амаруулна гэшэшэ. Хонидһини урда хадаа ямар гоёор тирэн бэлһинэ гэшэб, - гээд, урда хада руу һарабдаһа харана. Магтуулханда досоом ехэ зохидһые болоно. Сэргэдэ уяатай байһан Удьхэлдэг Харыем хараад:

- Ямар гоё буряад эмээлтэй аад, наймаагүй үер яндан хазартай, үшөө дээрһэнь ута жолоогүй хоншоһон бэ? Эй, энэһи иигээд болохогүйл. Эрх хүнэй аян харгы замынь ута юм, ута жолоотойл ябаха хэрэгтэй. Байза, ута жолоотой гоё буряад хазар шамдаа зайдажа үгэһүүб, - гэбэ. - Хомуудан шэхэн бии гү?

- Байха, байха, Олоохой ахай, - гээд удангүй һур асаржа үгэбэ.

Олоохой үбгэн хурса донгорогоороо хомуудай шэхэ зүһэжэ эхилбэ. Нэгэ хажууһаань намаар барюулаад, сэхэ шугам шэнгээр зүһөөд, хоёр дабхар болгожо алхар соһино. Тэрээндэ нүхэ хээд, гүрөөһэнэй эбэр хэһэн шүбгөөр нүхэнуудыень томо болгоод, бэе бээдэнь оруулан зайдана. Хоёр тээшэнь татахадань, арһан һурһаа тоһо лэбшэжэ байгаа һэн.

- Доржо, һайса хаража бай, хазар ногто зайдажа һурахаһи. Өөртэһини хожом хэрэгтэй болохо, - гэбэ.

Хараһаар байтарһи, томо түхээрээн сад сахаригтай, бүтүү ута жолоотой буряад хазар бүтэшэбэ. Тэрэ доронь Олоохой үбгэн Удьхэлдэг Харыем хазарлаба.

- Заа, Доржо, ута аян харгы замтай, ёһотойл абын нүхэр эрэ хүн болобош. Энэ ута аян харгы замдаа һайн ябыш даа, - гээд, ута жолоо гартам барюулба.

- Заа, һайнта даа, Олоохой ахай, - гэжэ ехэ урмашан дуугараад, гарынь барибаб.

Хазарһи ута жолоотой болоходоо зохидһые болоо һэн. Мориндо һайбарлуулан, ута жолоогоо һанжуулбаб. Тэгэн дундань «туухай» гэдэг зангилаа уяатай. Моринни тархья дээрэ үргэн гоёор ябана. Бишые урма зориг орожо, урданай талын буряадтал халта бүхын алдаад, һүүжлэһи һагад бүхөөр эмээлдэе һуунаб. Халта «Чуу» гээд, дүрөөбшээе хүлөөрөө дайрабаб. Удьхэлдэг Харамни хатарһаа соёондоо орожо, ногоорон байгаа хуугайлан, гүйлгэжэ мэдэбэб.

Һүүлдэ мэдэхэдэм, эжы аба хоёр аршаанда ошоходоо, Олоохой үбгэнэйдэ хүрэжэ: «Хубүүемнай эрьежэ байгаарайгы!» - гэжэ захиһан байгаа.

Мүнөө бодоходом, холын бага наһан һанагаад, эжы аба хоёрой аршаан ошоһон ябадал, Олоохой үбгэнэй зайданһан ута жолоотой буряад хазар Зугаалай шотаг.

1997 он.

Үни удаан яоагуй түрэнһи тронто Шэбэртэй ошоожэ, эжиһээ эрьехэсэ урин хабарай нэрэ үдэр Доржо хүнгэн машинаараа харгылаба. Таһархайн дабаас дабахадань, урдань бага һаһандаа бүхэлһин үдэр шунгадаг түрээ Шэбэртын гол, тойргоод тобигоо һууһан танил хада ууланууд, обоо тахилтай Ноён-Уда манан соо шэнгэн бэлһаа һон. Һая гаража байһан ури сэрэгүүд һалхинда гүнхэлэһи, Доржые угтажа байһандал үзэһэнэ.

Харгыһаа даһаһаар, танил зоноор - мэндэшэлэһээр хольһингөө бага һаһаһаар, эжиһээ гаһаа ерэнһиһиһе ойдоһонгүй тогтоһонһон байба.

Эжын үндэр һаһатай, һабтар бээтэй, буурал толгойтой Долгоржаб хүгшэн юм. Ухайн бодолоор һонор, хэлэ аманда хурса, гансал шэхэһиниһи хатуушаг. Тэрэнһи бэлһэйһинээр һая урага эхилһэн халаахай хүнэг соо гахайдаа суглуулжа, хорёгойһингөө захаар ябаба.

Доржые үнинэй хараагүй һэн тула гэбэрибэ, таалаба. Яаралгүй табар зохёогоод, халуун сай аялаба.

- Заа, Доржо, ямар ябаһаш даа, хубүүн, басагад томо боложо байгаа ааб даа. Мүнэ салин абаһа гүйш? - гэжэ шэхэсэ дүгэлүүдэй һураба.

- Эжы, мүнэ салин хэдэн һара абаһагүйб. Сэсэгма түрэл ажаадаа. Хүүгэдэһингөө гүдхэмжэ дээрэл байһабади. Энэ тэрэ юумэ Хитадһаа асаржа наймаалһабади. Наймаа найман хүдгэн, баһал хиа-яа һанхарууһан алданабади, - гэжэ шангаһаһаар Доржо харюусана. Эжын бүри дүтэлэһи:

- Ямарһаа хүн зоноо зобоодог гүрэн бэ? Бүхы юумэһи үнэ сэл хүсэгдэхэгүй, тээд һара бүри салин үгэхээ яанаб? Манай эдэ үсөөн зөн үмсэ болоно. Фермер гүнэ гү? Ши шотагаа эрээд үмсэ болохоо яанаһи? - гээд заңдараһи һагад һураба.

- Тээд түрэнһи трактор, машина, мүнэ үгэлһигүй ха юм, - гээд Доржо хэлэбэ.

- Мүнөөһи зөн гэжэ гүрэнһи хаража һураһан, халтад гээл һаа, мүнэгүйдэ гэжэ гараа

- Ямар байдалтай байһан юм бэ? - гэжэ Доржо ехэ һонирхон һураба.

- Буряад зөн урданһые үмсөөрөөд байһан, гүрэнһөө юумэ эрижэ басаагүй. Шинни абашье Эрденһиһи болод гэжэ дунда шадалтай, энэ Бирия хүндыдэ, Харгытын адатта үбэлжөөндэ байдаг байгаа. Шаазгайтаһаа доошо Хайшууда зухалантай байһан. Тэндэ хоёр томо байһан, хоёр һонгортон, амбаартан, даһаад адуутан, зуугаад үхэртэй, манган хонигтой, 40 ямааган, арбаад тэмээтэй, дүрөөһиниһи атан тэмээн байһан. Нимэл байдалтай байтарһын улаантанди, большевиүүдэдэ гээд зоние һайсал хууһаһа.

- Ногаһатнай олон зоние тушааһан юм гү? - гэжэ Доржо саашһи һонирхобэ.

- Олон даа. 1931 оной, июнини 21-ной үдэр үри хүүгэдэһини өрн бархи табиолһан Монгоһоо улаан товариһа вагоңдо мал шэнгээр һуулгаад, Туруханскын заха хизаар руу модонтой хүндэ хүшэр ажаада эмгэгтээ.

Бүхы зооринсэ буһалгаад, вагон руу туугдажа ябахандаа, шлээд хоргоһон дуу дуулаһан гээд:

«Ангини дайсан» - гэжэ тушаагаад, Амархан жаргалаа олоход байхат даа!

ОГПУ-гэйһид лэ абашһаа гүдэг һон.

- Хэд һэм? - гээд Доржо һураба.

- Сэбэһиһи Сэдэн-Дамба, түрэнһи һамган Горондойн Бальжид, хубүүдынь Норбо, Бата, басаган Сэржэмэдэг, Халзанай Михоолой, Моргоон Жамбаал. Майдарһиһи Доржижаб, хубүүдынь Халзан, Нима, һама, Бирондуу Бата, Радһын Лэгсэй, басаганиһынь Долгор, Базаран Бадма (Хонхоор), һамганиһынь Доржин Дьжид, хубүүһиниһи Балдан...

Эдэ бүгэдэ зоной үсөөһиниһи лэ һөөргөө түрэл шотагаа бусаһан.

- Эдэ бузар большевиүүдэ эсэргүүсэжэ, урдаһанһи бодохо буряад үгы байһан гээшэ гү? - гэжэ Доржо гайхашһаар һураба.

- Залуу хубүүдыне сэрэгтэ татажа, Табхайн Дугар урдаһаанһи эсэргүүсэжэ бодоо һон. Шэбэртэймнай долоодохи сотһини сэрэгшэд маанадые улаантанһаа хамгаалажа, алхалдан ойгад адуулааг һон.

Хаан Чингис изагууртай, Халха буряад бэлэйди, Харһаа ерэнһи дайсанһи,

«Буряа үгээн» TO. Буряа үгээн, ОХЁЛ, Журнали, УНИОНТИН, Абуулагша Б. Шадмаев, ШАГАДРОВ, дэлхэй, түрээр т. Гави һаһана, иһе эдэ үдэр, мундэглэжэ би. Тэрэ 1948, январь ү. Һалгэхэ сагта, автономито Улаан-Б. Ногаһа түрэн 1966. Зугаалайн, һургуули дуу, Томск, политехни, нституи, нжэн, атомщиги, мэргэжэл, Удаань Баа, албанда тат, хотодо «Стр, нэрэтэй дие, фотокорр, корреспонд, байна. Тэрэ сагт, жэлэй тури, гүйгөөр жу, ажалда хүд, баатар Ша, шатануудые, хүдөөгтэй, коммунизм, корреспонд, правда» т, дагша, т, редактор, автономит, дажуулгы, редактор, р, агын авт, элбэгдэдэ, «Толон» га, дурдаха хэр, Тэрэ «/, гэсэтэдэ, хоёрдох, тодорхойл, нармжэтэ, институт, тү, дүргэһэн к, Долоон, «Толон» һи, хүдлэхэдэе, өөрынгөө, газетые, арадай хэб, эсээр орог, Мүнөө ү, гансал Эр, Штын, Эр, үст-Орды, буряад Ре, Аураа, үнэ, Аураа, үнэ, Аулаа, үнэ, Аураа, үнэ.

Туралт үгтэ

Баатар Бадмаевич ШАГДАРОВАЙ түрэнхөөр 50 наһанай ойдо

«ТОЛОНТНАЙ» ТОЛОРЖОЛ БАЙГ!

Буряадай бэлигтэй уран зохиолшол, журналист, элониитын ажал ябуулагша Баатар Бадмаевич ШАГДАРОВ алтан дэлхэй дээрэ түрэнхөөр тэбхэр таби наһанайнгаа ойе эдэ үдэрнүүдтэ тэмдэглэжэ байна. Тэрэ 1948 ондо, намар үбэлэй нэлгэхэ сагта, Агын автономито округой Улан-Булаг нотагта түрэнх юм. 1966 ондо Зугаалайн дунда тургуули дүүргээд, Гомскын политехническэ институтта инженер-атомшигай

мэргэжэл шудалаа бэлэй. Удаань Баатар Совет Армин албанда татагдажа, Хабаровск хотодо «Стража Родины» гэжэ нэрэтэй дивизионно газетэдэ фотокорреспондентээр, корреспондентээр алба хэбэн байна. Тэрэ сагһаа хойшо гушаад жэлэй туршада таһалгаряагүйгөөр журналистын хүндэ ажалда хүдэлжэ ябанал даа. Баатар Шаддаровай ажалай шатануудые тоолобол, Шэтын хүдөөгэй районой «Знамя коммунизма» газетын корреспондент, «Агинская правда» ноиной таһагые даагша, тэрэл газетынгээ редакторай орлогшо, Агын автономито округой радио-дажжуулгын комитедэй ахамад редактор, редакторай орлогшо, Агын автономито округто хэблэгдэдэг бүгэдэ буряадай «Толон» газетын редактор гээд дурдаха хэрэгтэй. Тэрэ «Агинская правда» газетэдэ хүдэлжэ байгаад, хоёрдохи дээдэ тургуулия, тодорхойлбол, М.Горькийн нэрэмжэтэ литературна институт тон амжалтатайгаар дүүргэлэн юм. Долоон жэлэй туршада «Толон» ноиной редактораар хүдэлхэдөө, Баатар Бадмаевич өөрынгөө даажа байһан газетые үнэхөөрөө бүгэдэ арадай хэблэл болгохо гэжэ тон эхээр оролдоһон байна. Мүнөө үедэ «Толон» газетые гансал Агын округто бэшэ, Шэтын, Эрхүүгэй областьнуудта, Усть-Ордын автономито округто, Буряад Республикада, Монгол

орондо хүндэтэйгөөр хүлээн уншадаг. Шэнэ газетын хуудаһанууд дээрэ, ёһо заншал, мүнөөнэй байдал тодо хурсаар харуулагдадаг болонхой. Мүн «Толон» ноиной зохиохы коллектив Монголой болон Буряадай журналистнартай нягта холбоотойгоор хүдэлдэг. Гадна үндэр наһатанда, уран зохиолдо дуратайшуулда зорюулагдажа, «Дунгар», «Улаалзай» гэнэн тусхай хабсаргалтанууд саг үргэлжэ барлагдажал байдаг. Бага наһатайшуулда, эхэнэрнүүдтэ зорюулагдаһан тусхай хуудаһанууд олоной анхарал татадаг болоһоор үчинэй. Эдэ бүгэдэ хайн хайхан үйлэ хэрэгүүдтэ дүршэлтэй журналист, хүтэлбэрилэгшэ редактор Баатар Бадмаевич Шаддаровай оруулһан аша габьяа тоолошогүй ехэл даа. Баатар Шаддаров 1985 ондо Буряадай номой хэблэлээр «Үнэн зүрхэнһөө» гэжэ нэрэтэй шүлэгүүдтэй ном хэблүүлэн гаргаһан юм: Мүн бага тэрэ шүлэгүүдые бэшэхын хажуугаар, һонирхолтой расказуудые бэшэдэг. Тэдэнь «Байгал» журналда хэблэгдэһэн, Буряадай радиогоор зэдэлһэн байха. Түрэл арадайнгаа түүхые үнэн сэхээр бэшэхын тула оюун бэлигээ улам хурсадхан, поэзиин орьел өөдэ дүүлихыетнай Буряад ороной журналистнар алтан ойгоортнай үрээһнэбди. Дондок БАЛЬЖИНИМАЕВ.

Ондор бэшэ арга зам энэ наһанам Олдоошьегүй, олдохошьегүй намда! Үе саг тухайгаа, өөр тухайгаа Үнэн зүрхэнһөө эхилнэб дуугаа...

Дурлаашье хагаа — үнэн зүрхэнһөө, Дурлаашье гутахагаа — үнэн зүрхэнһөө, Дуулаашье хагаа — үнэн зүрхэнһөө, Дуугайшье байхагаа — үнэн зүрхэнһөө...

ДЭЛХЭЙ – МАНАЙ ТООНТО

ЮРӨӨЛЭЙМ ДЭЭЖЭ

Энэ наһанайм тулга - Эхэ нотагтаа дурлалга. Энхэргэн буурал дайдамнай, Энхэ, эдлин байгаарай даа! Аялга дуунайм тулга - Арад түмэндөө дурлалга. Ажалша, амгалан араднай, Ажана тайбан нуугаарай даа! Эльгэ зүрхэнэйм найдал - Энэ юртэмсын байдал. Хурьһэтэ алтан дэлхэймнай, Хэтэдэ мүнхэ байгаарай даа! Хуби заяанайм найдал - Хүн түрэлтэнэй байдал. Үгсээ нэгдэжэ, уласууднай, Үеһөө үедэ жаргаһайт даа!..

ДЭЛХЭЙ – МАНАЙ ТООНТО

Хүнэй жаргалай түлөөтэмсэл - Хүлгөөтэ манай юртэмсэл... Н.ДАМДИНОВ.

1
Адууһа малшые,
Ан гүрөөлшые,
Шубуу шонхоршые,
Шумуул хорхойшые
Мүндэлһэн, түлжэһэн

2
Мээхэй, эрьенги байдагынь
Мэдэжэ ха юм анханһаа.
Хэлэтэй, аргатай һаа,
Хэлэхэ хэн тэдэ заатагүй:
«Үдэһэн, мэдэһэн газарһаа
Үлгэн, атар дэлхэй байхагүй!»

3
Хүнэй үри -
Хүн бүхэндэ баһал
Эхэлээ мултаржа,
Эрхээ батадхаһан,
Нарые угтажа,
Намтараа захалһан,
Хүлөө шоройдожо,
Хүмүүжэн тэнжэһэн
Газар дээрэ нэгдэшгөгүй
Гансахан лэ нотаг байдаг юм.

4
Түби дээрэ бишые аминдаа
Түрэнхэн нэгэ нотагтай хүм,
Тохомой шэнэхэн дайдые
Тоонтонни гээд хүндэдэг

хүм,
наһанан бодолдоо тэрэнээ
найнаар сэдхэжэ ябадаг

хүм,
наһан соогоо тэрэндээ
Нагиннаар шүтэжэ нуудаг

5
Хүн бүхэн хамтархадаа,
Хүн түрэлтэн болодог ха юм.
Нотаг бүхэн хамтархадаа,
Нэгэл дэлхэй болодог ха юм.
Ингэжэ бодоһодо,
Ингэжэ ойлгоһодо,
Хурьһэтэ газар дэлхэймнай
Хүн түрэлтэнэй гансахан лэ
Хүндэтэ, нагин Тоонтонн хэ
юм!..

6
Замбуулинай алашаа
харахада,
Захагүй гээд наһадаг
Газарнай

Бүрэнхы, нэлэнхы манан соо
Бүмбэгэ шэнгихэн
монсолзоод,
Бүмбэрэн, һабандан байхадаа,
Бахархамаар бэлэ,
бахардамаар даа

Багаханшые, хайратайханшые

Байдаг юм гэлсэдэг лэ...
Ингэжэ мэдэхэдэ,
Ингэжэ мэдэрхэдэ,
Гансахан хөөрхы Газар-
тоонтонн

Гамнахаар, нарилхаар лэ
байлтай,

Гансахан хайран Газар-
тоонтондоо
Ганса наһалтай нуухаар лэ
байлтай!..

6
Ингэжэ наһахада,
Ингэжэ найдахада,
Ухаан бодолто хүн гэнтэ
Уймар болоһон, хиирэрэн
мэтэ

Юунда,
Яахадаа
Хубааршагүй багахан энэ
юртэмсээ
Хубаахые оролдон, хөмөрно,
тэмсэнэб?!

Юунда,
Яахадаа
Үгсээ ойголсожо, нэгдэхын
орондо
Үхэлтэ дайнуудые үүдхэнэ,
дэлгэнэб?!

Юунда
Яахадаа
Буурал ариуэн Байгаали-
эхээс хайрагүй
Бузарлан хюдана, дэһэнэ,
дээрмэдэнэб?!

7
Хүлгөөтэ энэ ажабайдалай
Хүүсэл, дүүсэл, шууяан соо
Аялга дуунайм амитан зондо
Анхарагдаха, болихош наань,
Хүн түрэлтэнэй илгашагүй
Хэлтэрхэйн хэн туладаа,
Хурьһэтэ Газараа яшаагүй
Хүндэдэг хэн туладаа,
Дуурашагүй хэргэг

8
Дуушан түрэнхэн лэ дадаа
Буруу тээшээ бухажа,
Дуугай нууха аргагүйб,
Хара амиһа хаража,
Дуулан байха эрхгүйб!..

9
Ан гүрөөлэй тала, тайгадаа
Амгалан, зоргондоо үдэхын
түлөө,
Адууһа малай пуга, майладаа
Атарлан зохидоор
бэлшэхын түлөө,
Хүн бүхэнэй түрэнхэн
тоонтондоо

Хүхиюутэй, жаргалтай
нуухын түлөө,
Хүн түрэлтэнэй Газар
дэлхэйдээ
Хэтэ мүнхэдөө эблэрхын
түлөө

Нангин тэмсэдэ
Наһаяа зориулан,
Дурааа зориулан,
Дуугаа зориулан,
Зоригтой саашадаа ажаһууха
Зориг хүсэл, наһал, эрмэлзэл
Зосомни бүрилдэн

эдеэшэжэ,
Зорилгомни болон,
эршэдэнхэй!..

9
Дуумни - дурамни,
Дуумни - һэшхэлни,
Дуумни - байдални,
Дуумни - пайдални!

Хүлгөөтэ энэ ажабайдалай
Хүүсэл, дүүсэл, шууяа дабажа,
Дэлхэй - тоонтонгоо
хоймороор
Дэлгэрэн сууряатыш
хонгөогоор!
Хүн түрэлтэнэй зүрхэ
сэдхэлдэ
Хүхиюутэй, зугаатай хүгжэм
бэшэ
Аюулай, сошордолой дохёо
болон,
Амгалан байдалай түдөө
тэмсэлэй
Абьяаста уряал болон
зэдэлыш!

Нүхэд гэшэ
урбажа болодог,
һамган гэшэ
орхижо болодог,
Түрэлхид гэшэ
гомдожо болодог...
Гансал эхэ нотаг гэшэ
Урбахашьегүй,
орхишошьегүй,
гомдохошьегүй!

АГАЛ ААБ ДАА, АГА!

Эдлин уужам дэлхэй дээрэ
Эльгэ зүрхэндөө энхэрэн,
Эгээл дүтөөр наһаха газар-
Агал ааб даа, Ага!
Холо, ойрын нотагуудаар
Хонго, жэлээр ябахадаа,
Ходол сэдхэн наһаха газар-
Агал ааб даа, Ага!
Дууруу талын энгэр дээрэ
Дуушан түрэнхэн золгой һаа,
Дуулан, дурсан наһаха газар-
Агал ааб даа, Ага!

НАНАНАЙ ХАРГЫ

Үе сагнай
Хиирэрэн юумэдэл
Үнгэрэн хиңдэнэ,
Хажуугаарнил шэнги...
Ажабайдалнай
Үерлэһэн мүрэндэл
Харьяан урдана,
Хажуугаарнил шэнги...
Үгы даа,
Тинмэ юумэн байхагүй!
Үе сагнай -
Зүбтээ, буруутаяа-
Зүрхэн соом дошхорно.
Үгы даа,
Тинмэ юумэн байхагүй!
Ажабайдалнай -
Сэбэртээ, хирэтээ -
Сэдхэл соом мушхарна...

ХҮХЫН ДУУНАЙ

ҺҮНИНҮҮД

Хабатай ариухан
хабарай һүни.
Хамаг юртэмсэ
һажанхай үни.
Һүниин байдалай
нойрмог намдууе
һэргэн зэдэлэнэ
хүхын доһодоон
Хүхын дуунай
хонгөо һүниинүүд
Хүдөө нотагай
найрыш болонхой.
Эдир наһанай
эршэтэ хүсэлүүд
Эльгэ зүрхын
зэдэлэн халинхай.
Хабарай дунца
энэхэн хаһаарынш
Ханиха дуран
хүрэнэ даа, хүрэнэ...
Халуухан дурьем
хубаадаан баймаар
Хайрата нэгэнниш
хаанаб даа, хаанаб?!

ДУРАН –

ЗАЯАМНИ

Унаа һайтада
Удаанай харгы айлангүй.
Нүхэр һайтада
Наһанай харгы айлангүй.
Удаанай харгыда
Унаашалан дабхиха моримни
Эжэл соогоо мүнөөдөө
Эмнигхэн заңдаа ябана гү?
Наһанай харгыда
Нүхэсэхэ хубитай гансамни
Үетэн соогоо мүнөөдөө
Гүмэрхэн дундаа ябана гү?..

ИНАГ НҮХЭРТӨӨ

Дуран - сэдхэлни.
Ши - эгигэлниш.
Дуран - үзэлни.
Ши - һэшхэлниш
Дуран - байдални.
Ши - пайдалниш.
Дуран - заяамни.
Ши - жаргалниш!..
Наһан соом
шинни дураһаа
Нагин юумэн
байгаарай, байхагүй.
Наһан соом
идам шамһаам
Нагтай пүхэр
олдоогүй, олдохогүй!..

ЗАЩИТА ОТЕЧЕСТВА - СВЯЩЕННЫЙ ДОЛГ

Залуу наһан - залитай үел

НАЧАЛСЯ очередной осенний призыв в ряды Российской Армии. Из нашей республики 1530 юношей пополнят армейский строй. Первая партия, более 100 человек, 4-го ноября отправлена в войска.

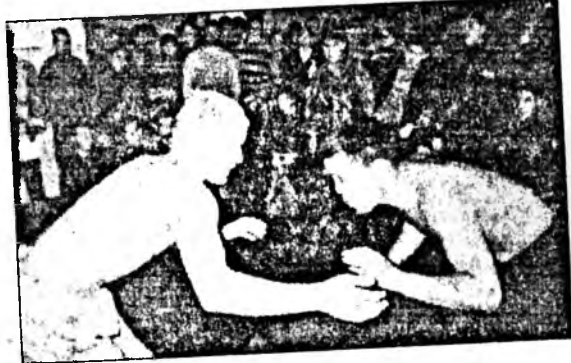
Их торжественно провожали на республиканском сборном пункте. Среди тех, кто желал им отличной службы, честного исполнения своего воинского долга были представители традиционных в Забайкалье религиозных конфессий - настоятель буддийского дацана в Верхней Березовке Байр-лама и представитель православной церкви Отец Михаил. Они благословили юношей на службу ратную, прочитали молитвы. Это было впервые. Комитет солдатских матерей Республики Бурятия каждому уходящему в армию вручил «Письмо призывнику», где есть строки пожеланий хорошей службы, поднятия престижа защитника Отечества.

Перед ребятами показали свое искусство ведения восточных единоборств члены молодежно-спортивного объединения «Школа Романова» (руководитель - Велингтон Золтуев), зажигательный концерт коллектива фольклорного ансамбля «Забавы» (художественный руководитель - заслуженный работник культуры Республики Бурятия Николай Осипов).

А сами призывники выявляли сильнейших в мини-турнирах по бурятской национальной борьбе и

армрестлингу. В обоих видах спорта в весовых категориях свыше 70 кг непобедимым был Роман Бидагаев. Он родом из Ольхона, служить в армию, как он сказал в беседе со мной, идет с большим желанием. Неважно в каких войсках, но служить надо. Ведь защита Отечества - священный долг.

Об этом же говорили выступавшие на торжественных проводах заместитель мэра города Улан-Удэ Владимир Борисович Проконьев, председатель комитета солдатских матерей РБ Ольга Ганичева, ведущий специалист Государственного комитета по делам молодежи, туризму,

физической культуре и спорту Юрий Шишмарев, председатель комитета по делам молодежи администрации города Улан-Удэ Галина Рыбакова, заместитель военного комиссара РБ по воспитательной работе полковник Евгений Горин, мать солдата Валентина Петровна Рогожка.

«Не беспокойтесь, отслужим как надо», - отвечали многие призывники.

Удачи и успехов вам, дорогие земляки!

Тимур ААМБАЕВ.
НА СНИМКАХ автора: мини-турнир по бурятской национальной борьбе среди

призывников; Байр-лама и отец Михаил благословляют призывников на ратную службу; выступление членов молодежно-спортивного объединения «Школа Романова».

Гуурһаяа туршанабли

ҮБЭЛ

- Угдыемнай тоншоһоор
- Үбэлмай ербэ.
- Ухибүүд баяртай
- Үбэлөө угтабал.
- Хадаһаа халтирха
- Хүхюутэй нааданууг
- Хэнишеш татанал,
- Хурдынь туршанал.

ГАЛБА

- Энэ түбидэ ори гансахан
- Элгин найхан нутагн.
- Эхэ, эсэгым тоонто
- Эгээл үнэтэй Галбамн.
- Урихан найхан

шарайшн
Ухибүүн зурхыем

жэгнээ

Айлшагыг угтаха

ёһошн

Ариг олондо мэдэгдээ.

Зоя АНГАРХАЕВА

Түхэнэй аймагай Галбын

дунда хургуулиин

7-дохн классай хурагша.

«НАРАНАЙ ТУЯАДА» ТОДОРОН ЯЛАРААЛ ОДОХОНУУДНАЙ

Ухибүүдэй намарай амаралтын үедэ хүүгэдэй дунда «Наранай туяа» гэхэн эстрадна дуунай республиканска конкурс болоһон байна. Иймэ конкурс жэл бури үнгэргэгдэдэг болоһонй.

Наймадахи конкурсдо

республикымнай 10 аймагай, Агын Буряадай автономито тойрогой болоһ Улаан-Удэ хотын 88 түлөөлэгшэд хабаадаа. Мүрысөөнэй гуримаар хүн бүхэн хоёр-хоёр дуу дурадхаа. Эгээл эрхэмүүдын элэрүүлхэ гэхэн хүнгэн бэшэ хэрэг жюридэ тудалдаа. Тэдэ үглөөнэй 10 сагһаа үдэшин 20 саг болотор 176 дуу шагнажа, бэрхэнүүдэй бэрхэнүүдынь шэлэн абаа. (Жюригэй гэгшүүдэ нэгшье атаарханагүйб). Наталигай дууладаг «Ветер с моря дул» найма дахин,

булганда мэдээжэ «Черный кот» таба дахин, Наташа Королевагай «Маленькая страна» дүрбэ дахин, Татьяна Осипенкы «Школьный роман» дүрбэ дахин энэ үдэр эгдэлһэн байна. Ухибүүдэй шэлэн абаһан дуунуудай олонхын дурал тухай байгаа гээд хэлэхэ хэрэгтэй.

Хэжэнгын аймагай Могсохон хууринай Дыжит Цырендылыкова Баярма Лайдапова хоёр «Наранай туяа» гэхэн дуу гүйсэдхэжэ, конкурсн гала-концерт нээһэн байна. Уридшалан хэлбэл, Дыжит Баярма хоёр өөр өөрын наһанай бүлэгүүд соо Шшатын дипломуудта

хүртөө нэн. Эдэ хоёрһоо гадна гала-концертдэ үшөө 33 эдир дуушан хабаадаһан байна. Зэдын аймагай Дээдэ-Үшөөтэй мүнөө үсын хатарай хургуули концертнэ программа шэмэлээ. Хэжэнгын аймагай Могсохон хууринай Мэдэгма Самбуева түрэл нотаг тухай дуу эгээл гоёор гүйсэдхэжэ, тусхай шанда хүртөө. Улаан-Удэ хотын 26-дахн хургуулиин хурагша Олег Крисиков шүдэгүүдэ хүгжэм зохёожо, дуунууд болгодог. Олег республиканска урагн бэлэгтэй түбэй тусхай шанда хүртөө. Аяар

хотын Ахын аймагай Орлик хууринай Ольга Габанова, Хяагтын аймагай Надежда Тонитова, Хурамхаанай аймагай Аргун нотагай Туяна Жигжитова, Зэдын аймагай Дээдэ-Үшөөтэй Лена Бадмажапова, Улаан-Удэ хотын 3-дахн лингвистическэ гимназинн шаби Жени Раднаева гэгшэдтэ

мүн лэ тусхай шангууд барюулагдаа. 6-8 наһатайшуулай дунда Гусипоозерск хотын Наташа Мижитдоржиева III шатын диплом абаба. Хурамхаанай «Подружки» (Нина Танхаева, Ира Эрдынеева, Дарина Цыденова) гэхэн хоёрхэн бүлэг I шатын дипломдо хүртэһэн байна. Эгээл эдир дуушан, Улаан-Удэ хотын 26-дахн хургуулиин хурагша Александра Кудряшкина конкурсдо түрүүлжэ, лауреат болоо. 9-11 наһанай хүбүүд, басагадай

дунда нислэл хотын 3-дахн интернат хургуулиин шаби Эрдэм Цыдышов, Хурамхаанай аймагай Алла хууринай Аюша Санжиев тус тусгаа III болоһ I шатын дипломуудта хүртөө. Улаан-Удэ хотын 32-дохн хургуулиин шаби Саяна Аюшеева хонгёо найхан хоолойтой, ямаршые дуу гүйсэдхэхэдөө бэрхэ басагац байна. Саяшые манай эстрадин ерээдүй одон гэжэ хэлэхэ дурал хүрэнэ. Энэ басаганай лауреат болоһонинь гайхалгүй.

12-14 наһатаншуулай дунда нислэл хотын 26-дахн хургуулиин хурагша Надежда Тютринада III шатын диплом барюулагдаа. Агын аймагай Евгения Батоева мэдээжэ «Утренняя звезда» телепрограммада хабаадаһан алдартай. Тэндэ шүүжэ шадаагүйшые наа, «Наранай туяа» конкурсн I шатын дипломдо хүртэһэн байна. Республикымнай ямаршые нотаг нугада хонгёо найхан хоолойтой ухибүүд, басагад олон ааб даа. Хурамхаанай аймагай

Алла нотагай 12 наһатай Дарима Санжиева дээрэ хэлэгдэхэнэй жэшээ болоо. Юуб гэхэдэ, Дарима ирагуу найханаар, шэхэ хужарлуума гоёор «Инагн» гэхэн дуу, мүн Дарима Бадмаеватай хамта «Хонгорхон шагн» гэхэн дуу хуулаа. Тимэһээ жюригэй гэгшүүд Дарима Санжиевада лауреадай нэрэ зэргэ олгуулаа һэн.

Түгэсхэлдэнэ Буряад Республикын соёлой министрэй орлогшо Антошина Майорова, Эрдэм ухаанай болон хуралсалай министрэй орлогшо Евгения Чимитова «республикадамнай нимэ олон бэрхэ хүбүүд, басагадай ургажа ябаһанинц ехэл найн, баясамаар» гэжэ тэмдэглэһэн байна. Бэлэгтэй басагад, хүбүүдые амаршанада!

Борис БАЛДАНОВ ДЭЭРЭ:
ЗУРАГУУД конкурсн үедэ.
Архандий БАТОМУНКУЕВАЙ фото.

Зүрхэ сэдхэлэй мүнүүд,
Зүбшэхэ ёһотой зүйлнүүд

ХОЛЫН ОРОН НЮТАГУУДНАА БУСАХАДАА...

(Замай тэмдэглэлнүүд)

Зунай амаралтын июнь харын 25 гаранаар манай нургуулин «Наран» ансамблин түлөөлэгшэд аяр холо Хара далайн эрьедэ оршодог «Орлёнок» лагерьта үнгэргэгдэһэн «Дорогу осилит идущий» гэнэн Бүхроссин фестивальда хабаадаад амараад ерэхэн байна.

үнгэргэгдэдэг байгаа. Нэгэ дахин бүхы хүтэлбэрилэгшэдэй хуралдаан болоо. Энэ хуралдаан дээрэ Жамбалма Дондоковна элидхэлээ уншаһан байна. «Орлёнокто» бидэндэ ехэ гоё, хүхиютэй, зугаатай, һонин байгаа. Үдэрэй хоёр дахин отря-

үнгэргэгдэһэн «Созвездие» гэнэн Бүхроссин фестивальда «Наран» ансамблинай хабаадаһан байна. Энэ фестиваль Бүхроссин нигериадуудай, хүүгэдэй гэрнүүдэй дунда үнгэргэгдөө. 5 багшанартаа 20 үхибүүд ошообди. Энэ фестивальда 29 коллективүүд суглараа. Фестиваль дуун, хатар, инструмент, уран үгэ гэнэн 4 номинацияр үнгэргэгдөө һэн. Бидэ эдэ конкурснуудайнгаа һүүлээр Санкт-Петербургын үргэн томо үйлсөөр ябажа, юумэ хараабди. Невскэ проспектээр ябаабди, Петропавловска хэрэм орообди, Эрмитаж, үндэр гоё сүмэнүүдые гайхан шэртэбди. Нэгэ үгөөр хэлэхэдэ, Санкт-Петербург гэшэмнай ехэ томо, хайхан, гоё хото. Энэ фестивальда ехэ амжалта туйлаабди. Хатаршаднай хоёрдохи нуури эзэлэ. Би уран үгэ гэжэ поминицида хабаадааб. Эндэ би Евг. Евтушенкын оршуулан Дондок Улзытуевай «Ая ганга» гэжэ шүлэг уншаад, нэгэдэхи нуури эзэлһэн байнаб. Тиигээд намда ерэхэ зунай амаралтада Франци гүрэн ошоод ерэхэ путёвко барюулан байна. Ингэжэ нургуулингаа, багшанарайнгаа хайгаар холын тангидаагүй газарнуудые үзэжэ ябахадаа, би ехэ баяртай байнаб, тиигээд «Наран» ансамблингаа зүгһөө ехэ һайшине хүргэхэ байнаб. һайндаа!

Лёня ДАМБАЕВ,
1-дэхи лицей-интернада
9-дэхи «а» классай хурагша.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: Ж.Б.Санжиев шабнартайгаа хамта Санкт-Петербургта; «Наран» ансамблин хүбүүд, басагад «Орлёнокто».

Авторай фото.

«Орлёнок» лагерь манай буряад хэлэй ба литературы багша Жамбалма Дондоковна Жамбуеватай бидэ поездоор ошоһон байнабди. Зорингон газартаа 6 хоног ябажа хүрөө һэмди. Энэ фестивальда бүхы Росси гүрэнһөөмнай үхибүүд хабаадаа. Эндэ олондуу хатарай ансамбльнууд, фольклорно ансамбльнууд, оёдолшоо, озорһоор гүрэгшэд, баскетбол, гандбол наадагшад, авиа-, автомоделистнүүд, гүйгөөшэд суглараа. Бидэ «Орлёноктой» «Стремительный» гэжэ лагерьта байтабди. Эндэ Хальмагнаа, Яхаднаа, Иваново хотоһоо ерэхэн хүбүүд, басагадаар таһилсаабди, нүхэсообди. Үдэр һонин уулзалганууд

Хара далайн даһантай уһанда шунгадаг байгаабди. Энэһинээ гадна концерт-наадаа табидаг һэмди. Хатаршаднай «Байгалай сэгсэг», «Алеуточка», «Наездники», «Сэсэрлэг соо», «Нойрой наадан», «Манай басагад» гэнэн хатарнуудаа хатараа. Дашима Соктоева арадай дуунуудые дуулаа. Дарима Ябжанова ятаг дээрэ наадаһан байна. Би Ц.Б.Бадмаевай шүлэгүүдые уншааб. Коллектив бүхэн өөрынгоо соёл, ёһо заншалаа, бэлнг надарнаа харуулаа. Ингэжэ харын туршдаа ажаллаад, амараад, амжалтатай гэртэ бусаабди.

Мэнэ һаяхан энэ жэлэй сентябриин 27-һоо 30 болотор Санкт-Петербург хотоодо

Студобоз

«ОБЩЕЖИТИЕ: КАК МНОГО В ЭТОМ СЛОВЕ...»

Многие из Вас в молодости испытали, наверно, все радости студенческой жизни в общежитии. С чем ассоциируется у Вас этот дом? У одних - это серый и длинный коридор со множеством неприятных запахов, вечно скандальные и ворчащие старушки-вахтерши, облезлые обои в тесных комнатах, потрескавшаяся плитка, железные кровати, которые ужасно скрипят и проваливаются до пола. Все мрачно и уныло. У других - это секционные комнаты, отдельный санузел, светлые и чистые потолки, разноцветные занавески и шторы на свежеекрашенных окнах.

Общежития бывают разными: хорошими и плохими, чистыми и грязными; в одну спешешь, сломя голову, в другую идешь с неохотой.

Но как бы то ни было, во всех общежитиях всею бурлит жизнь: шумно хлопают двери, кто-то убирается, кто-то провожает родителей домой и принимает гостей, некоторые усердно красятся перед зеркалом, готовясь к дискотеке...

Такую примерно картину я увидел, когда в самый будничнейший день посетил общежитие ЗабГПУ города Читы. Здесь живут студенты со всех районов области: Ачинского, Агинского, Оловянинского, Кыринского, Красночиркоиского... Некоторые студенты живут у родственников и знакомых, либо снимают квартиры. Но как бы то ни было, жильцы этого общежития жизнью довольны. Ведь именно в этом общежитии берут за месяц проживания всего лишь 45 рублей.

В общежитии проживает около 300 человек и подавляющее большинство, конечно же, девушки. Парни живут на первом этаже и, надо сказать, не обделены вниманием со стороны прекрасной половины: у многих подруги живут здесь же и нередко отсюда выходят молодые пары.

Всем известно, что студенты - это вечно голодный народ. Думаю, все с этим согласятся, ведь со стипендией в 82 рубля долго не протянешь. Тем более, если ты находишься далеко от дома, и посылок оттуда ждешь, как Нового года. А тем, кто учится вблизи от родных мест, во сто крат легче. Но многим не так уж приятно сидеть на шее родителей, поэтому некоторые студенты стараются подрабатывать: кто в коммерческом киоске по ночам сидит, кто сторожем работает, а кто моет полы и посуду в барах и столовой. Не секрет, что проблема с питанием - одна из «глобальных» вопросов для студентов. Тут здорово помогают девушкам родители: кто денежником переводом, кто на попутке мешок картошки отправит. Кстати, сей продукт - продукт номер один для всех студентов, живущих здесь. Две девушки рассказали мне, как они за одну неделю съели 2 мешка картошки, проявив поистине рекордный аппетит.

Но все же, несмотря на горести и беды, студенчество - прекрасный период. Именно в это время человек успевает за день отсидеть на занятиях, сходить в библиотеку, поиграть с мячиком в спортзале, а потом еще и бурно отпраздновать чей-то день рождения, причем на завтра Вы опять в седле и все начинается заново. А уж если к Вам пришла любовь, то Вам стоит только позавидовать.

Кстати, в этом общежитии наряду с вахтершами с 5 до 11 часов вечера стоят охранники, так что о пьяных дебошах и драках здесь позабыли давно. Посещения разрешены до 11 часов, так что молодые люди иногда пробуют древний, но верный способ проникновения в общежитие. Бросают вниз веревку из простыней и по ней влезает дерзкие почные Тарзаны. Но... Если в комнате во время вечернего обхода обнаружится посторонний человек, то хозяевам комнаты предстоит конфиденциальный разговор с комендантом. Кстати, он рассказал мне о том, что ремонт в общежитии делали очень давно и частенько студенты должны вдыхать запахи и ароматы туалета из-загниющих труб канализации - у ЗабГПУ, как всегда, нет денег на решение столь важного и «большого» вопроса. Сейчас все студенты этого университета, кроме сирот и инвалидов, сдают деньги в попечительский совет на развитие учебной и материальной базы вуза. Ну а с теплом здесь проблем нет. В настоящее время студентам приходится самим ремонтировать комнаты, белить и красить коридоры, украшать лестничные пролеты.

Когда я уходил из общежития, так же слышно было хлопанье дверей, веселый смех жильцов. И бесконечно сновали туда сюда студенты. И я подумал, что все таки хорошо жить в общежитии: в большом, шумном и веселом доме. И очень хочется, чтобы отсюда выходили молодые, красивые и умные педагоги.

БАИР.

«ВАТАН» - «ЭХЭ ОРОН»

Буряад орондо ажалуудаг элдэб арадуудай нютагаархидай эблэлэй дунда Азербайджан яхатанай эблэл эгээл залуу, хаяхан эмхидхэгдээн бүлгэм юм. 1997 ондо Железнодорожно лицейн директор Мирза Гараевич Ахадовой үүсхэлээр «Ватан» (буряадшалбал, «Эхэ орон»)

нютагжанхай азербайджан яхатанай спортсменүүд, тренерүүдмүнлэ олон. Мирза Гараевичай хэлэхээр, эндэмнай 10 мянга гаран азербайджан угсаатан бии юм. Тэдэнэй 3 мянганинь хуулига ёһоор байрланхай. Тиймэхээ

лалын шажантай эдэ угсаатан нислэл хотын Свердловэй гудамжаар өөхэдэн сүмэ барилгын хуурийн түрүүлшн шугуу табиһан байна. Энэ хэрэгыень Улаан-Үдэ хотын захиргаан ехэ дэмжэһэн, лалын сүмэ барилгада мүнгэн туһаламжа үзүүлхээ мэдүүлһэн гээһэн. Энэ баяр ёһололдо Азербайджанһаа хүндэтэ айшад ерээ, буддын шажантай түлөөлэгшэдье хабаадаа. Буряад орондо ажалуудаг элдэб яхатанай арадуудтай хани харилсаатай «Ватан» бүлгэм, армян, тува, татаар ба буряад яхатанай эблэлүүдтэй уулзалгануудые, спортын мүрысөөнүүдые эмхидхэдэг юм.

Жэжээлбэл, манай түрэхэн газар дайдада армян, азербайджан яхатан хоорондоо зурилдөөтэй харилсаатай байбашье, эндэ эбтэй эетэй, хайн хани харилсаатай бди, гэжэ «Ватан» эблэлэй түрүүлэгшэ Мирза Гараевич Ахадов хэлээ һэн.

Ямаршье яхатан өөрын уг гарбалтай, өөрын түхэл шарайтай, шажан мүргэлтэй. Тиймэхээл «би - буряадби», «би - азербайджанби» гэжэ хэлэхэ эрхэтэй байха ёһотой. «Түрэл хэлээ

гэһэн эблэл бии болоһон юм. Тэрэ гэхээр Буряадай азербайджан яхатан олон хэмжээ ябуулгануудые эдэбхитэй ябуулна.

Март нарада «Новруз байрам» гэжэ манайхлар хэлэхэд, Сагаан нарын наадан болоһон байна. Энэ найрта нарата Азербайджанһаа артистнар ерээж, концерт харуулаа. Президент Г.А.Алиев амаршалгын бэшэг эльгээһэн байна. Нютагһаа холо газарта ябаханда, өөрын шуһанай, өөрын яханай хүн эгээл дүтөөр үзэгдэдэг гээһэн. Түрэл хэлэн дээрэ харилсажа, ажабайдал тухай хөөрлэдэхэдэ, хэды хайн бэ даа. Иймэл зорилготойгоор байгуулагдан «Ватан» бүлгэм хүүлэй үедэ Азербайджанһаа нүүжэ ерэхэн зоние байрлуулха талаар ехэнхидээ ажал ябуулдаг. Улаан-Үдэдэ хуурижагшад гол түлэб барилгада, зочид буудалай газарта хүдэлдэг хадаа саг зуурын ажаларшье тэдэниие хангаха аргатай. Буряад орондо

мэдээгүй хаа, түрэхэн эжыһээ арсанаш» гэһэн азербайджан арад хэлэдэг байна. Хатуу, хоротой үгэшье хаа, сэсэн мэргэнээр хэлэгдэнхэй. Түби дэлхэй дээрэ түрэхэн эжы, аба, тоонто нютаг ходоодо эгээл хайханаар һанагдаха. Түрэл хэлэнэй аялга дуун, хатар... һанана гүт, («Мимино» фильмдэ) хаана холо гүрэндэ Вахтанг Кикабидзе нютагайнгаа хүнтэй хэлхээ холбоогоор гэнтэ золгожо, түрэл дуугаа хамта татаһан ушарые?

Тэрэл мэтээр «Ватан» эблэлэйхид эртэ урдын түүхэтэй нарды наадаа сугларжа наадаһан зандаа. Буряадуудшье, ородуудшье эндэ суглардаг юм. Юрэнхы дээрэн хэлэхэдэ, эндэхээл эб найрамдалай хани харилсаан эхилнэ бшуу.

Е. ЦЫБЕНОВА.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: М. Г. АХАДОВ - эблэлэй түрүүлэгшэ; «Ватан» эблэлэйхид ээлжээтэ уулзалгадаа.

А. БАТОМУНКУЕВАЙ фото.

Уран зохёолшодой уянгата үгэшэнүүдэй мүнхэ зула багаруулжа, урин мнхэрлээрээ айлашагаа хогол угтажа байдаг республикынай Литература музейн хүүдэлэрлэгшэ Саран Сульцимовна Гунгарова хаяхан Хэжэнгын Хөөрхэ нютагһаа гараһан бэлигтэй залуу поэт, республикын арадай артист Чингис Гуревтай зохёохы ажалтай танилсуулха зуураа, поэзийн үндэр дабаан тэшиэ тэгүүлжэ, амжалтатай ажаллажа байһан поэтэй намтар тухай хөөрлөб.

хургуулига ябаханаа шүлэг бэшэжэ эхилһэн Ч.Ц.Гурев Хэжэнгынгээ аймагай, удаань республиканска газетэнүүдтэ зохёолнуудаа хэбүүлээ.

«ДУУЛИМ ҮДЭШӨӨР ТАЛАДАА ДУУГАА ДУУЛАН ЯБАХАДАА...»

(Поэт, Буряад Республикын арадай артист Чингис Гуревтай уянгата уулзалганаа тэмдэглэлүүд)

1975 ондо «Харгы», 1985 ондо «Үндэр тэнгэри», харин нэгондо «Хэбэд номхон Хэжэнгэми» гэһэн суглуулбаринуудые барлуулаа, талаан бэлигтэ, ажалайнгаа намтар түрэл болоһон буряад драмынгаа театрта зориулаа. Дүрбэн тэгшэ бэлигтэй Чингис Цыреновичые Буряад Республикын Уран зохёолшодой холбооной түрүүлэгшын орлогшо Юрий Ешевич Будаев ехэ халуунаар амаршалаар, Россин Уран зохёолшодой холбооной гэшүүнэй үнэмшэлгэ энгэ сугларһан зоной алыга ташалга дор барюулан байна. Буряадай 60 уран зохёолшодой дунда яас гэмэ хурса бэлигээрээ Ч.Ц.Гурев Россин Уран зохёолшодой холбооной гэшүүн боложо тодорбо гээшэ. Драматическа зохёолнуудые бэшэхыень Ю.Е.Будаев уряалба.

Энэ уулзалгада Улаан-Үдын соёлой болон искусствын училищын оюутар, багшанар Б.Ц.Дамдинова, Э.Б.Бурева хабаадажа, хайхан үгэшүүдтэ Чингис Цыреновичтэ хэлэхэ, гөө дуунуудаа дуулаба.

«Чингисэй эсэгэ - Гүрэ Цыренович Цыренов - зондоо хүндэтэй олон янзын мэргэжэлтэй, тушаалтай, бухгалтер, колхозой түрүүлэгшэ, багша байгаа, эртэ наһа бараа. Харин эжынь Бүүбэй Шагдаровна үндэр наһантай, 90-тэй боложо наһа бараа, юрын ажалша хүн һэн («юрын ажал юугээршье сэгтэшэгүй ажал» гэжэ хэлэдэг гүб даа) - ашата хайхан эжынь 2 үхибүүдээ Галина Гуревна басагаая, Чингис Цыренович хүбүүгээ гарын ганзагада, хулын дүрөөдэ хүргэһэн, эсэгыень үгылүүлэнгүйгөөр үргэһэн ехэ буянтай эжы байгаа. Хөөрхэ хайхан нютагайнгаа намдуухан уһаар уңгалжа, Хужарта нууртаа аргалуулжа байһан хөөрхынхид, бэлигтэй зон - Ц.Н.Номтоев, Ч.Н.Г.Геншинов, Д.Ш.Доржогутабай, хүндэб Рабсалов болон бусад, тэрэ тоодо Ч.Ц.Гурев залуушуулда жэшээ, ерээдүйн тулга боложо, шүлэгүүдтэ зориулжа байһанынь гэмбэрэлтэй. Бэлигтэйгээ охин дунда ябаһан Ч.Ц.Гуревтай шэнэ зохёолнууд - зүжэгүүд табигдаха - харахабди. Олон дуунуудай автор байна», гэжэ нютагайнь бэрхэ багша Р.Г.Дашиева ехэ зохигоор хоороод, түрэл хэлээ, буряад ёһо заншалаа гэлгэрүүлжэ байхые уряалаар, иимэ хайхан музейн ажал эмхидхэжэ байһан, баһал Хөөрхэ тоонтоной С.С.Гунгаровага баярые хүргэбэ.

Уянгата үгэшэгэнь хабаадажа байһан бүхи зондо баярые хүргэһэн Ч.Ц.Гурев зохёохы ажалайнгаа гурбэн үедэ зориулагдан шүлэгүүдтэ «Түлээнгэ», «Залуушуул», «Энэрлэ хүгжэм», «Сэгхэлэй баяр», «Алтанжар намар» гэһэн зохёолнуудаа уншажа, энэ сугларгагшадые бахархуулба. Буя үйлэдэгшын ёһолол гэршэлһэн «Занган Жугтай магтаал-дууе», эсэгын гантэ найдалхан болоһон Цэрэн хүбүүндэ зориулан «Улгын дууе», уянгата хайхан хүгжэмтэй «Хун шүбүүн» гэжэ дууе республикын габыата артист Дамба Занганов ехэ бэрхээр гүйсэгдхэ. Хүгжэмыень зохёоһон Россин соёлой габыата хүүдэлэрлэгшэ Б.Д.Пантеев баяан дээрэ наадаба.

Хаяхан Россин габыата артист болоһон Дамба-Дугар Бочиктоев олондо мэдээжэ «Хуһахан» гэжэ дууе аргалуу хайханаар дуулаба:

«...Дуулим үдэшөөр талаадаа Дуугаа дуулан ябахандаа, Дуухан сагаан хуһаяа Дүүхэн шэнгээр тэбэрэгшэб», хайхан сагай шүтгэл түрүүлһэн «Джарун хашорай субарга» гэһэн дууе баһал энэ сугларгагшадта бэлэг болгон тэрэ дуулаба.

Мэдээжэ поэтүүд Цырендулма Дондогой, Булаг Жанчинов, журналист Мария Дагбаева болон бусад амаршалгын үгэшүүдые хэлээ. Хөөрхэ нютаг тухайнь экспромт-шүлэг Цырендулма Дондогой тэрэ дорно зохёон уншажа, уулзалгада хабаадагшадые баясуулба. Хэжэнгын мэдээжэ багша байһан, 5 ордентой Жана Цыденовна Дугаровагай эзэнсэ басаган, Энергетик тосхойн хургуулийн 10-дэхи классай хурагша Роза Баторова «Улаан-Үдэ» гэһэн дууе зориулаа.

Хэбэд номхон Хэжэнгээ суурхуулан бэлигтэй поэт, артист, дуунай автор Ч.Ц.Гуревтай саашагаа - драматург боложо, арад зонийнгоо аша туһада арга шадабаржа зориулха, Хөөрхэ нютагайнгаа үргэмжөөр, Улаан-Хадынгаа, Хужарта нуурайнгаа сабда эзэг, лусуудайнгаа шэгшэ хүсөөр, эзэ эсэгынгээ буянгаар талаан бэлигтэ улаан дэлгэрүүлхэ бээ гэжэ найданабди. Ушар олон шэнэ дуунуудынь арадай сэгхэлгэ эсгэлхэнь болмогой!

Бэлигта ОРБОДОЕВА. ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Ю. Е. Будаев, Ч. Ц. Гурев, Аркадий БАТОМУНКУЕВАЙ фото.

«Дэлхэ... Александр... гэнэн УАХ... муушуу... тэрэ дээр... Боксоо...
ПРОДА... Небол... недорого... Тел.: 33-8...
Сруб... автомаши... новий, ... земельны... Тел.: 34-6...
Частны... на ст. Ди... недорого... вечернее...
Раство... новую, ... гадальн... М» - 400... Обр-с... (район ст...
Автом... с/х вар... техничес... Обр-с... с. Гунда... Тел.: 23-1...
3-х ко... кирпичн... Сенчики... 57-21... Обр-с... Жердева...
Мони... системн... сетевой... мышь, ... «Хитачи... муку и с...
Юрид... недорог...
Жи... Спеши... от 90 к... лес, м...
КО... Адрес... прои... Адрес... 21-33...
Выпн... на оск... Мо... возмо... выров... Кул... выров... глян, в... не до...

Спорт

АРГЕНТИНААНАА ЕРЭНЭН
САХИЛГААН МЭДЭЭН

«Дэлхийн түрүү нуури эзэлхэн түлөө мурьсөөндэ
Александр Бахтин гурбадахи нуурида хүртөө»
Энэ удахтай телеграмма Буряад Республикын
залуушуулай ахамад тренер Д.Д.Бабудоржиевай
эрэ дээрэ хаяхан ербэ.
Боксоор залуушуулай дунда үнгэргэгдэнэ

дэлхийн мурьсөөндэ бэлгтэй хоригшо
Валерий Борисович Номхоевой шаби
Александр Бахтин Россин Федерациин нэрэ
хүндые эрхимээр хамгаалжа шадаба.
Б.ГЫНДЫНЦЫРЕНОВ.

НОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ
В ПРОИЗВОДСТВЕ

Наука, новые технологии, производство - простые истины нормального функционирования экономики. Прошедшая республиканская выставка научно-исследовательских, опытно-конструкторских работ (НИОКР) продемонстрировала не только понимание необходимости научных исследований, но и доказала, что были сделаны шаги к пути реализации этих работ в производстве. Так, правительство начтет финансирование трех работ в этом году и семи.

Одной из этих научных работ является технология дубления овчинно-шубного сырья, которую разработали ученые из ВСГТУ; профессор Василий Думнов и доцент Николай Советкин.

Традиционная и широко применяемая в стране и за рубежом технология хромового дубления имеет значительный недостаток: обработка дублящих растворов составляет 40-50%, остальное идет в сточные воды, загрязняя их. Существующие способы дубления кожи требуют значительных капитальных вложений, и не позволяют полностью исключить загрязнение сточных вод солями хрома, нефтепродуктами и СПАВ. Ученые разработали экономическую и экологически более чистую технологию дубления минеральными и органическими дублителями. Данная технология дубления меховых шкур предполагает полное отсутствие сточных вод, содержащих соли хрома, исключает загрязнение волосяного покрова солями хрома, жирующими

материалами и СПАВ, тем самым уменьшается количество отходов при отделке меха. Новизна способа подтверждается патентами на изобретение. Полная отработка химматериалов уменьшает их расход в 2-5 раз, в зависимости от вида меховых шкур, кроме того, исключаются затраты на очистку сточных вод от солей хрома.

На кафедре «Технология кожи и меха» ВСГТУ разработано оборудование для получения рабочих составов, машина для их нанесения на кожаную ткань и составы для различных видов меха. Составы характеризуются высокой стабильностью свойств во времени, различной вязкостью, не имеет резкого неприятного запаха и придают повышенную мягкость кожаной ткани.

Решение Правительства РБ на основании договора с правительством Москвы создать совместное предприятие по выделке овчинно-мехового сырья по разработанной технологии ученых из ВСГТУ - это требование времени.

Это решение дает возможность не давать на сторону по низкой цене овчинно-меховое сырье, создать новые рабочие места, новые товары и поступления определенной суммы налога в бюджет. Немаловажно и то, что ученые, чувствуя определенный интерес со стороны правительства к их разработкам, могут работать более целенаправленно и с большей отдачей для общества.

Учебно-научно-производственный комплекс
«Экология-кожа-мех» производит:

- выделку и крашение пушно-мехового, овчинно-шубного сырья;
- реставрацию меха (очистка, окраска, стрижка, расчесывание, дудублирование, жирование, придание блеска волосяному покрову);
- реставрацию меховых изделий (перекрой, ремонт цигейковых шуб, замена ткани на крытых полунубках);
- пошив цигейковых шуб, крытых меховых полунубков, шапок, воротников, жилетов, горжетов, матрацев, спальных мешков и автомобильных чехлов.

ОБРАЩАТЬСЯ ПО АДРЕСУ:

Улан-Удэ, ул. Ключевская, 42, тел: (301-2), 37-56-44.

ВНИМАНИЕ!
Заканчивается прием информации и заявок
"ДЕЛОВАЯ БУРЯТИЯ 99"
Спешите успеть в 1999 году
Не упустите свой шанс!

► Регистрация "под ключ"
► Расширка неплатежей
► реструктуризация долгов предприятия
► Бизнес-планы
► ПЕРЕВОДЫ
► ПРОДАЖА

21-54-90 "Бизнес-Б"

МЕНИЯЮ
3-комн. неблаг. квартиру: 2 этаж в дерев. доме на 1-комн. благ. в любом р-не или сдам на 2 года, оплата вперед. Обр-ся: ул. Корабельная, 10 кв. 8

3-комн. бл. кв. в п. Восточный на две бл. кв. Возможна доплата. Тел.: 37-35-13

Новый ч/б кинескоп 40 ЛКББ в упаковке, стабилизатор напряжения для ч/б и цветного телевизоров. Тел.: 22-04-98

3-комн. квартиру площадью 77 кв. метров в брусом доме в п. Солдатский на 3-комн. благоустроенную квартиру. Имеются обширный участок, автономное отопление, капитальный гараж со смотровой ямой, теплица, скважины, летняя кухня и прочие надворные постройки. Рассмотрим все предложения. Тел.: 22-89-73

УСЛУГИ
Сдается в аренду 2-ком. неблагоустроенная квартира в 2-х этажном деревянном доме, 2-ой этаж, в районе ТСК. Тел.: 26-71-49

Тамада на свадьбах, юбилеях, торжествах. Тел.: 22-04-09

РАБОТА
Требуются активные энергичные люди. Тел.: 33-59-16

РАЗНОЕ
Печать «Индивидуальный предприниматель без образования юридического лица Хашитова С.И.» считать недействительным.

Утерянное удостоверение №215269 налогового инспектора считать (по г. Улан-Удэ) недействительным.

Найден паспорт I-сп №658354 Очировой Федосии Бадаановны. Обр-ся: г. Улан-Удэ ул. Садовая, 16 кв. 2

Подготовка детей к школе: чтение, математика, письмо, развитие памяти, мышления. Обучение индивидуальное. Тел.: 22-04-09.

Хайрата нүхэр Түмэн ДОНДОКОВОЙ гэнтэн аюулада орожо наһа бараһан ушараар Үндэһэтэнэй республиканска 1-дэхи лицей-интернадад 8-дахи классай хурагшад түрэлхидтэн гүнзэги шаналал гашуудалаа мэдүүлэ.

ПРОДАЮ
Небольшой м/гараж, недорого. Двигатель ВАЗ-2101. Тел.: 33-82-08 после 18 часов.

Сруб дома на вывоз, автомашину ГАЗ-69 сборный, новый, дачу в Тулунже с земельным участком 12 соток. Тел.: 34-63-18

Частный дом с документами на ст. Дивизионная. 1 участок, недорого. Тел.: 22-02-21 (в вечернее время).

Растворомешалку 0,25 куб м., новую, цена договорная, ладильную машину «Калинка М» - 400 руб.

Обр-ся: ул. Свободы, 2 кв. 35 (район стадиона «Спартак»).

Автомашину «Урал-5557», с/х варианта в отличном техническом состоянии.

Обр-ся: Еравнинский район, с. Гунда, ул. Спортивная, 12. Тел.: 23-1-93.

3-х комнатную квартиру в кирпичном доме, 1 этаж, ул. Сенчихина. Тел. посредника: 26-57-21

Обр-ся: г. Улан-Удэ-33, ул. Жердева, 128-б. Тел.: 33-89-97

Монитор «Самсунг»-14", системный блок 486-60 Мгц, сетевой фильтр «TEND-5х», мышь, клавиатуру, CD-ROM «Хитачи»-16х или меняю на муку и сахар. Тел.: 33-55-63

Юридическую литературу, недорого. Тел. 33-55-63

ОАО «Загорск»

Жителям села! Скоро зима, печи требуют ремонта. Спешите приобрести кирпич печной, строительный. Цена от 90 коп. за 1 штуку. Оплата наличными. Возможен бартер: лес, мясо и другие продукты питания.

Обр-ся: г. Улан-Удэ, п. Матросова Тел.: 34-49-66.

ОАО «Улан-Удэнский судостроительный завод» предлагает:

ОАО «УЛАН-УДЭНСКИЙ СУДОСТРОИТЕЛЬНЫЙ ЗАВОД» ПРИСТУПИЛ К СЕРИЙНОМУ ИЗГОТОВЛЕНИЮ КУЛЬТИВАТОРОВ И ЗАКЛЮЧАЕТ ДОГОВОРА С КОЛЛЕКТИВНЫМИ ХОЗЯЙСТВАМИ НА ПОСТАВКУ НА ВЗАИМОВЫГОДНЫХ УСЛОВИЯХ.

НАШ АДРЕС:

670000, Россия, Бурятия, г. Улан-Удэ ул. Корабельная, 32.

КОНТАКТНЫЕ ТЕЛЕФОНЫ: (3012) 21-96-62 - Генеральный директор; (3012) 21-28-03 - зам. генерального директора по производству и экономике; (3012) 21-63-00 - зам. генерального директора по коммерции, снабжению и общим вопросам; (3012) 21-33-55 - служба маркетинга и сбыта; (3012) 21-96-62 - факс.

КУЛЬТИВАТОР КПЭ-3,8М с катками выравнивателями КВ-4

Выпускаемый заводом культиватор КПЭ-3,8М разработан на основе серийного культиватора КПЭ-3,8. Модернизация культиватора произведена для возможности (и необходимости) установки катков выравнивателей КВ-4. Культиватор рыхлит почву и подрезает сорняки, катки выравниватели измельчают почву, выравнивают поверхность поля, вычесывают сорняки и разбрасывают их на поверхности поля, при этом стебли сорняков плющатся вдоль стебля, что не дает им в дальнейшем прорасти. На глубине 3-4 см.

создается уплотненный влагосберегающий слой, что обеспечивает при дальнейшем посеве стабильную глубину заделки семян (что исключает «выгон»). Применение культиватора КПЭ-3,8М с КВ-4 позволяет отказаться от дискования и боронования полей. По данным ОПКТБ СибИМЭ (г. Новосибирск) в Западной Сибири от этих операции отказались. Очистка поля от сорняков по данным опытной эксплуатации в Бурятии достигает 95-98%. Эффективность применения КПЭ-3,8М с КВ-4 повышает урожайность полей на 2-4 ц. с гектара (данные по пшенице).

Характеристики:
Широча захвата - 4 м.
Глубина обработки - 80-150 мм.
Рабочая скорость - 6-10 км/час
Производительность - до 3 га в час
Применение культиватора КПЭ-3,8М с КВ-4, учитывая высокую эффективность при вычесывании сорняков, выравнивания поверхности поля, отказ от дискования и боронования, снижает затраты в 2-3 раза по сравнению с существующими технологиями.

Һаяхан Бурядай гүрэнэй университетэй хэблэээр хэлэ бэшгэй эрдэмэй кандидат, тус университетэй багша Мэри Матвеевна Хамгушкеевагай «Бурятская поэзия» гэхэн ном оройдоол 100 хэнгээр хэблэгдэн гараба. Энэ ном имэ үсөөхэн хэнгээр хэблэгдэн ушарһаа

Ж.Тумуновой, Н.Дамдиновой, Б.Абидуевой, Ц.Номтоевой, Ц.Галсановой, Ч.Цыдендамбаевой, Ч.Р.Намжиловой, Д. Жалсараевой болон бусадэй зохёолнуудыг шэнжэлэн үзэһэн байна.

Мүн энэ ном соо арадай аман зохёолой буряад поэздэ үзүүлэн нүлөө тухай тодорхойгоор хэлэгдэнхэй, Эндэ «Үбгэн Жэбжээнэй мэргэн»,

«ДУХЭРИГТЭ» ДҮТЭЛЭЕ, ТА БУИДЭ ЖӨӨР ТАНИЛСАЯ!

«Уважаемые женщины бурятки, если Вы или Ваши подруги не замужем и ищете порядочного спутника жизни, то тренер шахматного клуба постарается помочь Вам. В клубе есть трое неженатых мужчин бурят. Они домоседы, скромные, не пьющие, с высшим образованием, среднего возраста от 40 до 48 лет, нормальной внешности, работают. Им нравятся белокожие, веселые, без вредных привычек, с плотной истройной фигурой, с добрым характером, умелые и хозяйственные женщины в возрасте от 34 до 40 лет. Образование не имеет значения. Просьба письма на предьявляемый документ не писать, т.к. на них они не ответят. Если у Вас серьезное намерение познакомиться с одним из них с целью создания семьи, напишите, пожалуйста, письмо с фото и конверт с обратным адресом (обязательно). Возврат фото гарантируется».

670047 г. Улан-Удэ-47, а/я 3889, предьяв. слух. удостов. № 23

43 наһатай, томо болоһон хоёр ухибүүдтэй, холшоргүй зохид дүтэрхы наһанай, түбшэн, үнэн сэхэ абари зантай эрэ хүнтэй танилсаха байна. АБН № 51

1941 ондо түрэнэн, үндэр томо бээтэй, яһала хайн ажалтай, архи танилсаха байһан бэетэй эрэ хүн таараха наһанай зохидхон эхэнэртэй танилсаха хүсэнэ. АБН № 52

1957 ондо түрэнэн, хүдөө нютагта умсын ажалтай эрэ хүн дүтэрхы наһанай түбшэн зохид эхэнэртэй танилсаха байна. АБН № 53

1944 ондо түрэнэн, хүдөө нютагта ажаһуудаг, тусхай дунда хургуулиг эхэнэр холшоргүйхэн, тааруу наһанай эрэ хүнтэй танилсаха хүсэлэнгэй. АБН № 54

1927 ондо түрэнэн, амьаран гэр бүлэ болоһон ухибүүдтэй, архи уудаггүй, тамхи таадаггүй, хүдөө нютагта ажаһуудаг эрэ хүн тааруу наһанай эхэнэртэй танилсаха байна. АБН № 55

Городто ажаһуудаг 58 наһатай эхэнэр (пенсидэ байһан) дүтэрхы наһанай зохид эрэ хүнтэй танилсахыг хүсэнэ. АБН № 56

Городто ажаһуудаг 40 наһатай, өөрын гэр байдалтай, ажалтай эхэнэр тааруу наһанай эрэ хүнтэй танилсаха хүсэлэнгэй. АБН № 57

Городто ажаһуудаг 55 наһатай, хургуули худартай, амьаран түбхинэн ухибүүдтэй, өөрын гэр байдалтай, ажалтай эхэнэр таараха наһанай түбшэн зохид эрэ хүнтэй танилсаха байна. АБН № 58

Хүдөө нютагта ажаһуудаг 52 наһатай (нохой жэлтэй) дээдэ хургуулиг эхэнэр (тоо бодолгын багша) түбшэн даруу эрэ хүнтэй танилсаха хүсэлэнгэй. АБН № 59

65 наһатай, амьаран айл боложо түбхинэнэн хубуун басаган хоёртэй хүдөө нютагта ажаһуудаг эрэ хүн таараха наһанай зохид эхэнэртэй танилсаха хүсэнэ. АБН № 60

1963 ондо түрэнэн, хүдөө нютагта ажалтай, гартаа дүйтэй эрэ хүн дүтэрхы наһанай зохид эхэнэртэй танилсаха байна. АБН № 61

50 наһатай, хүдөө нютагта ажалтай, гэр байртай эхэнэр тааруу наһанай холшоргүй эрэ хүнтэй танилсаха хүсэлэнгэй. АБН № 62

65 гараһан наһатайһыг хаа, зохёохы ажаллаа үргэлжлүүлһээр зандар архи уудаггүй, тамхи таадаггүй, амьаран байдалтай эрэ хүн дүтэрхы наһанай түбшэн даруу эхэнэртэй танилсаха байна. АБН № 63

27 наһатай, хүдөө нютагта ажаһуудаг, умсын ажал эрхилдэг түбшэн даруу залуу хүн таараха наһанай зохидхон басагантай танилсаха хүсэлэнгэй. АБН № 64

Женщина 30-ти лет с в/о желает познакомиться с мужчиной 28-37 лет без вредных привычек, без жилищных проблем для создания семьи или дружба. Писать: г. Улан-Удэ, 670000 п/п IV-АЖ № 522288. АБН № 65

46 наһатай, городто ажалтай гэр байртай эхэнэр дүтшэг наһанай түбшэн эрэ хүнтэй танилсаха. АБН № 66

1966 ондо түрэнэн, эмшэн мэргэжэлтэй, ганса хубуутэй, городто ажаһуудаг эхэнэр таараха наһанай холшоргүй, түбшэн зохид эрэ хүнтэй танилсаха байна. АБН № 67

Һайшаагдаһан абонентнуудтэ бэшгүүдые эльгээхэ гэдһэн сэдэр, шэнэ конвертнуудыг бэшгэ соогоо хэхээ бү мартагты. АБН № 68

Хүндэтэ уншагшадай анхаралда! Редакциһаа адресуудыг хүлээжэ байнгүй, һайшаагдаһан номертой харюу сэхэ эльгээхэ, таарамжагай гэжэ һануудай. Танилһээ саашаа нютаг нютагайнгаа почтын таһагта (номертой) а/я нээгдэ, үлэ гэдһэн, нэрэ, фамилияа заагаад, «до востребования» гэхэн тэмдэг хэблэ бэшгэ соогоо заагаа хаатнай, һайн байгаа. АБН № 69

ЭРДЭМТЭ БАГШЫН ШЭНЭ НОМ

«түрэхэ гараһаһаа» хойшо одоохонь шухаг ном боложо тодорһон байна.

Эрдэмтэ багшын ном соо буряад поэзиин, илангаяа шата шатаар дэлгэрэнгүгээр харуулагданхай. Эндэ бидэ хорёод, гушаад онуудай зохёолнууд, Эсэгэ ороноо хамгаалһын Агуучэ дайнай үсын шүлэгэмэл зохёолнууд дайнай һүүлэй үсын буряад поэзи, жараад болон хойшонхи жэлүүдэй зохёолнууд гэхэ мэтэ гаршагуудыг харанабди. Тиихдээ эндэ Х.Намсараевай, Ц.Донной, А.Тороевой,

«Сагадай мэргэн», «Аламжа мэргэн», «Шоно баатар» гэхэн үлгэр-поэмэнүүд, «Гэсэр» гэхэн эпосэй нүлөө жэшээнүүд дээрэ харуулагдана.

Мүн бурядай бэлигтэй поэдууд болохо Н.Дамдиновой, Д.Жалсараевай, Г.Раднаевагай, Б.Дугаровай, В.Петоновой, Д.Дамбаевай, Д.Улытуевай, Н.Нимбуевай зохёохы замда тусхай бүлэгүүд зориулагданхай.

Саашадаа энэ һонирхолтой ном үшөө олон хэнгээр хэблэгдэхэ бээ гэжэ найдаялдаа. Дондок БАЛЬЖИНИМАЕВ.

ЧТО В ИМЕНИ ТВОЕМ?

ДАРА (санскр.) - освободительница. Бурятская форма от санскритского Тара. Тара и Дари - имена Зеленой и Белой Тар, наиболее чтимых женских бодхисаттв, воплощающих беспредельное сострадание. Только эти две из 21 Тары - милостивые ипостаси. Культ Тар широко распространен в Тибете, Монголии, Бурятии и даже простое упоминание ее имени, считалось, может спасти от многих напастей. ДАРЖА (тиб.) - бурное развитие, процветание ДАРИ (санскр.) - спасительница. Имя Белой Тары. См. пояснения к Даре ДАРИБАЛ (санскр.) - счастливый спасительница. ДАРИЖАП (санскр.-тиб.) охраняемый Дарой (т.е.Белой Тарой) ДАРИМА - то же, что Дари ДАРИХАНДА (санскр.-тиб.) - небесная избавительница (от страданий) ДАРМА (тиб.) - юный, молодой ДАРХАН (бур.) - кузнец ДАРЬЯ (перс.) - победительница; или море ДАСРУН (тиб.) - покровительствуемый луной ДАШИ (тиб.) счастье, процветание, благоденствие ДАШИБАЛ (тиб.) - блеск счастья ДАШИГАЛСАН (тиб.) - благополучие в благоденствии ДАШИДОНДОК (тиб.) - творящий счастье ДАШИЖАП (тиб.) - защитительный удачей ДАШИМА (тиб.) - счастливая. Имя богини ДАШИНАМЖИЛ (тиб.) - благопобеждающий

ДАШИНИМА (тиб.) - солнце благоденствия ДАШИРАБДАН (тиб.) - прочное счастье ДАШИЦЫРЕН (тиб.) - благо долгой жизни ДЕМИД - см. Диомид ДЕНИС - русск. ф. от Дионисий ДЖАЛИЛ (араб.) - великий, величественный ДЖАМАЛ (араб.) - красота, совершенство ДЖАМИЛ (араб.) - красивый, добрый ДЖАМИЛА, ДЖАМИЛЯ - жеп. ф. от Джамил ДИМИТРИЙ (гр.) принадлежащий Деметре, богине земли. Народная русская ф. Дмитрий ДИМЭД (тиб.) чистый, незапятнанный. Эпитет Будды ДИНАРА (араб.) - старинная арабская золотая монета ДОЛГОР, ДОЛГОРМА (тиб.) - белая спасительница. Тибетский вариант имени Белой Тары. См. пояснения к Даре ДОЛЖИН (тиб.) - зеленая освободительница. Имя Зеленой Тары в тибетском переводе. См. Дара ДОЛЖИТ - то же, что Должин ДОМНА (лат.) - госпожа ДОНГОРМА (тиб.) - белолицая ДОНДОК (тиб.) - благонамеренный ДОНДУБ (тиб.) - исполняющий стремления (живых существ). Тибетский перевод санскритского «Сиддхартха». Имя Будды Шакьямуни, данное ему при рождении ДОНИД (тиб.) - пустота, пустотность. Философский термин «шуньята», означающий психическое состояние, в

котором снимается противопоставление реальности и нереальности, бытия и небытия, что служит главным признаком «освобождения» (нирваны) ДОНИР (тиб.) - заботящийся о смысле ДОРЖИ (тиб.) - алмаз; буквально «князь камней». Тибетский эквивалент буддийского понятия «ваджра». См. пояснения к имени Базар ДОРЖИБАЛ (тиб.) - блеск алмаза ДОРЖИХАНДА (тиб.) - алмазная дакини. Имя одной из пяти основных дакини ДОРФЕЙ (гр.) - дар богов ДУБШАН (тиб.) - великий йогин ДУГАР (тиб.) - белозонтичный ДУГАРЖАП (тиб.) - защитительный, покровительствуемый Ситапатрой ДУГАРМА (тиб.) - белозонтичная. Имя дакини Сатапатры, богини «белого зонта» (монг. - сагаан шүхэртэ), которая охраняет от болезни, напастей, особенно детей ДУГАРЦЫРЕН (тиб.) - долгая жизнь (под защитой Ситапатры) ДУГБЭ (тиб.) - курительные палочки; благой аромат ДУГДАН (тиб.) - добрый, милосердный, сострадательный ДУЛМА (тиб.) - и з б а в и т е л ь н и ц а - освободительница (от страданий). Одно из тибетских имен дакини Тары. Иместо же значение, что имя Дара ДУЛСАН (тиб.) - покровительствуемая Спасительницей, т.е. богиней Тарой (Из словаря собственных имен «Тайна Вашего имени»).

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Ахамад редактор А. Л. АНГАРХАЕВ
РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: Б.М. Ж. БАЛДАНОВ (ахамад редакторай орлогшо), Г. Х. ДАШЕЕВА (ахамад редакторай орлогшо), Б.В. ГЫНДЫНЦЫРЕНОВ (харюусалгата секретарь), А.Г.ЛУБСАНОВ (Буряад Республикын Арадай Хурал), Д.Д.СУНДАРОН, таһагуудыг даагшад: Н.Д.НАМСАРАЕВ, Т.В.САМБЯЛОВА, Д.Ш. ХУБИТУЕВ, А.Д. ТАПХАЕВ; В.И.ПИНТАЕВ (хэблээй директор).
Манай адрес: 670000, Улаан-Удэ, Каландаршвиллини үйлэс, 23, "Буряад үнэн" газетын редакци.
Газетэ хэблээй 5 хуудһан хэмжээтэй. Индекс 73877. Хэлэг 8.650. (хамта 20.000). Хэблээдэ тушаагдаһан саг 17.00.
"Республиканска типографи" гэхэн АО-до газетэ хэблэгдэ. Директорийн телефон: 24-40-45. Б-0079-дэхи номертойгоор бүрдхэдэ абтанхай. Заказ № 84 50
Редакцини телефонууд: ахамад редакторай - 21-50-96, приёмнын - 21-54-54, ахамад редакторай орлогшонорой - 21-68-08, 21-64-36, харюусалгата секретарини - 21-50-52, секретариатай - 21-50-52, таһагууд: экономикын болон политикын - 21-55-97 (даагшань), 21-63-86, соёлой, түүхын болон залуушуулай - 21-54-93 (даагшань), 21-57-63, 21-69-58, 21-60-21, мэдээлэлэй болон рекламын - 21-62-62, 21-67-81, хэблээй - 21-33-61, оператор-корректорүүдэй - 21-61-35, фотокорреспондентүүдэй - 21-33-61, компютерна түбэй - 21-66-76, корпусктын - 21-34-05.
"Бурятия" хэблээй телефонууд: директор - 21-49-94, бухгалтери - 21-23-67, вахта - 21-60-91.
Тоонуудай, бодото баримтануудай, хүнэй, шотагай нэрлүүдэй бэшгэ хэблээгэ хазагайруулаһан үшарта авторнуудыг харюусагатай. Редакцини һанамжа авторхитай адли бэшэ байжа магад.